

ØF-rapport nr. 13/2000

Kvinner på flyttefot

av

Gro Marit Grimsrud

ØF-rapport nr. 13/2000

Kvinner på flyttefot

av

Gro Marit Grimsrud

Østlandsforskning

Tittel: Kvinner på flyttefot

Forfatter: Gro Marit Grimsrud

ØF-rapport nr.: 13/2000

ISBN nr.: 82-7356-4703

Prosjektnummer: K939

Prosjektnavn: Flytttemønstre og bygdekultur. Om kvinner på flyttefot og kvinners karrieremuligheter i distriktene.

Oppdragsgiver: Finansiert av Hedmark fylkeskommune, Kommunenes Sentralforbund Hedmark, Statens Nærings- og Distriktsutviklingsfond, Norsk kommuneforbund, Næringslivets hovedorganisasjon, Oppland fylkeskommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Prosjektleder: Gro Marit Grimsrud

Referat: I denne rapporten er flyttehistoriene til kvinner som har flyttet til en distriktskommune, eller som har flyttet fra en distriktskommune til en storby, beskrevet og analysert. Spesielt fokus er viet problemstillingen om hvorvidt en antatt maskulin dominans i bygdene har virket inn på kvinners bostedsvalg. Videre har et av formålene vært å vise at flyttehandlinger sjelden er resultat av rasjonelle kalkyler der steder veies opp mot hverandre, men at flytting snarere må ses på som meningsskapende prosjekter i kvinners livsløp; der valgene og handlingene påvirkes av mange, til dels uoversiktlige, forhold samtidig.

Sammendrag: Kapittel 7 kan leses som et sammendrag

Emneord: Flytting distrikt kvinner

Key words:

Dato: Desember 2000

Antall sider: 86

Pris: Kr 100,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 1066 Skurva
N-2605 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: oef@ostforsk.no

Forord

I denne rapporten er flyttehistoriene til kvinner som har flyttet til en distriktskommune, eller som har flyttet fra en distriktskommune til en storby, beskrevet og analysert. Spesielt fokus er viet problemstillingen om hvorvidt en antatt maskulin dominans i bygdene har virket inn på kvinners bostedsvalg. Videre har et av formålene vært å vise at flyttehandlinger sjelden er resultat av rasjonelle kalkyler der steder veies opp mot hverandre, men at flytting snarere må ses på som meningsskapende prosjekter i kvinners livsløp; der valgene og handlingene påvirkes av mange, til dels uoversiktlige, forhold samtidig.

Dette er den fjerde og siste rapporten fra prosjektet *AFlyttemønstre og bygdekultur. Om kvinner på flyttefot og kvinners karrieremuligheter i distriktene@*. De andre rapportene fra prosjektet er:

ØF-rapport 12/2000. *Distriktsarbeidsmarkedet – segmentert og fleksibelt..*

ØF-rapport 21/1999. *Utdanning og flytting. En kartlegging av utdanningsnivå blant flyttere og bofaste i Nord-Gudbrandsdalen, Nord-Østerdalen og Gauldal-/Rørøsområdet.*

ØF-rapport 13/1999. *Kvinnefluketen - en saga blott? Kartlegging av flyttestrømmer og flyttemønstre i sju innlandsregioner.*

Prosjektet er finansiert av: Fylkeskommunene Hedmark, Oppland og Sør-Trøndelag, Statens Nærings- og Distriktsutviklingsfond (SND), Næringslivets hovedorganisasjon (NHO), Norsk kommuneforbund (NKF) og Kommunenes Sentralforbund, Hedmark (KS).

Det har vært en styringsgruppe i tilknytning til prosjektet som ved prosjektets avslutning besto av:

Bård Eidet, Sør-Trøndelag fylkeskommune
Ida Festervoll, NHO
Unni Hagen, NKF
Åse Hjetland, Hedmark fylkeskommune
Brit Høglie, Oppland fylkeskommune
Kirsti Sogn, for SND
Kjetil Sørli, Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR)
Maj C. Thorbjørnsen, KS Hedmark

Østlandsforskning takker for finansiering og faglig samarbeid i prosjektperioden. Vi takker også de 37 kvinnene for at de tok seg tid til å fortelle om sine flyttinger.

Lillehammer desember 2000

Svein Erik Hagen
Forskningsleder

Gro Marit Grimsrud
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

1	Bakgrunn, formål og problemstillinger.....	9
1.1	Kvinneflukten i mediedebatten.....	9
1.2	Er bygda først og fremst for menn?.....	12
1.3	Kjønn i flytteundersøkelser	14
1.4	Formål og problemstillinger i denne rapporten.....	14
2	Teoretisk tilnærming og metode	17
2.1	Struktureringssteori og biografisk tilnærming	17
2.2	Narrativene	18
2.3	Utvalget av kvinner	19
3	De fraflyttede	23
3.1	Livsløp med lang utdanning	23
3.2	Livsløp med lite skolegang.....	26
3.3	Om å flytte hjemmefra.....	28
3.5	Neonlyseffekten.....	29
3.6	Harry-effekten.....	31
3.7	Den trange bygda	32
3.8	Bygdedyret.....	33
3.9	Savner du naturen?	35
3.10	Vi vil tilbake - men ikke til hjembygda.....	36
3.10.1	Behov for ny livsstil?.....	39
3.10.2	Jeg vil være meg selv.....	40
3.10.3	ADet hadde vært lettere hvis jeg var mann@.....	41
3.10.4	Vil ikke bestemme over venner og kjente	42
3.11	Unntaket: Tilbake til bygda - der føler jeg meg fri!	43
3.12	Tilbake? Aldri i verden!	44
4	Tilbakeflytterne.....	47
4.1	Tilbake til oppvekstkommunen	47
4.2	Internflyttere: tilbakeflyttere og nykommere.....	51
4.2.1	Interne tilbakeflyttere	51
4.2.2	Interne nykommere	53
4.3	Tilbakeflytting til nærmeste småby	54
4.4	Tilbakeflytting i flokk.....	59
5	Videreflyttere	61

6	Nykommerne.....	63
6.1	Noen kommer alene og finner kjærligheten i Bygde-Norge	65
6.2	Andre kommer i par.....	67
7	Avslutning.....	71
7.1	Hvor ble det av gubbekulturen?.....	71
7.2	Her er gubbekulturen.....	72
	7.2.1 Mangler kvinnelige rollemodeller.....	73
	7.2.2 Det hadde vært lettere å flytte tilbake hvis jeg hadde vært mann.....	73
	7.2.3 Kjærringkultur?.....	73
7.3	Noen lærdommer	75
	Referanser.....	79
	Vedlegg 1:Likestillingsindeksen.....	85

1 Bakgrunn, formål og problemstillinger

Dette er den fjerde og siste rapporten fra prosjektet *AFlyttemønstre og bygdekultur. Om kvinner på flyttefot og kvinners karrieremuligheter i distriktene*[@]. Formålet med denne rapporten er å beskrive og analysere flytتهistoriene til kvinner som enten har flyttet til en distriktskommune, eller som har flyttet fra en distriktskommune til en storby. Spesielt fokus har er viet problemstillingen om hvorvidt en antatt maskulin dominans i bygdene har virket inn på kvinners bostedsvalg.

1.1 Kvinneflukten i mediedebatten

Bakgrunnen for dette prosjektet er den stadig tilbakevendende debatten om kvinneflukten fra distriktene, sammen med en undring over hvorfor ikke dette har ført til et sterkt fokus på kjønnsroller og kjønnsmaktreasjoner i distriktene. Den konkrete flyttedebatten som utløste dette prosjektet var den som fant sted våren 1998. Debatten ble (slik den hvert år blir) utløst av nye flyttetall fra Statistisk sentralbyrå som viste ytterligere sentralisering i forhold til året før. Det utspillet som skapte mest debatt var det såkalte Akultur-innspillet[@] til Arbeidsdirektør Ted Hanish. Han advarte mot ensidig å satse på arbeidsplasser i distriktpolitikken. Han kom med flere eksempler på at ungdom reiste til de store byene i Sør-Norge til tross for at det fantes ledige arbeidsplasser i distriktene der de kom fra. Det er mangel på kultur, kinoer og kafeer som skremmer ungdommen bort, hevdet Hanish. Siden fulgte mange reportasjer som fortalte oss hvor viktig distriktsungdom, særlig unge kvinner, syntes det var med et rikt kafé- og kulturtilbud.

En av dem som markerte seg sterkest mot fokuseringen på byens kulturliv som trekkplaster for bygdeungdom, var professor Ottar Brox. I en kronikk i Dagbladet (21.april 1998), pekte han på det faktum at det går en nesten like stor strøm av mennesker fra sentrum til periferi som omvendt, og at denne motstrømmen vanskelig lar seg forklare ved Oslos kulturelle tiltrekningskraft. Brox mener at det er folks muligheter til fortjeneste som veier tyngst i vektskåla når bostedsvalg skal tas. Han hevdet at det er vanskelig å finne folk som velger en jobb i Oslo framfor en like god jobb i hjembygda. Dette forklarer han ved hjelp de høye boligprisene i Oslo. Oslo har f.eks. problemer med å rekruttere kvalifiserte lærere, mens Bygde-Norge ikke har det. Det er bare yrkesgrupper med spesielt høye inntekter, f.eks. leger, som kan se bort fra etableringskostnadene og velge ut fra andre kriterier.

Således kom mesteparten av debatten til å dreie seg om hva som var viktigst av kultur eller arbeidsplasser. Det faktum at flere kvinner enn menn flytter fra distriktskommunene ble brukt som argument i begge tilfeller: Kvinner antas å ha bedre jobbmuligheter i byen, og de antas å sette mer pris på byens mange kulturtilbud enn det menn gjør. Ut over dette ble aldri

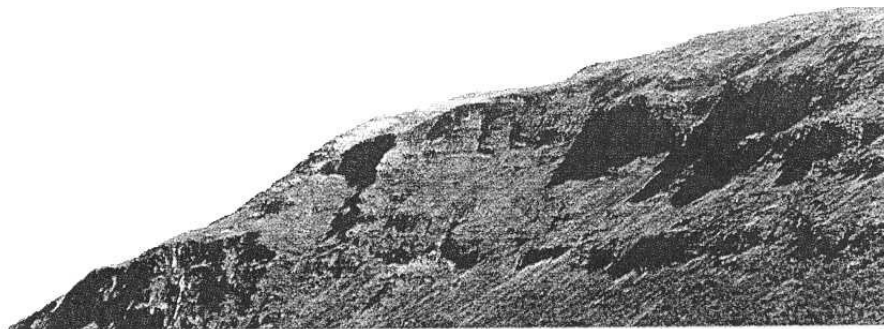
betydningen av kjønn debattert, til tross for at mange reportasjer antydte at kjønnsdimensjon var relevant, f.eks. ved å framstille kvinnen som (post-)moderne - avbildet på kaffebar i storbyen, mens menn representerte det tradisjonelle og sidrumpa - avbildet på landsbygda i gamle biler med oppjustert hekk og brede dekk.

Et viktig unntak fra dette var innspillet fra forsker Sissel Fredriksen ved Høgskolen i Finnmark. I Dagbladet 19. mars 1998 kunne vi under overskriften *ARømmer fra Harrygutta@* lese: *AMens menn gifter seg nedover på den sosiale rangstigen, leter kvinner etter partnere som befinner seg høyere opp. For jentene i kyststrøkene og på bygda finnes disse mennene som oftest i byene@.* Fredriksen mener at dette er med på å forklare den store fraflyttingen, men at det er et ømfintlig tema som underslås i flyttedebatten fordi den er dominert av mannfolk. Videre sier hun: *AJentene vil ikke ha sidrumpa gutter som de kanskje attpå til må forsørge om de er riktig uheldige... [Når] menn tviholder på sitt tradisjonelle liv og maskuline utkantverdier, mens kvinner er mer moderne og tilpasningsdyktige...[da] blir det en kollisjon her, det må vi bare erkjenne.A*

Norges Bygdeungdomslag ved Guri Størvold og Kjetil Kjenseth var i Nationen (7.april) og hevdet at det var *Alike mange råner i by=n@*, og at Harry-debatten var en avsporing. På spørsmål om hvorfor jenter har det mer travelt enn guttene med å komme bort svarer Størvold: *AGammeldagse kjønnsmønstre henger mer igjen i bygdene. Ikke minst fritidstilbudene, med jakt og fiske og friluftsliv, er for ensidig maskuline. I tillegg tror jeg ofte at jenter har et større behov for å utfolde seg og være seg sjøl. Hvis de maskuline verdiene dominerer, blir dette vanskeligere.@*

I samme avis utdyper Sissel Fredriksen sin harry-teori og supplerer med at jenter har en sjølrådevisjon som de tror de lettere finner i byen enn på bygda. De vil ha armslag både i familieliv, samfunnsliv, arbeidsliv og organisasjonsliv. Hun tror at frihets- og konsumidealet i dagens samfunn er noe kvinner drømmer om å realisere ved å flytte til byen.A *Kvinner er forsøkt omstilt fra et flytteproblem til en utviklingsressurs i form av etablerer og bygderedder. Distriktspolitikken har aldri vært villige til å ta hensyn til kvinners visjoner og drømmer. Men disse er avgjørende for at distriktspolitikken skal lykkes. For det er kvinnene som er hjørnesteinskjønn, selv om menn helst ser sitt kjønn i den rollen.@* sier Fredriksen.

I Nationen 9. september 1999 var diktet *AJentejakt i Gubbedalen@* gjengitt på neste side. Det hadde tidligere vært trykt i Gudbrandsdølen Dagingen og var skrevet av *Karianne Stordal* som en reaksjon på en konkret hendelse: Ordføreren og andre representanter fra en kommune i Nord-Gudbrandsdalen dro til Oslo for å overtale utflyttede jenter til å flytte tilbake. Men diktet har

Tentejakt i Gubbedalen

Aldri før har politkar-gubbar
hatt *tentejakt* som sak i sine klubbar
- men *no* sett dei pris på dei unge kvinner
for dei fruktbare, lovande berre forsvinner.

Så dei skur på sjarmen og reiser til by'n
og fortel om fjellet og lufta og ky'n
og om arbeidsplassar og gammaldans
og om staute karar som treng ein sjans.

Heime - seier karane - er det bruk for dykk,
ikkje reis frå oss stykk for stykk
for unge kvinner er framtida vår
og blant oss skal de få dei beste kår.

Innstytels' til kvinnene - lovar manneflokket
det skal bli så bra for heile skokken
- de skal bli viktige i bygde-gjengen,
vi får *odelsgutar* - og jenter - i same slengen.

Blant oss skal de bli sett - og sett pris på
- gubbane talar om noko dei *trur* på!
Men ho er ikkje dum, den utrømte jenta -
ho har grunn til å la heimkomsten venta.

Festtaler veg lett, erfaringa tyngre -
ho hugsar ting frå da ho var yngre.
Gutar vart framheva i alt og eitt,
kvinnfolk-kår var jamt eitt feitt.

Ho hugsar ei mor som stridde med skyssnemnd
- *ikkje buss*, sa karane - ungane blir utskjemd!
Om det er mørkt og langt, kan du følgje dei,
og bussruta har *vi* bestemt, så nei og nei!

Men mor tok kampen og gjekk til streik
det var da faen til kvinnfolk, dei skreik
- men med vilje til strid ho vann sitt slag,
ideen var god, bussen går framleis i dag.

Om verda går framover, går det tåleleg seint
og kommunane fortset nokså beint;
ei tiandedels jordmor på deling er akseptert
har nokongong ein *kvart ingeniør* vore vurdert?

Les du avisa, er det kare' som skriv
om jakt og fiske, ikkje om kvinneliv.
Og snubla døm over ei driftig dame
intervjua døm mannen og nemne ho i ei *ramme*.

I regionrådet - ved makta - sit ingen jenter
men i *byen* tek vi att med renter.
Her er vi midtpunkt i eigne liv
og blir ikkje reduserte til nokons *viv*.

Kjære frøken Gud, programér dei på nytt,
det er ikkje arbeid som får meg på flytt.
Nei, prent det inn, det er *respekt* vi vil ha
- og nye haldningar hadde óg vore bra!

Inntil de kan forstå, blir eg her eg er,
slepp å kjempe i bygda med stort besvær
- men når kvinnfolk og karar ein gong veg *like tungt*
vil ikkje bygda lenger skremme alt som er ungt!

- karianne -

gyldighet ut over denne konkrete hendelsen. Det beskriver AGubbedalen@ som svært mannsdominert, og det gir et kraftig spark til Amanneflokket@ som ikke innser dette. Formålet med jentejakten er åpenbart ikke å tilby kvinnene gode levekår, det er snarere å skaffe odelsguttene koner og barn og således opprettholde folketallet. I sine festtaler lover politikerne innflytelse til kvinner, men når de skal lokkes hjem er det tradisjonelle mannsverdier som jobb, fjell og frisk luft de forteller om. Gubbene har ikke innsett at jentene har andre interesser, og at de har erfaringer som gjør at de ikke føler seg respektert. De har opplevd at kvinner må kjempe en hard kamp for å bli hørt.

Med disse innspillene er Fredriksen, Størvold og *karianne* inne på tema som mange (særlig kvinnelige) forskere, planleggere og politikere har vært opptatt av, men som i liten grad har vært gjenstand for empiriske undersøkelser. Temaet kvinner, flytting og (maskulin) bygdekultur er imidlertid ikke noe nytt forskningsfelt. I det følgende skal jeg kort referere noen forskningsbidrag som har stimulert til denne undersøkelsen om hvorvidt en antatt maskulin bygdekultur påvirker kvinners flytte- og bostedsvalg.

1.2 Er bygda først og fremst for menn

Hensikten med denne rapporten er *ikke* å undersøke hvorvidt bygdene er mer patriarkalske enn byene, men hvorvidt kvinnene oppfatter det slik, og om det i så fall har innvirkning på deres valg av bosted.

Utgangspunktet for å gjennomføre denne undersøkelsen er imidlertid en antakelse om at Bygde-Norge er mer dominert av menn og tradisjonelle kjønnsroller enn de mer urbane deler av landet. Det er flere forskningsbidrag som støtter denne antakelsen. Verstad & Brandth (1996) har blant annet gjennomgått alle prosjektene i forskningsprogrammet AKvinner i landbruket@, og konkluderer med at prosjektene *Adokumenterte at likestillingsprosessene har kommet kortere i landbruket og i Bygde-Norge enn i andre sektorer av samfunnet@* (op.cit s. 31). Det er heller ikke bare i Norge at patriarkatet antas å ha en sterkere stilling i distriktene enn i de store byene. I Sverige har blant annet Gunnel Forsberg (1991, 1996) vært opptatt av dette. Hun hevder at kvinner flytter fra landsbygda for å fri seg fra patriarkatet. Theater (1994) kaller den australske landsbygda for Aet fristed for patriarkatet@. Hughes (1997) beskriver kravet til et tradisjonelt levesett blant kvinner på den walisiske landsbygda som så sterkt at kvinner som ikke ville eller kunne tilpasse seg et kjernefamilieliv og de hegemoniske kjønnsrollemønstre, ikke ble sosialt akseptert. De hadde ikke noe annet valg enn å flytte. I England har bl.a. Little & Austin (1996) kommet fram til det samme.

Det ser ut til at landsbygda vurderes som mer tradisjonell enn byområder flere steder i verden, og at tradisjonelle kjønnsrollemønstre og kjønnsmaktstrukturer oppfattes å være integrerte

delar av landsbygda. Men det er selvsagt regionale variasjoner som går på tvers av by-land dimensjonen. Det viser for eksempel den norske likestillingsindeksen (SSB 1999) der Tolga kommune ligger på topp i likestilling i Norge. Tabellen i vedlegg 1 viser dessuten at de 18 distriktskommunene som er med i denne undersøkelsen skårer veldig ulikt på denne indeksen. Hele fem av kommunene er blant de 50 beste kommunene i likestilling. I Sverige er det heller ikke slik at byene nødvendigvis skårer høyere enn distriktene (Forsberg 1998) på såkalte objektive kriterier for likestilling.

En kan selvsagt diskutere hvorvidt slike indekser egentlig forteller noe om likestillingen i en kommune. Andre forskere har vært mer opptatt av å undersøke og analysere hvordan kvinner og menn oppfatter bygdene (f.eks. Dahlström 1996; Fauske 1993; Vestel 1996; Waraa 1996; Aasbrenn 1994). Jentene har gjennomgående et mer negativt syn på hjemstedet enn guttene. Flere av undersøkelsene peker på at dette kommer av at bygdene er dominert av maskuline verdier og uttrykksformer. Wiborg (1999) påpeker at tradisjonelle mannsaktiviteter som jakt, fiske, friluftsliv og til dels også snekring og annet håndverk blir framhevet og brukt som symboler for det rurale liv. Dermed blir menns aktiviteter også viktigere for bygdas identitet. I tillegg framstår disse aktivitetene som positive og uproblematisk elementer i konstruksjonen av den moderne manns identitet, og blir ofte brukt som begrunnelser for å bosette seg i distriktene.

Mange kvinner har trolig et ambivalent forhold til de forventningene som knyttes til tradisjonelle kvinneaktiviteter som rengjøring, matlaging, håndarbeid, husarbeid og omsorgsarbeid. Disse aktivitetene er gjerne knyttet til plikt og arbeid for familien, ikke som individuell livsutfoldelse som de tradisjonelle mannsoppgavene er blitt omformet til. Oppgavene er knyttet til bestemte oppfatninger av kjønnsidentitet og kjønnsrelasjoner som dagens unge kvinner ikke vil identifisere seg med. Dessuten er det oppgaver som kan utøves hvor som helst uavhengig av geografisk lokalisering.

Storvik (1996) sier det er større forskjeller mellom gutter og jenters fritidsinteresser enn forskjeller mellom bygdeungdom og byungdom. For eksempel viser flere undersøkelser at jenter oftere har interesser som involverer kunst, kultur og estetikk uavhengig av bosted. Videre påpeker hun at jenter som regel har interesser som ikke knytter dem til lokalmiljøet, mens bygdemiljøet stimulerer guttene til interesser som integrerer dem i bygda. Disse interessene påvirker også deres yrkesvalg, som igjen kvalifiserer guttene for jobber i bygda, mens kvinner i større grad kvalifiserer seg for jobber som finnes både i by og bygd (f.eks. omsorgssektoren). Når bygdene ikke kan tilby jentene den kultur de ønsker, er det dermed ikke så rart at de i større grad enn menn flytter til byene.

1.3 Kjønn i flytteundersøkelser

Det har vært gjennomført få undersøkelser som har hatt som formål å undersøke hvorvidt og hvordan maskulint dominerte bygder påvirker kvinners flyttinger. De mange spørreskjemabaserte flyttemotivundersøkelsene som er gjennomført (se Orderud & Onsager, 1998; Grimsrud et al, 1997 for en oversikt) viser at selv om kjønn er brukt som variabel i alle sammen, så er det få som problematiserer kjønnsforskjellene ut over å konstatere at det er noen ulikheter i svargivningen mellom kjønnene.

Dahlstöm (1996) har påpekt at slike undersøkelser ofte har hovedfokus på *trekkfaktorene*; dvs. man legger mest vekt på at det er forhold ved tilflyttingsstedet som trekker flytterne til seg. I internasjonal litteratur omkring kvinneflukten (og flytting fra landsbygda mer generelt) brukes termen *neonlyseffekten* om det fenomenet at ungdom blir tiltrukket av det urbane; eller av byens mangfold hva angår sosialt liv, kulturtilbud og inntektsmuligheter. Denne faktoren er blitt tillagt så stor forklaringskraft at negative karakteristika ved fraflyttingsstedet altså *skyvefaktorene* - nesten er blitt oversett. Dette kan være en av årsakene til at *patriarkateffekten* heller ikke er blitt viet oppmerksomhet, mener Dahlström. Hun påpeker videre at bygdekulturen tradisjonelt er patriarkalsk og at den maskuline kulturen står så sterkt at kvinner blir skjøvet ut som følge av at de opplever at hjembygda ikke har rom for deres kvinnelige verdier og måter å leve på.

De senere årene har det vært vanligere å studere flytting kvalitativt, ofte med en livsløpstilnærming (Orderud & Onsager, 1998; Grimsrud et al, 1997). Kjønn har i større grad vært tema i disse undersøkelsene, men så vidt jeg kjenner til er det heller ikke i de kvalitative undersøkelsene undersøkt hvorvidt en maskulint preget bygdekultur har påvirket kvinners flytte- og bostedsvalg. I dette prosjektet skal vi forsøke å rette litt på dette.

1.4 Problemstillinger og formål i denne rapporten

Hovedproblemstilling nr 1 i denne rapporten er: I hvilken grad kan kvinners bostedsvalg og flyttehandlinger sies å være påvirket av ”patriarkateffekten”?

Med patriarkateffekt mener jeg den dels den effekten som Dahlstöm (1996) beskriver ovenfor, nemlig det at bygdene er preget av en maskulin kultur, gammeldagse kjønnsrollemønstre og patriarkalske maktstrukturer, og at dette begrenser kvinners muligheter og ønsker om å bosette seg på slike steder. I ei bygd preget av patriarkalske maktstrukturer er kvinnen underordnet mannen på de fleste områder i livet, f.eks. i arbeidsmarkedet, i lokal politikk, i foreninger og organisasjoner, i familieliv og fritidsliv. Videre finnes det normer og regler som regulerer hva kvinner kan og bør gjøre. Slike regler finnes også for menn, men de oppfattes som romsligere.

Dermed får ikke kvinner samme mulighet til livsutfoldelse som menn, og dette kan være med på å påvirke framtidige bostedsønsker.

Samtidig vet vi at det er mange kvinner som flytter til bygdene også. Disse lar seg åpenbart ikke "skremme" av en patriarkalsk kultur. Kanskje kan det til og med være slikt at mange kvinner finner gammeldagse kjønnsrollemønstre attraktive, og har det med i betraktning når de flytter til bygda? I dette prosjektet analyserer vi derfor flyttehistoriene både til kvinner som har flyttet fra bygdene og til de som har flyttet til bygdene.

Før jeg går videre vil jeg likevel understreke at jeg ikke tror at Apatriarkateffekten^o er den viktigste grunnen til at kvinner flytter fra bygd til by, eller andre veien for den saks skyld. Hensikten med denne undersøkelsen er ikke å finne det viktigste flyttemotivet. All den tid mer enn 80 prosent av hvert årskull kvinner oppvokst i rurale områder flytter fra sitt oppvekststed minst en gang i løpet av aldersfasen 15-35 år (Grimsrud 1999a, Sørli 1993), virker det meningsløst å skulle finne spesielle kjennetegn eller flyttemotiver som skulle gjelde for alle. Denne undersøkelsen tar utgangspunkt i at flytting er det normale – det er noe de fleste mennesker gjør minst en gang i løpet av livet. Min grunnleggende holdning til flytting er at det er en helt vanlig del av folks livsløp, og må forstås som en måte folk skaper mening med livet sitt på. Individet inngår alltid i en større sammenheng (for eksempel hushold, lokalsamfunn, storsamfunn) og det vil alltid være mange forhold som påvirker beslutninger og faktiske flyttehandlinger samtidig. Noen av disse forholdene har individet selv kontroll over eller innflytelse på, andre ikke. Flytting kan av og til ha tilfeldighetens trekk over seg. Jeg ønsker å komme bort fra en forståelse som ser flytting som et resultat av rasjonelle kalkyler der steder veies opp mot hverandre, slik det ofte forutsettes i undersøkelser som mer eller mindre eksplisitt er basert på Lees (1969) skyv-trekk modell.

Dette leder meg over til *hovedproblemstilling nr 2*: Hvordan inngår flytting i kvinners livsløp, og er det egentlig noen forskjell på fraflyttede, tilbakeflyttede, internflyttere, nykommere i så måte?

I neste kapittel presenteres metode og teoretisk tilnærming i analysen.

2 Teoretisk tilnærming og metode

2.1 Struktureringsteori og biografisk tilnærming

Det har inntil nylig vært to hovedmåter å analysere flytting på: Strukturell tilnærming og en aktørtilnærming. De strukturelle tilnærmingene er makroorientert og forsøker å forklare fenomenet flytting på samfunnsnivå. Mest vanlig innenfor denne retningen er det å forklare flyttestrømmer og flyttemønstre ut fra økonomiske forhold, der variasjoner i arbeidsledighet og andre trekk ved arbeidsmarkedet ofte blir vektlagt. Demografiske analyser kan også sies å tilhøre denne tilnærmingen. Strukturelle teorier er lite opptatt av å få fram folks motiver for å flytte, men er desto mer opptatt av endringene i det grunnlaget og de rammevilkår som flyttingene foregår innenfor.

Aktørorienterte, eller atferdsorienterte, flyttestudier er det mange av. Flyttemotivstudier er som oftest av denne typen. Poenget med disse er at de er opptatt av hvilke beslutninger det enkelte individ gjør med hensyn til bosted og flytting. Ofte blir disse løsrevet fra den konteksten de inngår i.

Denne rapporten bygger på *struktureringsteori* som den senere tid har fått stor anvendelse. Det er et alternativ som forsøker å overkomme skillet mellom strukturelle teorier og aktørteorier, og assosieres som regel med Giddens (1984). I følge struktureringsteorier er strukturene og aktørene to sider av samme sak (en dualitet). Aktørene (agency) skaper strukturer gjennom sine handlinger. Strukturene bestemmer ikke atferd - slik strukturalistene hevder. Men det er heller ikke slik at mennesket står fritt til å handle (slik som aktørteoriene implisitt forutsetter). Aktørene er begrenset av samfunnets normer og regler. Jeg synes imidlertid at struktureringsteorien underspiller den rolle som "strukturene" har i tradisjonelle strukturelle forklaringsmåter, og vil i denne rapporten også ta hensyn til dette. Det verdifulle med struktureringsteorien er at den framhever handlingens rolle når det gjelder å endre strukturene.

For å kunne forene strukturperspektivet med aktørperspektivet har jeg anvendt *biografiske intervju*. De er godt egnet til å få fram den konteksten som flyttingene foregår innenfor. Vanligvis blir flytting betraktet som en målrettet handling, slik som i skyv-trekk modellen (Lee 1969) som har dominert flytteforskningen i lang tid. Biografisk tilnærming gjør at en får fokusert på helheten som flytting inngår i, og flytting blir en del av hele biografien til individet. Det innebærer f.eks. at man ser flyttehandlingen som langsiktig motivert, og at den dermed ikke bare kan begrunnes ut fra hendelser eller forhold som oppsto like før flytting. Det er nødvendig å kjenne større deler av individets historie for å forstå en flyttehandling. Når en hører større deler av livshistorien, blir det også åpenlyst at Årsakene@ til flyttingen sjelden

kan forklares ut fra ett forhold. Selv i de mest jobb-relaterte flyttingene er det alltid tilleggsvurderinger med i bildet som har bygget seg opp over lengre tid. Det er ofte et nokså kaotisk bilde, der Aflytteårsakene@ selv for flytteren ikke nødvendigvis ligger klare i dagen. Det kan være forhold som framstår som tilfeldige, eller flytteren kan inngå i en kulturell kontekst, der hun kan være sosialisert inn i en Aflyttenorm@ som gjør at hun egentlig ikke tenker så grundig gjennom flyttingen - det er bare noe hun gjør, fordi det er vanlig å gjøre det. Flytting kan på den måten betraktes som et kollektivt fenomen (Boyle & Halfacree 1998). Flytting kan på denne måten også plasseres innenfor det Giddens kaller ”praktisk bevissthet” - altså det bevissthetsnivået som ligger mellom de ubevisste og det man aktivt tenker på.

I denne rapporten gjengis livshistoriene til fem kvinner. Deres livshistorier er individuelle, men i denne sammenheng oppfattes de ikke som unike, snarere som et allment eksempel på hvordan individet formes av sin tidsepoke samtidig som det selv er med på å forme denne epoken gjennom sine handlinger. I intervjuene har jeg lagt vekt på å få fram individenes hverdagsliv, *praksisser* og bakgrunnen for disse. Jeg har vært mindre opptatt av å få fram holdninger og psykologiske forhold - det er jeg ikke skolert til. Et fokus på praksis innebærer å legge vekt på vendepunkter, viktige hendelser og begivenheter i livsløpet. Fokus på praksis er begrunnet ut fra en overbevisning om at mening skapes gjennom praksis, gjennom slike begivenheter kan normer og verdier avdekkes og skapes på ny (Simonsen 1993, Gullestad 1989).

Jeg har så langt mulig vært opptatt av å ikke relatere intervjuene direkte til årsaker til flytting. Jeg har ikke spurt direkte *Ahvorfor flyttet du?@*, ut fra den overbevisning av at det ikke går an å svare endimensjonalt på det. Jeg har vært ute etter hvilke begivenheter, hendelser og vurderinger som har ført fram til flytting. Jeg har vært ute etter en så omfattende historie som mulig, bl.a. gjennom å være oppmerksom på at kvinnene har familier som også påvirker forhold som flytting.

Et stadig tilbakevendende problem med biografiske intervjuer er at den intervjuede i dialog med forskeren som regel konstruerer en rasjonell og sammenhengende historie om sitt liv. I en slik dialog skapes orden i noe som er uoversiktlig, ukjent, lite bevisst og til og med motsetningsfullt.

2.2 Narrativene

Jeg er av den oppfatning at flytting og valg av bosted er forankret i folks identitet, derfor forsøkes flytting studert i et identitetsperspektiv (eller meningsperspektiv) - ikke i et atferdsperspektiv. For å få kjøtt og blod på identitetsbegrepet synes jeg begrepet *narrativ* er nyttig. Narrativ betyr fortelling eller historie. I denne sammenheng er det narrativ identitet

som er interessant (Gutting 1996). Utgangspunktet er at vårt sosiale liv er fullt av fortellinger. Folk skaper mening om seg selv og sine omgivelser ved å skape historier, og de gir meninger til hendelser ved å integrere disse i en eller flere av sine narrativer.

I flyttesammenheng er det såkalt *ontologiske narrativer* som er interessante. Det er fortellinger som vi bruker til å skape mening og sammenheng i våre liv. Det er slike fortellinger som definerer hvem vi er, og som igjen er bakgrunn for hvordan vi handler. Handlingen bidrar igjen til nye narrativer. På den måten konstituerer de hverandre. Slike narrativer er biografiske av natur. De formes gjennom våre interaksjoner og erfaringer, og inkluderer mer enn bare handling, de inkluderer at vi er selektive med den informasjon vi tar inn, og selektive i sosialiseringprosessen. Vi formes i og av våre omgivelser, temporært og stedlig.

Man har ikke ett narrativ, men flere samtidig, og betydningen av hvert enkelt varierer over tid og felt. Når en forsker på et felt må en ikke glemme totaliteten av narrative. Derfor er biografiske intervjuer måten å gå fram på, fordi det er en god måte å få innsikt flere av individets narrativer, og ikke bare det ene som angår akkurat det feltet en forsker på. Narrative plasseres innenfor *Apractical consciousness* (Giddens 1984), altså det som er tatt for gitt og ikke aktivt tenkt.

Sørli (1998) skriver i en artikkel i forbindelse med unge voksnes flyttinger at det er tre spørsmål som ungdom stiller seg selv mer eller mindre ubevisst, og som danner utgangspunkt for folks flyttemønster:

Hva skal jeg gjøre i livet mitt?

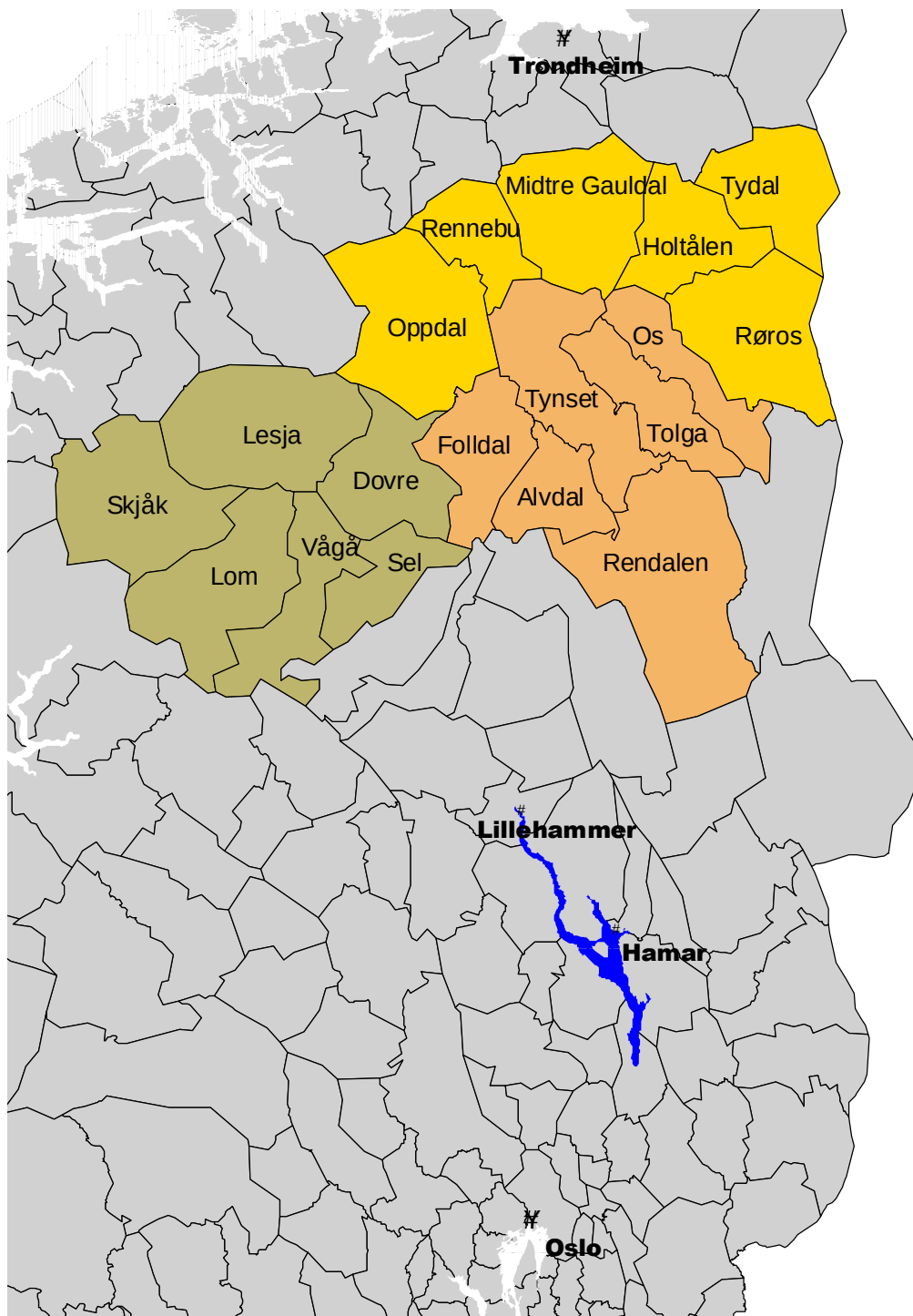
Hvem skal jeg gjøre det med?

Hvor skal jeg gjøre det?

Til hvert av disse spørsmålene hører det narrative. Man forsøker gjennom sine valg og handlinger å skape mening rundt disse spørsmålene, og alle tre er viktige, om enn ikke like viktige til en hver tid.

2.3 Utvalget av kvinner

I forbindelse med dette prosjektet er 37 kvinner intervjuet. Det disse kvinnene har felles er at de har flyttet til eller fra studieområdet som består av 18 sammenhengende kommuner i innlandet Sør-Norge (se kart neste side), i løpet av aldersfasen 15-35 år. Av praktiske hensyn avgrenset vi bostedet til de utflyttede kvinnene til Oslo og Trondheim. Kvinnene har også det til felles at de enten er født i tidsrommet 1960-62 eller 1968-1970. I utgangspunktet hadde jeg tenkt å undersøke om det var noen forskjeller mellom disse to kohortene, men intervjumaterialet ga ikke grunnlag for å trekke slike konklusjoner.

Figur 1: Kart over studieområdet.

Målsettingen var å intervju 40-50 kvinner. Vi trakk et utvalg på 180 kvinner, 90 fra hver kohort, der vi sørget for at det var like mange fra hver av Aflyttekategoriene@ og fra hvert utdanningsnivå. Vi fikk svar fra 24 av disse kvinnene - altså en svarprosent på 13 prosent. For å komme opp i ønsket antall intervjusubjekter, spurte jeg flesteparten av de 24 kvinnene om de kunne gi meg navnet på en eller to andre kvinner som hadde flyttet fra eller til samme området som de selv. På den måten kom jeg opp i 37 kvinner.

Jeg ønsker ikke å gjengi hvor mange kvinner som er intervjuet i hver flyttekategori. Dette er fordi jeg ikke ønsker at materialet skal bli tolket som om det er mer representativt hvis tallet er 20 enn hvis det bare er 5. Hensikten med denne analysen er ikke å skaffe et representativt bilde av kvinners flyttinger, men heller å vise eksempler på hvordan ulike valg, hendelser og tilfeldigheter kan føre til at man får status som fraflyttet eller tilbakeflytter, eller noen av de andre kategoriene.

I kapitlene 3-6 gjenfortelles livshistoriene til kvinner som har flyttet fra og/eller til studieområdet. Poenget med kapitlet er å vise hvordan flytting er en integrert del av disse kvinnens livshistorier. Jeg har gruppert kvinnene etter de kategoriene som er brukt gjennom tidligere deler av prosjektet (Grimsrud 1999 a, b) og presenterer en-to kvinner i hver av kategoriene fraflyttede, tilbakeflyttere, internflyttere, nykommere og videreflyttere. Dette må ikke oppfattes dit hen at disse kvinnene er representative, eller typiske, for disse kategoriene, de er bare ment som illustrerende eksempler. De er som sådan heller ikke atypiske for materialet.

En inndelingen av kvinnene etter flyttekategori, kan også gi et feilaktig inntrykk av at kvinner innenfor en kategori har fellestrekk som er forskjellige fra kvinner i andre kategorier. Det eneste kvinner innenfor samme flyttekategori har felles, er en flyttebakgrunn som har ført dem inn i den bestemte kategorien. Det eneste nykommerne har felles er således at de har flyttet inn til vårt studieområde og fortsatt bodde der på intervjudtidspunktet.

Kvinnene er anonymisert, og det er innhentet tillatelse fra alle til å bruke livshistoriene deres. Tolkningen av livshistoriene står imidlertid forfatteren alene om ansvaret for.

3 De fraflyttede

I studieområdet vårt er 50-60 prosent av hvert årskull kvinner fraflyttet på 35 årstrinnet, og disse representerer den største gruppen flyttere. Flesteparten av disse (vel 20 prosent av årskullene) har bosatt seg i Oslo- eller Trondheimsregionen, og det er bare kvinner fra denne Aurbane@ gruppen av fraflyttede som presenteres nedenfor. Et annet viktig tilflyttingssted for kvinner ”de utflyttede” er imidlertid en annen kommune innenfor samme region som de er oppvokst. Disse kvinnene er omtalt under overskriften internflyttere (avsnitt 4.2).

I dette kapitlet om fraflyttede kvinner har jeg valgt å gjenfortelle livshistoriene til to kvinner. Den ene har en lang utdanning bak seg og den andre har relativt lite skolegang etter grunnskolen. Hvorvidt en har høyere utdanning eller ikke spiller en vesentlig rolle for livshistoriene og flyttehandlingene. Særlig markert er dette skillet mellom de som har mer enn 3 år på høyskole/universitetsmåten på den ene siden og de som ikke har utdanning på høyskole-/universitetsnivå på den annen. Dette mønsteret finnes også i andre flyttestudier (f.eks. Orderud 1994, Fosso 1997, Wiborg 1990). I dette avsnittet omtaler jeg først flytteforløp for kvinner med høy utdanning, og deretter et løp for ei med lav utdanning. Deretter drøftes dette med å flytte hjemmefra, og til slutt tar jeg opp spørsmålet om tilbakeflytting.

3.1 Livsløp med lang utdanning

ADet bare ble sånn@ er et utsagn jeg hørte ofte av kvinner som hadde flyttet til Oslo eller Trondheim for å studere, og som siden er blitt boende på der. Det var ikke utelukkende kvinner med høy utdanning som kom med slik uttalelser, jeg hørte det ofte i forbindelse med intervjuene. Det er et uttrykk for at de valgene som er tatt ikke har vært gjenstand for noen systematisk avveielse for og imot, men heller at den ene handlingen følger av den andre. Dette er i tråd med det teoretiske perspektivet vi har på flytting (jf kap. 2). Når jeg trekker dette særskilt fram i forbindelse med kvinner som har tatt høy utdanning, er det fordi det var spesielt tydelig hos disse. De hadde tatt et valg om å ta lang utdanning, og med det valget var det en del forhold knyttet til bosted som fulgte med på kjøpet. Før jeg kommer nærmere inn på disse forholdene overlater jeg ordet til Kari Fraflytt som får stå som et eksempel på kvinner med lang utdanning.

Jeg er oppvokst på en gård i Nord-Gudbrandsdalen, og bodde der til jeg var ferdig med gymnaset. Det var ikke videregående skole i hjemkommunen min, så jeg måtte pendle til Otta. Etter gymnaset var jeg ganske skolelei, og tenkte at det kunne være ålreit å gå på folkehøyskole. Da fikk jeg liksom lufta meg litt, følte jeg, samtidig som det var ganske trygt med folkehøyskole før jeg helt slapp taket fra hjemmet. Etterpå flyttet jeg til Oslo fordi jeg hadde bestemt meg for å bli fysioterapeut. Det var bare Oslo som hadde det studietilbudet så der var det ikke noe spørsmål om hvor jeg skulle flytte. Men jeg måtte ha ekstrapoeng

for å komme inn der - heldigvis får jeg si i ettertid. Derfor tok jeg meg jobb som pleieassistent på Ullevål sykehus, samtidig som jeg tok Forberedende (Obligatorisk eksamen for alle universitetsstudier). I løpet av det halve året fant jeg ut at jeg ikke ville bli fysioterapeut likevel. Jeg så at academia nok heller var veien å gå for meg. Mens jeg studere Forberedende fikk jeg troen på at jeg kunne klare et universitetsstudium. Og det var det jeg innerst inne ønsket. Helt siden jeg var liten hadde jeg et ønske om å studere kjemi, men inntil da hadde jeg ikke hatt noe videre tro på at jeg skulle klare det. Fordi det følte jeg...at det å vokse opp i ei lita bygd.... det var veldig jantelov der.....den gangen.....Det å ha tru på at du skulle klare noe sånt, - det hadde i alle fall ikke jeg da jeg flytta.

Men når jeg klarte det så bra på Forberedende, og dessuten hadde fått nye venner som hadde den innstillingen at de skulle studere, så tenkte jeg at OK - jeg gjør det!. Jeg tok noen småfag det første halve året, og deretter begynte jeg å studere realfag for alvor. Studiet tok 6-7 år. Og siden har jeg vært her i Oslo. Jeg vurderte å studere i Tromsø, men det var noe kjærestegreier som gjorde at jeg ble i Oslo. Jeg har aldri sagt til meg selv at AJeg vil bo i Oslo@- det ble bare slik. Det ene fulgte med det andre kan du si. Jeg kom inn i studentmiljøet og trivdes veldig godt. Fikk nye venner her, og jeg traff jo mannen min i studietida. Etter studiene fikk vi begge jobber her i Oslo. Jeg kan ikke huske at vi noen gang diskuterte om vi skulle bo her eller der. Vi fikk gode jobber her og dermed ble dette med bosted aldri noe spørsmål. Siden har vi blitt her. Og det trives vi med selv om vi ser at det ikke er alt som er rosenrødt ved å bo i by når man har unger.

GMG: Hvor er mannen din fra?

Han er fra Lillestrøm, og dermed har vi et sett besteforeldre i nærheten og det teller en del. (Kari Fraflytt, f. 1962).

Her tar vi en pause i Kari Fraflytts historie for å fortelle at det er veldig mange andre med lang utdanning som har liknende historier å fortelle. De flyttet fra sitt oppvekststed for å studere, og siden er de rett og slett blitt der - fordi Adet ble sånn@, som Kari sier.

Høyere utdanning virker strukturerende på livsløpet på flere måter, f.eks. begrenser det hvor man kan bo i studietiden. For de fleste kommer valget av studium før valget av bosted. Bostedet følger av lokaliseringen til høyskolen/universitetet. For Kari var det ikke noe spørsmål om hvor hun skulle studere - hun skulle bli fysioterapeut og måtte derfor til Oslo. Siden ble det vanskeligere å løsrive seg - fordi som hun sier Adet var noe kjærestegreier som gjorde at jeg ble i Oslo@. Og når man skal tilbringe store deler av aldersfasen 20-30 år på et studiested, så er det ikke helt uvanlig at slike Akjærestegreier@ inntreffer akkurat der man studerer. Noen stifter familie og får barn i studietiden, og det er med på å gjøre bostedsvalg og flyttinger til et langt vanskeligere spørsmål enn om en bare har seg selv å tenke på. Når partnerne har ulike bostedsønsker, er det ofte lettest å bli der en er.

Jo lengre en studerer og jo lengre en bor på samme sted, jo sterkere blir man integrert i stedets sosiale nettverk. Man får nye venner, venner som en kanskje har mer til felles med enn gamle venner fra hjemstedet. Etter hvert som tiden går, får man mindre kontakt med gamle venner og mer kontakt med nye. Påfallende mange kvinner sa at de ikke lenger hadde noen kontakt med jevnaldrende på hjemstedet. Når de var på besøk på hjemstedet, var det for å besøke foreldrene sine. De følte ikke at de hadde noe felles med jevnaldrende som var blitt igjen. En medvirkende årsak til dette er, i følge de intervjuede, at de som er blitt igjen fikk unger tidlig, og at de derfor tidlig kom i utakt med hensyn til livsfase. Når de selv ble småbarnsmødre, var barna til gamle skolevenner så store at de var på vei til å flytte ut.

Men det handler nok ikke bare om ulikhet i livsfase eller om geografisk avstand. Det handler også om å utvikle forskjellige identiteter, levesett og livsstiler. Det å ta lang utdanning betyr også at en tilegner seg ny kunnskap, nye begreper og nye perspektiver. Ungdom fra små steder i distriktene som tar høyere utdanning befinner seg, i følge Wiborg (1999), i en geografisk, sosial og kulturell mellomposisjon. De er på veg *fra* et hjemsted i distriktene; fra barndom/ungdomsfasen; fra en økonomisk avhengig posisjon, og de er også på veg *til* en ferdig utdanning, til en posisjon i arbeidsmarkedet, til en voksenposisjon og til et fremtidig bosted. I løpet av denne fasen vil utvikling av identitet og livsstil stå sentralt.

Tilgangen på Agode jobber@ er naturligvis viktig for de med lang utdanning. De fleste ønsker å få brukt utdannelsen sin, og er slik sett kresne med hensyn til jobb. Hva slags jobb en sikter seg inn mot og får, er også en sentral del av identitetshåndteringen, og er viktig for levesett og livsstil. Storbyene - studiestedene - representerer også de klart største arbeidsmarkedene i landet, og har således et fortrinn foran andre steder. Dertil kommer det at studentene allerede før de begynner å jobbe, er del av et fagmiljø, et nettverk som kan fungere som formidler av gode jobber. Det var svært få av de kvinnene med lang utdanning som hadde søkt på en *utlyst* jobb. Måten de hadde fått jobb på var gjennom venner og kjente - gjennom sitt faglige nettverk. For eksempel ved at de i studietiden tar helgejobber, bijobber, blir engasjert i pågående prosjekter og får tilbud om fast jobb på den måten.

Det er et godt kjent at det er vanskelig for to spesialister å få jobb utenom storbyene samtidig. Det er heller ingen grunn til å tvile på de kvinnene som hevder at de ikke ville fått akseptable jobber både til seg selv og partneren andre steder enn i Oslo - samtidig. Det å få jobb samtidig er viktig for høyt utdannede par i etableringsfasen. Ofte er det slik at de ikke blir ferdig med studiene til samme tid. Da må den ene ta jobb mens den andre gjør seg ferdig - og dette gjøres mest lettvtint på studiestedet der de allerede bor. Når den andre i parforholdet så er ferdig, kan vurderingene om flytting komme inn i bildet. Men selv om en ønsker seg bort fra studiestedet, er det fortsatt slik at det er lettest å bli værende der. Jeg lar en av dem, Helen fra Holtålen, forklare hvorfor.

*AVi hadde tenkt oss til Trondheim etter studiene. Men mannen min var ferdig to år før meg, så han måtte ta jobb her i Oslo, mens han ventet på at jeg skulle bli ferdig. Da jeg var ferdig søkte vi begge jobber som farmasøyter i Trondheim, men det var bare han som fikk jobb. Og du kan jo si at jeg sikkert hadde fått jobb på sikt i Trondheim. Men vi kunne ikke vente - jeg følte det hastet med å komme i jobb. Vi hadde nettopp fått førstemann og vi måtte ha en litt større leilighet. Og vi hadde begge studielån å betale på. Å flytte til Trondheim med bare en sikker inntekt var helt uaktuelt. Jeg hadde en jobb for hånden her i Oslo, på Ullevål, så da var i grunn saken grei. **Oslo hadde valgt meg** en gang til. Siden ble det vanskelig å flytte. Sønnen vår fikk plass i sykehusets barnehage og siden fikk vi et barn til som også begynte der. Den barnehagen er nok skyld i at vi aldri havnet i Trondheim. Jeg kunne ikke - eller ville ikke - skifte jobb så lenge barna mine hadde det tilbudet.@ (Helen , f. 1962).*

Legg merke til at Helen ikke sier at hun valgte Oslo - hun sier at Oslo valgte henne. Det synes jeg er godt sagt, og jeg tror det uttrykker det mange av disse kvinnene føler. De valgte utdanning, så valgte Oslo dem - eller: De ble mer eller mindre bundet til studiestedet i løpet av utdanningen og de første årene i jobb. Dette betyr ikke at de ikke trives - det var ingen som ga uttrykk for mistriivsel. Det betyr heller ikke at ingen aktivt har valgt Oslo. Det er bare ment som en understreking av at enkelte valg har en tendens til å følge av tidligere valg.

3.2 Livsløp med lite skolegang

De som ikke tok fatt på en lang utdanning allerede som 16 åringer, har stått friere med hensyn til flytting og bosted i unge år. Det er typisk for de fraflyttede kvinnene med lav utdanning i mitt materiale at de har flyttet relativt mye, før de har slått seg ned Oslo eller Trondheim. De har i større grad enn de høyt utdannede kvinnene som er intervjuet, gitt inntrykk av at de kommer til å bli boende der de bor nå. De har da også allerede flyttet flere ganger enn de med høy utdanning.

Jeg lar Line fra Nord-Østerdalen representere denne gruppen kvinner.

Jeg flyttet fra oppvekststedet mitt da jeg var 14-15 år. Jeg hadde ikke noe ønske om å bo der lenger. Hva skulle jeg gjøre der? Gå hjemme? Passe barn? Det var jo ikke noe jobb å få for 15 åringer, i alle fall ikke jenter. Ja, det var vel ikke jobb for kvinner der i det hele tatt. Jeg kan ikke huske at det var noen av mødrene som hadde jobb. Når jeg tenker tilbake ser jeg bare gamle koner med skaut og stakk. Ganske triste saker. Jeg tenkte ganske tidlig at jeg måtte bort fra bygda og få meg en jobb. Jeg skulle aldri i verden bli avhengig av noen mann - jeg skulle klare meg selv. Jeg så jo hvordan det var med mor mi, hun gikk bare hjemme og var avhengig av fars aksept for alt hun ville gjøre. Sånn ville ikke jeg ha det.

Etter ungdomsskolen kom jeg inn på søm på Elverum, så jeg flyttet dit. Men der ble jeg bare et halvt år, for jeg likte meg ikke - dessuten trengte jeg penger. Jeg fikk jobb som stuepike på et hotell nær Oslo. Der jobbet jeg et år og det var mer enn nok. Jeg sverget på at jeg aldri skulle jobbe mer på hotell. Etter det begynte jeg på 2 årig husstellskole i Lillehammer. Så var jeg i Oslo en helg og forelsket meg i en brukskunstbutikk. Da jeg kom tilbake til Lillehammer skrev jeg et brev til butikken og spurte om jeg kunne få jobb der fordi jeg likte meg så godt i den butikken. Butikkeieren falt for den, så jeg flytta til Oslo og jobbet i denne butikken i et år. Det var et fint år det. Men så ble jeg altså syk og flyttet hjem til Nord-Østerdalen. Der var jeg et halvt år, før jeg tok meg et år som praktikant hos en familie lengre sør i dalen. Det var i grunnen nok med et år der også. Jeg var litt i villrede disse årene. Etter dette havnet jeg på Tynset. Jeg valgte Tynset den gangen fordi det var relativt nært hjemstedet mitt. Jeg gikk på skole der, men det var i grunn ikke det jeg hadde lyst til - men det var ikke jobb å få heller. Allerede etter et år flyttet jeg til Lillehammer på grunn av en kjæreste. Der fikk jeg meg jobb i en gavebutikk, og trivdes veldig godt med det. Jeg har alltid likt å stå i butikk og særlig når jeg får selge ting som jeg synes er fine. Men så tok forholdet slutt, og da orket jeg ikke bo der mer. Da flyktet jeg til Oslo kan du si. Jeg fikk meg jobb i en antikvitetsbutikk, og siden har jeg jobbet der. Så jeg har bodd her i Oslo siden jeg var 24 år gammel. Line f. 1960

Line har flyttet åtte ganger fra hun forlot foreldrehjemmet til hun slo seg ned i Oslo som 24 åring. Flyttingene hennes bærer preg av å være litt prøving og feiling. Hun sier selv at hun var litt i villrede disse årene - hun visste ikke helt hva hun ville. Normen tilsa at hun burde gå på videregående skole etter grunnskolen, derfor søkte hun som de fleste andre videregående skole. "Tilfeldigheter" gjorde at hun kom inn på søm på Elverum, og flyttet dit selv om det ikke var det hun først og fremst hadde lyst til. Hun hadde imidlertid ingen andre muligheter ettersom det ikke var jobb å få for 15 årige jenter uten landsbrukstilknytning. Line fullførte ikke skolen, men begynte å jobbe på hotell da en mulighet bød seg. Hun trengte penger. Økonomisk uavhengighet var viktig for Line.

Dette med økonomisk uavhengighet viste seg å være svært viktig for mange av de jeg pratet med. Det virket som om det var enighet om at det å ta opp lån - i alle fall studielån - var noe en burde unngå. Denne antakelsen ble styrket av at flere av de kvinnene som selv hadde tatt lang utdanning med studielån, fortalte at det å ta opp lån var tabu i vennekretsen. Det var sett på som økonomisk uklokt og en uverdigg måte å leve på. Noen følte seg regelrett sjikanert og utstøtt på grunn av det. Utsagn som ADet er jo greit for deg, for faren din er jo banksjef@ signaliserer at studielån det er bare for Ade andre; rikinger og innflyttere@ - det er ikke noe for ekte døler. Jeg fikk også historien om venninner som faktisk hadde begynt å studere uten lån, men som måtte jobbe så mye ved siden av for å klare det, at eksamensresultatene deres ble så dårlige at utdannelsen i praksis var null verdt.

Slik jeg ser det har angsten for å ta opp studielån hindret mange kvinner fra de minste stedene i studieområdet å ta videregående skole. Det er kanskje ikke sikkert at de har ønsket det - å skylde på dårlig økonomi er kanskje mer legitimt enn å innrømme at det å gå på skolen ikke passer for dem. Men det understreker at det er stor forskjell å vokse opp på et sted som har et rikt skoletilbud, og det å vokse opp på et lite sted i distriktene. Studiefinansieringen har ikke vært god nok til å kompensere for den ulempen det er å måtte flytte hjemmefra allerede som 16 åring for å gå på skole.

I likhet med flere andre kvinner som ikke ønsket høyere utdanning, fortsatte Line med *prøving og feiling* i yrkeslivet, og prøving og feiling med skoler og bosteder. Hun erfarte at den type jobb hun kunne få som ung jente – i reiselivsnæringen - ikke var noe for henne. Og hun erfarte gang på gang at skolegang heller ikke var veien å gå. Da hun ble syk erfarte hun at ikke kunne velge bosted helt som hun selv ville. Sykdommen kan betegnes som en *tilfeldighet* som inntraff akkurat da hun likte seg som best og hadde funnet en jobb hun likte i Oslo. Den førte til at hun måtte (eller ville) flytte hjem. I etterkant hadde hun *begrensede valgmuligheter* med hensyn til både yrke (praktikant) og bosted (nær hjemmet). Hun likte seg ikke og måtte igjen flytte for å prøve noe nytt, men hadde begrensede valgmuligheter ettersom hun ville være nær hjemstedet. Det ble skolegang på Tynset selv om hun egentlig ikke ville gå på skole mer. Da hun ble frisk og fikk seg en kjæreste brøyt hun skolegangen og flyttet. Da forholdet røk to år senere flyktet hun, som hun sa, til Oslo. Igjen var det en *Atilfeldig@* hendelse som utløste flyttingen.

Hvordan ville denne delen av livet hennes sett ut dersom hun var oppvokst i Oslo? Da ville hun kanskje ikke ha foretatt andre flyttinger enn den til kjæresten på Lillehammer, fordi hun fra starten ville hatt både skole, familie og jobbmuligheter innen geografisk rekkevidde. Kanskje hadde hun fullført videregående skole, fordi hun kunne bodd hjemme hos foreldrene? Slike spørsmål kan ikke besvares, men kan brukes til å belyse forskjellen mellom det å vokse opp i by og det å vokse opp på et lite sted i Utkant-Norge.

3.3 Om å flytte hjemmefra

Vi skal høre litt mer om Lines vurderinger omkring sine flyttinger. Det handler om mer enn skole og jobb. Det handler om å flytte hjemmefra og blir voksen.

For det første så ville jeg bort fra hjemstedet mitt. En ting er jo at jeg ikke kunne ha funnet noe fornuftig å gjøre der - ikke jobber å få - men jeg tror nok jeg hadde flyttet til Oslo selv om jeg hadde fått jobb på hjemstedet mitt. Jeg kunne gjort som de andre og gått tre år på videregående på Tynset, men jeg ville tjene penger. Jeg ville ikke ta opp lån og gjøre meg avhengig. Jeg var opptatt av at jeg skulle kunne klare meg selv. Det er den siden av saken. Men det var jo forferdelig kjedelig sosialt. Jeg tror ikke det var noen jenter igjen på min

alder der jeg kommer fra, og på Tynset gikk alle på skole. Men når jeg reiste til Oslo så var jeg ikke alene. Det var mange av oss som gjorde det. Å bo for seg selv var stas for mange. Jeg husker enda den gode følelsen jeg hadde i kroppen når jeg skulle innrede den første leiligheten min i Oslo. Jeg følte at nå var jeg blitt voksen. Å få seg egen leilighet sto nok øverst på ønskelista til mange - i alle fall de som hadde kjærester og som hadde behov for å komme seg unna sladderkjerringene. Hadde du kjæreste? Nei, ikke da. Og det var jo på en måte medvirkende til at jeg flytta. Jeg håpet at utvalget var litt større i Oslo. Og du står jo litt friere til å gå ut for å treffe noen også i Oslo. Bare jeg kom meg på jobb på morgen, så var det jo ingen som brydde seg om hvor jeg var om natta. (Line f 1960)

Dette med å flytte hjemmefra er noe så og si alle ungdommer gjør, det har med det å bli voksen å gjøre. Det har med løsrivelse fra foreldrene å gjøre. Det er noe som ikke bare gjelder de fraflyttede som omtales i dette kapitlet, og det er et fenomen som gjelder både by- og distriktsungdom, men hos distriktsungdom skjer det ofte tidligere fordi de allerede som 15-16 åringer må flytte på hybel for å gå på videregående skole.

Det blir ofte påpekt at distriktskommuner ikke har godt nok botilbud til ungdom som vil flytte ut fra foreldrehjemmet. Små utleieboliger er relativt sjelden på små steder. Dertil kommer manglende skoletilbud og manglende arbeidsplasser til ungdom som gjør at det er svært vanskelig for ungdom fra små steder å etablere seg som voksne på hjemstedet. Dette er selvfølgelig viktig, men mange - i alle fall de kvinnene som jeg har snakket med i denne undersøkelsen - hevder at de uansett ikke ville bosatt seg på hjemstedet i denne fasen av livet. Line beskriver hvorfor i sitatet ovenfor. Det handler om å prøve ut voksenlivet uten foreldrenes overvåkning. Det handler om å skape seg et eget hjem og styre livet sitt på den måten en selv vil - uten at Asladderkjerringene@ får del i det. Dette er viktig også for byjenter (Löfgren 1990). Forskjellen er at byjenter ikke trenger å forlate byen for å få realisert sine ønsker. Det holder å flytte til en annen del av byen.

De fleste ungdomsflyttinger fra distriktskommuner skjer på grunn av at ungdommen flytter ut fra foreldrehjemmet (Löfgren 1990). Dette er imidlertid et underkjent flyttemotiv som jeg ikke har sett som svaralternativ i spørreskjemaundersøkelser. Dette er verd å tenke over for kommuner som vil stanse utflyttingen av ungdom. Utflyttingen har ikke så mye med selve bostedet å gjøre som det har med det å bli voksen å gjøre. Ungdom i byene flytter i like stor grad ut fra foreldrenes hjem.

3.5 Neonlyseffekten

Å flytte hjemmefra, særlig fra ei lita bygd og inn til storbyen, kan oppleves som litt av et eventyr. Flere av kvinnene i dette materialet framhever at det første flyttingen til en større by var preget av spenning og eventyr. Spenningen knytter seg først og fremst til møtet med nye

mennekser og nye sosiale miljøer. Ofte skal hun også begynne i sin første jobb, eller ta fatt på høyere studier. Alt er nytt og nye erfaringer og erobringer står i kø.

Ofte reiste de sammen med en eller flere venninner for å prøve lykken sammen. Overgangen kan være stor fra en beskyttet tilværelse hos mor og far i distriktene til hybeltilværelse i storbyen; så spennende at den for mange har virket skremmende. Flere har, som Kari Fraflytt, gått et år på folkehøyskole for eksempel, for å bli litt eldre før de flyttet til storbyen, eller de har flyttet sammen med venninner for ikke å være helt alene om overgangen.

Byens tilbud av sosiale og kulturelle begivenheter kan virke overveldende. *”Det første året (i Oslo) var jeg ute nesten hver dag etter jobb for å shoppe - og for å prøve kafeer, barer og restauranter. Og om kveldene var det mange forskjellige utesteder å prøve. Men jeg kunne jo ikke fortsette slik i all evighet, så etter hvert nøyde jeg meg med kino og på konserter, sa Line.*

Mange av kvinnene trekker fram byenes mange kulturelle og sosiale muligheter (dvs neonlyseffekten) når de skal forklare hva som trakk dem til Oslo eller Trondheim. En viktig del av eventyret er jakten på prinsen. Line sier at en underliggende årsak til dragningen mot Oslo var vissheten om at unge menn fantes i et mye større utvalg enn på hjemstedet. Ikke nok med det: Mulighetene for å finne prisen var større. Storbyene er full av mulige arenaer for slikt bekjentskap, ikke bare det en vanligvis forbindelser med sjekkesteder, men arbeidsplassen, skolen/studiestedet og ulike fritidsarenaer gir alle nye muligheter. Og best av alt: Det var utenfor Asladderkjærringenes@ kontroll.

I boka *ADet kjem an på alt, det...@* forteller Lidveig Bøe (1991) at kvinner har sterkere flyttetradisjon enn menn. Hun viser bl.a. til Oldervolds (1980) studier av ungdom og flytting fra 1700-tallet, der det kommer fram at en viktig forklaring bak jenteflukten fra landsbygda har med at kvinner i større grad enn menn har måttet lete etter levebrødet, og at det å utvide ekteskapsmarkedet var en viktig basis for dette. Når kvinnene reiste til byen for å ta tjeneste, var det ikke bare for å tjene litt penger, det var også for å bli kjent med flere potensielle ektemenn.

Selv om mye har endret seg siden 1700-tallet kan det fortsatt være en kjerne av mer klassisk karakter i dette, mener Bøe. Kvinner må i større grad enn menn lete etter levebrødet, for det er fortsatt slik at det hovedsakelig er menn som overtar gårdsbruk og annen næringsvirksomhet. Fortsatt er det slik at mange kvinner her i landet har mannen som viktigste inntektskilde.

3.6 Harry-effekten

Sissel Fredriksen (jf. s. 10) mener at kjønnsmarkedet er underkommunisert når det gjelder kvinners flukt fra landsbygda. Hun mener på bakgrunn av egne undersøkelser at kvinner flytter fra *harry* mannfolk på bygda. Det at man flytter dels for å finne et større utvalg partnere, bekreftes av mange av kvinnene jeg snakket med. Det er del av spenningen med det å flytte til et nytt og større sted, men det ble også påpekt at en egentlig ikke trenger dra lenger enn til nabobygda for å treffe noen som er mer spennende enn nabogutten du har lekt med siden bleiestadiet.

Men om lokale gutter av og til ble betraktet som kjedelige og lite eksotiske, så betydde ikke at de ble betraktet som *harry* eller uinteressante, nei - problemet oftere at de var opptatt. Sitatet nedenfor kan stå som et eksempel på mange av de vurderingene som ble gjort i så henseende.

Nei, vi syntes ikke at de lokale gutta var harry. Nei, jeg tror vi er laget slik at vi alltid finner noen å forelske oss i blant de vi omgås. Man tar det utvalget man har, kan du si. Men jeg husker noen skikkelige Fritjof=er i hjembygda mi. Men de var mye eldre enn oss så de telte ikke med. Når jeg er hjemme på besøk nå, så ser jeg jo mye rart -og jeg tenker; Gud bedre meg, tenk om jeg hadde havnet opp med en av de harry-typene. Du skjønner, jeg var jo forelsket i dem etter tur og orden - problemet den gang var at de var opptatt.

Typisk er det at det først er 10-20 år senere at de lokale gutta vurderes som *harry*. De blir sett på med nye øyne, øyne som har fått nye preferanser og nye verdier etter gjennom en lang periode i et annet miljø. Men det er slett ikke alltid det slår dårlig ut for de lokale guttene. Som fortsettelsen av historien viser:

ATil og med sambygdingene kan bli interessante når du møter dem i en ny sammenheng. Jeg traff igjen en gammel skolekamerat på universitetet. Du verden, tenkte jeg, han er jammen stilig, hvorfor så jeg ikke det da vi satt i samme klasserom?@

Det er ingen grunn til å undervurdere betydningen av kjønnsmarkedet når det gjelder unge kvinners flyttinger. Det er imidlertid ikke noe som tyder på at de kvinnene jeg har intervjuet syntes at menn fra hjemstedet var mer *harry* enn menn i byen. Byens fordel var større utvalg og flere arenaer for å treffe og være sammen med nye menn. Som Fredriksen er inne på, foretrekker de fleste kvinner å gifte seg (eller ha et forhold til) menn som har lik eller høyere plassering på den sosiale rangstigen enn dem selv. Kvinner i Finnmark har i likhet med kvinner fra vårt studieområde, gjennomgående høyere utdanningsnivå enn menn i samme område, men forskjellen mellom kvinner og menns utdanningsnivå er mye i Finnmark enn i vårt område. Det kan kanskje bidra til at *harry*-effekten er større i Finnmark, der Fredriksen har gjennomført sine studier.

3.7 Den trange bygda

Regionalforskningen i Norge har de siste par tiårene som regel tillagt de såkalte trekkfaktorene mest vekt når flukten fra landsbygda skal forklares, mye fordi en har ment at flukten fra landsbygda ikke lenger kommer av dårligere levekår på bygdene enn i byene. Forskere med et mer feministisk perspektiv har imidlertid påpekt at dette har hindret fokus på negative trekk ved bygdekulturen, som f.eks. dette med tradisjonelle kjønnsroller og kjønnsmaktstrukturer (Dahlstöm 1996, Forsberg 1991). Nedenfor skal jeg gjengi noen av de trekk kvinnene jeg pratet med synes var så negative ved oppvekstkommunen sin at de mente det bidro til at de flyttet, og at de ikke vil flytte tilbake.

De fleste kunne, som f.eks. Line, fortelle om hvor kjedelig de oppfattet hjemstedet sitt da de var unge. Det er mye som tyder på at ungdom kjeder seg samme hvor de vokser opp, og ofte settes det i sammenheng med mangel på steder å være, mangel på diverse aktiviteter. Flere undersøkelser viser at jenter mistrives mer enn gutter i Bygde-Norge, og at de fleste aktivitetene er lagt opp på guttenes premisser (Aasbrenn 1994, Vestel 1996, Lilleng 1995, Storvik 1996). Videre er det mange undersøkelser som tar for seg selve ungdomsmiljøet og beskriver dette som snevert og trangt, og ofte todelt (Bøe m.fl. 1992, Jørgensen 1994). ”Slaurer” og ”genier” bruker Jørgensen som betegnelser på stereotypier og fordommer som finnes i alle ungdomsmiljøer. Disse gruppene har ulik holdning til lokalsamfunnet. Geniene er de skoleflinke, der er nysgjerrige i forhold til det fremmede og uprøvde og ser for seg en framtid utenfor bygda. Slaurene på sin side, er mer opptatt av å henge på gatehjørner og kjøre/mekke moped eller bil. De er lokalpatrioter, og forvarer den tradisjonelle bygdekulturen og har tilsvarende motstand mot bykulturen. Storvik (1996) påpeker at satt på spissen så kan jentene i bygdene plasseres i geni-kategorien, mens guttene i større grad hører hjemme blant ”slurene”.

De fraflyttede kvinnene i denne undersøkelsen var opptatt av at de manglet et sosialt miljø som de trivdes i på hjemstedet. Noen benyttet anledningen til å håne Kommunaldepartementets satsing på kafeer i distriktene: AEn kafé kan være vel og bra, men problemet er at det ikke er noen å gå på kafé med@. De forteller om små ungdomsmiljøer preget av enfoldighet. Typisk forteller de at ungdomsmiljøet var delt i to leire: De som er interessert i idrett og de som ikke er det; eller alternativt: De som var skoleflinke og de som ikke var det. Problemet oppstår når du ikke finner deg til rette i noen av disse leirene. Det kunne handle om noe så enkelt at: Aalle de andre røyka - men ikke jeg@ til tydeligere eksempler på eksklusjon, som f.eks. Mari fra Rørosområdet, hun flyktet derifra som 17-åring.

Jeg var ikke interessert i det de andre jentene var opptatt av på den tiden. Det dreide seg mye om fnisefester, sminke, stash og det var om å gjøre å finne seg en type med bil. Det var den ene leiren. Den andre var mer den skoleflinke gjengen, men de var så skikkelige -

de røyka ikke for eksempel. Jeg var uønsket i begge leire. Husker jeg fikk gode råd fra noen velmenende jenter om hvordan jeg burde klippe meg og sminke meg for å bli penere - eller mer lik dem. Fikk også en del slengbemerkninger som: du kler deg som ei lesbe..... Det såret meg veldig, jeg var veldig usikker på min legning på den tiden. Men det sto tidlig klart for meg at jeg ikke kunne bo der særlig lenge.Maken til homofobisk bygd skal du lete lenge etter. Mari f. 1969.

Mari levde mange år åpent som lesbisk i Oslo før hun våget å fortelle det sine foreldre. I dag har hun ingen kontakt med hjembygda fordi foreldrene hennes ikke lenger vil ha noe med henne å gjøre. Hun forteller at det er mange lesber fra Bygde-Norge i hennes miljø i Oslo, og de er skjønt enige om at det er umulig å leve som homofil ute i distriktene. Distriktene ligger årevis etter storbyene i Norge når det gjelder aksept av homofile, forteller Mari. Hun hadde nettopp vært med på en undersøkelse om dette i en interesseorganisasjon for homofile.

Et annet eksempel er Oda som er politisk aktiv for RV lokalpolitikken. Hun flyttet fra samme området fordi hun allerede som 14 åring var politisk aktiv og opplevde å bli utstøtt fra miljøet hun vokste opp i. Det var ikke rom for venstreradikale synspunkt i bygda. Spesielt dette med at hun sa rett ut at hun ikke trodde på Gud, var en årsak til at hun ble mobbet.

AJeg ble sett på som en samfunnsfiende, det syntes jeg var frustrerende og urettferdig. Jeg oppførte meg ikke noe mer Aukristelig@ enn de andre f.eks. når det gjaldt omgang med alkohol og det annet kjønn. Men det at jeg sa åpnet ut at jeg ikke trodde på Gud, det ble jeg grundig mobbet for. Her skulle man følge tradisjonen fordi det var tradisjon. Jeg ble mobbet til å konfirmere meg - jeg orket ikke å stå i mot. Men så snart ungdomsskolen var ferdig flyktet jeg til byen - der var det rom for ateistiske kommunister. Oda f. 1961

Dette er de to klareste eksemplene på at kvinner har opplevd at de har blitt utstøtt. Mer vanlig var følelsen av å ikke passe inn i det AA4-livet@ som ble regulert av normer og regler for hva som var akseptabel oppførsel og riktige meninger. En vanlig variant av dette - spesielt blant skoleflinke jenter - var at de følte seg utsatt for janteloven.

3.8 Bygdedyret

Bygdedyret har kommet fram i lyset igjen etter Ingar Sletten Kolloens (1999) biografi om Tor Jonsson. Bygdedyret er en rural variant av Sandemoses Jantelov: Du skal ikke tro du er noe. Hompland (2000) har en god beskrivelse av Bygdedyret: *A...ei vaktbikkje - snill og trufast for dei som er konforme og skikkar seg vel, men det bjeffar mot innflyttere og glefsar etter dei innafor som skil seg ut. Bygdedyret er kontrollerande og begrensande, og det har eit langsint minne. Det er konstant på jakt etter avvikarar.@* Hompland mener imidlertid at Bygdedyret er så trua at det er verneverdig. Det er lov å være annerledes i Bygde-Norge i dag, hevder han.

Svært mange av de fraflyttede kvinnene jeg har snakket med, kjente imidlertid godt til Bygdedyret. En av dem er Kari Fraflytt som vi kjenner fra avsnitt 3.1.

Janteloven sto fryktelig sterk da jeg vokste opp. Du skulle ikke stikke deg ut, du skulle ikke være bedre enn andre. Du skulle ikke være flink på skolen. Du skulle ikke stikke deg ut verken i positiv eller i negativ forstand. Hvis du ikke passet inn i det store bildet så var det ikke så greit. Jeg ble veldig preget av det. Det tok veldig lang tid før jeg klarte å legge det av meg. Jeg kjenner meg veldig godt igjen i debatten om Bygdedyret. Men jeg tror kanskje dette er annerledes nå. I alle fall sier broren min at det ikke er slik lenger. Han flyttet tilbake etter å ha tatt lang utdanning. Jeg husker det var en enorm befrielse bare å begynne på gymnaset på Otta. Da kom du i et større miljø, og der var det alltid noen du var på bølgelengde med. Der var det ikke så trangt. Jeg bodde hjemme mens jeg gikk på gymnas. Man skulle ikke være flink jente. Jente? Ja, nei, flink generelt da. Du skulle ikke tro du var noe, og dette hang i meg lenge. For jeg var ei såkalt flink jente. Jeg gjorde det bra på skolen og siden gjorde jeg det bra på universitetet. På universitet var jeg var så livende redd for at de andre ikke skulle like meg på grunn av de gode karakterene jeg fikk. Det tok så lang tid før jeg kom over det der. Det satt i meg fra ungdomsskolen. Det var regelrett hetsing av de som gjorde det bra. Jeg var jo glad for at det gikk bra på skolen, men det var en blandet følelse. Jeg vet ikke om dette har med bygda å gjøre, eller om det bare har med meg å gjøre - at jeg har vært ekstremt var på det. Når jeg snakker med vennene mine nå så skjønner de det ikke. AFølte du det virkelig slik?@ Gikk du rundt og tenkte slik? Det hadde de aldri trodd. Jeg har lagt det bak meg nå. Men det var tøft da jeg studerte. Kari Fraflytt

Kari er ikke alene om disse opplevelsene. Det var snarere en gjenganger blant de jentene som hadde tatt høyere utdanning. Men, mange sa også som Kari og Andreas Hompland: *Jeg tror kanskje dette er annerledes nå.* Det er 5-20 år siden disse jentene flytta fra Bygde-Norge.

Bygdedyret har en annen side som er positiv. Det garanterer trygghet for de som er lydige, og det er omsorgsfullt og tar vare på dem som faller igjennom. Det går en hårfin balanse mellom det å bry seg om og det å bry seg med. Den positive siden av Bygdedyret er det mange som liker. Bygda skårer høyt på oppvekstvilkår. Mange småbarnsforeldre og småbarna selv setter pris på den tryggheten som Bygdedyret sørger for. Det er helst i ungdomsårene at denne tryggheten kan bli kvelende (Villa 2000).

Hompland (2000) synes det er litt trist at Bygdedyret er i ferd med å dø ut - for da dør mye av bygda også, hevder han. *ADersom bygda ikkje har makt til å utøva denne kombinasjonen av kontakt og kontroll, av varme og vondskap, så blir bare bygda ein tilfeldig buramme med luft og åpne landskap rundt lausrevne individ. Då er det ikkje bygd, men bare spreidd busetnad.*@

3.9 Savner du naturen?

Spørsmålet ble ofte stilt som et påheng i slutten av intervjuet, fordi Anaturen@ var et tema ingen kom inn på av seg selv. Jeg ønsket å vite mer om deres forhold til naturen, hvordan de brukte den på sitt nåværende bosted, og om de savnet den, etter min mening, storslåtte naturen fra hjemstedskommunene sine. Bakgrunnen for interessen er at samtlige kommuner i studieområde framhever Aden vakre naturen@ som en av de aller viktigste fordeler ved å bo der. De reklamerer med den fine naturen og alle mulighetene for jakt og fiske. Det kan hende det appellerer til turister og menn, men kvinnene ristet stort sett på hodet og sa: Vis meg den kommunen i Norge som ikke har fin natur!

Her er et utvalg av de svar jeg fikk på spørsmål om de savnet naturen:

- X *Nei. Jeg har så lett tilgang til naturen her i Oslo. Mye lettere enn der jeg kommer fra. Jeg bruker marka mye, går turer og sykkelturer. Dessuten bader vi om sommeren - noe som ikke var så lett i Tolga. Men jeg synes det er flott når jeg er på besøk hjemme og ser de kjente fjellformasjonene. Det gir meg en god følelse. Men vi brukte aldri naturen på en slik måte som jeg gjør nå. Vi bodde i den. Vi bodde på gård, og var på en måte i naturen hele tida. Vi hadde ikke behov for å Ata en tur ut i naturen, slik jeg føler behov for her@.*
- X *Nei. Jeg er veldig glad i å sykle. Og i marka er det gode muligheter for det - det er et kjempenett av sykkelveier, med stor variasjon i landskap. Hjemme på Dovreskogen har jeg bare ett valg - en vei langs dalen og den er sterkt trafikkert.*
- X *Naturen der jeg kommer fra er fin å se på, men nærmest utilgjengelig. Skal du på fjelltur må du kjøre langt.*
- X *Nei. Hjemme på Dombås har jeg rett nok mye natur å se på. Men når det kommer til bruk av naturen er det vel få steder som kan sammenlikne seg med Oslo. Jeg sykler mye i marka, og jeg kan sykle langs fjorden, langs elver, jeg kan sykle i bylandsskap. Du har bare så mange flere muligheter her i Oslo. Om sommeren bader jeg mye, reiser ut på øyene og plasker i naturen.*
- X *Nei, jeg bruker mest naturen om vinteren når jeg går på ski. Og her i Trondheim er det jo så mange fine turmuligheter med oppkjørte løyper. Der jeg kommer fra (Rennebu) måtte jeg trække løypene selv.*
- X *Nei naturen, den er nå mest for turistene (kvinne fra Lom).*
- X *Nei. Jeg er ikke noe naturmenneske. Men dette med å gå på tur i byen det er kraftig undervurdert. Det er jo så mange forskjellige områder i Oslo. Mye forskjellig arkitektur å se, områder som har forskjellige historier. Her på Sagene for eksempel, her er det så mye historie over alt. Det er mange små idyller i Oslo, men det er også mange stygge områder. Jeg synes det*

er variasjonen som er interessant. ... Det er mer variasjon på alle måter i Oslo. Jeg bruker parkene av og til, av og til vil jeg bare flanere i gatene, av og til vil jeg sitte på kafé og bare se.

Se også Line Fraflytters vurderinger av naturen i avsnitt 3-12.

3.10 Vil tilbake, men ikke til hjembygda

I tråd med det flere tidligere undersøkelser har vist (Haveraaen 1992, Nationen/Norsk Gallup 1993), var det mange av de fraflyttede kvinnene som i dag bor i Oslo og Trondheim som ønsker å flytte ut av disse byene. Vel halvparten av de jeg snakket med sa at de ønsket å flytte tilbake dit de kom fra, men da mente de tilbake til den regionen de kom fra - *ikke* tilbake til oppvekstkommunen. Noen av dem ville til en av nabokommunene, men flesteparten av dem ønsket seg tilbake til en småby; østerdølene ville til Hamar, gudbrandsdølene ville til Lillehammer og trøndere i Oslo ville til Asmåbyen@ Trondheim.

Småbyen har vist seg å stå sterkt i flere undersøkelser om folks bostedspreferanser (Orderud & Onsager 1998). Wikan (1988) undersøkte bostedspreferansene til høykvalifisert arbeidskraft i Hedmark. Hun fant at halvparten av de som hadde flyttet til Hedmark var fra Hedmark, men at relativt få av dem flyttet tilbake til det stedet de kom fra. Småbyen ble foretrukket, og i dette tilfellet Hamar og Elverum. Samme mønsteret avtegnet seg i Bugge & Wikans (1988) undersøkelse av bostedspreferansene til høyskolestudenter på Rena: Småbyen var ønskebostedet. Haveraaens (1992) nasjonale undersøkelse, som baserte seg på Norsk Monitor, viste at de som i dag bodde i småbyer, hadde størst samsvar mellom bostedspreferanse og faktisk bosted. Minst samsvar var det i storbyene.

I min undersøkelse var det bare kvinner med høy utdanning som ønsket seg ut av Oslo og tilbake til området de kom fra. De uten høyere utdanning hadde som tidligere nevnt i større grad Aflyttet fra seg@ og trodde de kom til å bo i Oslo eller Trondheim om ikke resten av livet, så i alle fall i nærmeste framtid. Ut fra dette materialet kan vi ikke trekke generelle konklusjoner om sammenhenger mellom utdanningsnivå og ønsket om å flytte tilbake, men andre undersøkelser viser at det kan være en slik sammenheng, f.eks. Haaland (1994), Hagen m.fl. (1994), Wikan (1988), Bugge & Wikan (1988). Så kan en spørre seg om dette kommer av at de med høy utdanning møter større barrierer (f.eks. i arbeidsmarkedet) med hensyn til å flytte tilbake enn det de med lavere utdanning gjør.

Vi skal la Kari Fraflytt (fra avsnitt 3.1) fortelle litt mer om tilbakeflytterønsket:

Jeg er oppvokst i ei lita bygd på godt og vondt. Det jeg opplevde som skremmende den første tida etter at jeg flyttet til Oslo, var at her var jeg ikke annet enn et nummer i fattigregisteret. Jeg betydde ikke noe for noen. Jeg kunne dø uten at noen

ville lagt merke til det. Det å ikke bety noen ting for ditt lokalsamfunn - det syntes jeg var vanskelig i begynnelsen. Der jeg kommer fra, betyr hver person så veldig mye. I bygda blir du involvert i veldig mye hvis du bare er litt engasjert.

Men etter hvert satt jeg mer og mer pris på det at en kan være helt anonym i Oslo. Og etter at vi fikk barn (7 og 2 år), særlig skolebarn, så opplevde jeg at det finnes nærhet og lokalt engasjement i Oslo også. Jeg oppdager at folk bryr seg, engasjerer seg og prøver å få til ting rundt seg. Plutselig betyr vi mye for nærmiljøet og nærmiljøet har fått en annen mening for oss. Vi ser det gjennom fotballaget - alle foreldre stiller opp når det er noe, alle hjelper til for å få et godt miljø og gode leke- og treningsforhold. Det gjør at jeg opplever nærmiljøet som trygt og godt. Men samtidig ser jeg jo at barna eksponeres for så mange andre ting enn det barna til broren min gjør (han bor i Nord-Gudbrandsdalen). Oppveksten blir helt forskjellig. Jeg bekymrer meg litt for hvordan det skal gå når vi får tenåringer i huset. Jeg vet ikke hvordan jeg skal håndtere det - når de begynner å bli så store at de f.eks. kan dra ned i sentrum alene.

Så oppvekstmiljøet her er kanskje ikke det beste, og boligprisene er vanvittig høye. Det er mye stress - jeg tror at tempoet i arbeidslivet er mye høyere i Oslo enn i distriktene. Jeg har ei venninne som er flyttet Hamar. Hun forteller at det er mye mer avslappende å bo på Hamar. Hun sier at hun merker det spesielt hver gang hun kommer fra Oslo med tog. I det hun stiger av, må hun gire ned et par hakk for å tilpasse seg et liv i lavere hastighet. Jeg skjønner godt hva hun mener og det høres deilig ut å ha det sånn. Jeg merker at jeg syntes det hadde vært deilig om det var litt mindre kjør i jobben nå som jeg har unger. Jeg har tenkt at jeg kanskje kunne fått meg en jobb på Hamar, Lillehammer eller et eller annet mindre sted, men jeg ville nok ikke flyttet tilbake til hjemkommunen og heller ikke til Otta. Er det for lite? Nei, det har ikke så mye med det å gjøre. Det er det at jeg har en familie som stikker seg litt ut i nærmiljøet.

Den yngste broren min flyttet tilbake til hjemstedet vårt en periode, etter å ha bodd i Oslo, men han syntes det var fryktelig slitsomt, så han har flytta ut igjen. Han klarte ikke det å bare være broren til bror sin, - som har overtatt gården. Veslebroren min syntes det ble for slitsomt å ikke kunne ha sin egen identitet - å være den han sto for selv. Samme hva ha sa og gjorde så forble han Abroren til@. Det tror jeg ville skjedd med meg og, jeg ville bare blitt Adatteren til@ og Asøsteren til@.

Også hadde vel det der Adu skal ikke tro du er noe@ kommet fram i overflata igjen. Jeg er noe nå - forsker. Jeg vet ikke hvordan det ville blitt mottatt. Man skulle jo på død og liv ikke være noe da jeg var ung. Både bestefaren min og faren min hadde posisjoner i lokalpolitikken, og de satt lagelig til for hogg en periode. Far min var i tillegg maler. Det var helt.....ha! ha! Faren din er kunstner! Det var helt utafor all skikk. Jeg husker jeg gråt og ba han om å slutte med det. Hvorfor måtte jeg ha en

far som drev med det? Jeg følte det var veldig vanskelig, men nå er jeg stolt av det. Men det var problematisk i venneflokk. For å være kunstmaler - det var noe. Man skulle for all del ikke være noe. Ikke nok med at far min var maler, mor mi var lærer på skolen, og da var du lærerunge i tillegg.

GMG: Men du kunne vel ikke fått en forskerjobb på et så lite sted uansett?
Nei, jeg er klar over det. Og det får jeg ikke på Hamar eller Lillehammer heller. Vi er de ledende på mitt felt i Norge, så hvis jeg utelukkende skulle tenke på karrieren måtte vi enten ha blitt her i Oslo eller flyttet til USA. Det er det samme med mannen min. Han er siv.ing. og karrieremessig er det klart best å bli her - eller som jeg sa, prøve USA. Men vi kan jo brukes til mye annet rart også. Jeg er ikke redd for at vi ikke skal få oss noe å gjøre. Poenget med å flytte ut av Oslo er nettopp å komme ut av dette karrierejaget. Vi har behov for å roe ned litt. Du kan si at jeg hadde fnyst av en slik tankegang bare for 5 år siden. Men dengang hadde jeg ikke kommet så langt i karrieren min - jeg ville ikke kunne slått meg til ro da, jeg ville ha følt at hadde gått glipp av noe. Nå har jeg oppnådd noe, jeg vet hva det dreier seg om, jeg vet at jeg klarer det - hvis du skjønner hva jeg mener. Jeg har fått prøvd meg og jeg har klart det. Det er en erfaring jeg ikke ville vært foruten. Hvis jeg skal gå videre nå - ikke bare stagnere der jeg er - så må jeg ofre mye tid på jobben, helst flytte utenlands. Men jeg vet ikke om jeg vil, jeg er redd for å bli utbrent. Jeg har to barn, og de har jeg bare nå. Det går sikkert an å finne seg en interessant 8-4 jobb på Lillehammer. Jeg tror jeg kunne trives med det. Og fått tid til å bake pepperkaker til jul... (Kari Fraflytt).

Her forteller Kari om flere forhold som virker inn på hennes ønske om å flytte ut av Oslo og nærmere hjemstedet. Det ene er det flere undersøkelser (f.eks. Villa 1998, Gullsen 1999) viser, og som også mange av kvinnene i denne undersøkelsen la vekt på, nemlig at bygdene blir betraktet som trygge og gode oppvekststeder for barn. Dette er et poeng som mange av de som faktisk har flyttet tilbake trekker fram også. Men Kari ser at oppvekstmiljøet i Oslo også har sine kvaliteter - i alle fall så lenge barna er barn, og ikke tenåringer. Mye av den tryggheten vi forbinder med bygdene, finnes også lokalt i flere av Oslos boområder. På besøk hos Kari, var det i alle fall ingen ting som minnet meg om storby, boligfeltet kunne vært lokalisert omtrent hvor som helst i Norge. De som har barn i Oslo, trekker fram alle valgmulighetene som barna har både med hensyn til fritidssysler og med hensyn til venner. Disse kvinnene har selv vokst opp i miljøer der valgfriheten var mindre, og vet hvordan det var. De måtte ta naboenta som lekekamerat, enten de likte henne eller ikke.

Litt paradoksalt kan det kanskje virke at det er tenåringene Kari og andre kvinner vil beskytte mot storbyens farer. Mange av dem forteller jo at det nettopp var i tenårene de selv ville ut; det var i tenårene de opplevde bygda som kvelende. Det var da de så Byggedyret tydeligst. Dette viser at man endrer syn på bygda over livsløpet, noe

Mariann Villa (2000) har skrevet mer om i artikkelen ”Livsfasebygda”. Når man selv har barn ser man de positive sidene ved Bygdedyret tydeligere. Kari mener det ligger noe verdifullt i det å vokse opp i ei bygd som går ut over dette med trygghet for barnas oppvekst. Hun er stolt over sin bygdebakgrunn, og sier:

AJeg har et rotfeste i bygda og jeg synes det er synd at så mange av de som vokser opp i dag ikke har det. Jeg synes det er skremmende når jeg leser at dagens byungdom føler de har mer til felles med ungdom i byer i andre verdenshjørner enn med norsk bygdeungdom. Jeg blir skremt når jeg hører hva slags forestillinger de har om hvordan det er å bo i Bygde-Norge. Jeg ønsker å vise barna mine de positive sidene ved å bo på et mindre sted, der folk bryr seg om hverandre på en annen måte og der folk har et mer naturlig forhold til naturen. I bygda leves livet annerledes.@ Kari Fraflytt.

Som et annet Atilbakeflyttermotiv@ nevner Kari så vidt boligprisene, som var på historisk høyt nivå på intervjudispunktet (sommer 2000). Mange var misfornøyd med størrelsen på boligene sine. De fleste hadde småbarn, og var i en fase der skifte til en større bolig var ønskelig. Disse kvinnene vet godt at de har råd til eneboliger bare de flytter ut av storbyen. Oslo hadde for øvrig netto utflytting i 1999, etter en årrekke med innflyttingsoverskudd. Statistisk sentralbyrå er ikke alene om å tilskrive denne utviklingen de høye boligprisene i Oslo. Typisk nok har kommunene rundt Oslo fått forsterket vekst, der folk bosetter seg og baserer seg på arbeidspendling til Oslo.

Det var et ”tilbakeflyttermotiv” som pekte seg ut som svært viktig både for Kari og mange av de andre i hennes situasjon. Behovet for å leve et mindre stressende hverdagsliv ble sterkt framhevet at jeg vil vie det et eget avsnitt.

3.10.1 Behov for ny livsstil?

Hvor lenge orker man å leve med turboknappen inne? Det spørsmålet var det mange som stilte seg. Typisk nok er det småbarnsmødre i krevende jobber som ønsker seg ut av Oslo. Kvinnene det gjelder har jobber som lege, sykepleier, forsker, konsulenter av ulike slag og ledere i offentlig virksomhet. En alenemor er representert, men ellers levde de sammen med menn som hadde tilsvarende posisjoner i arbeidslivet. De levde i tidsklemma, de hadde konstant problemer med å få hverdagen til å henge samme med arbeidstider, overtid, barnehage, kveldsmøter og reiser. De mener livet går for fort i Oslo, og har en oppfatning om at det går an å leve annerledes i bygdene og i småbyer som Hamar, Lillehammer og Trondheim.

De er slitne og ønsker å leve annerledes, ikke minst på grunn av barna. En løsning for dem kunne være å jobbe mindre, men fortsatt bo i Oslo. Dette mente noen var umulig,

fordi jobben var av en slik karakter at enten så jobbet man for fullt eller så skiftet man jobb. Boligprisene bidrar også til at det å tjene mindre ikke anses som noe aktuelt alternativ.

Alle de som ønsket å flytte til et mindre sted var klar over at de måtte redusere på jobbkravet. Men de understreker at det nettopp er litt av poenget med å flytte ut. De vil ha mindre stress. Dette understreker et generelle inntrykket av at bolysten kommer først, deretter finner man seg en jobb (Aasbrenn 1991, Villa 1998). Det er få unntak fra dette - unntakene gjelder de som må flytte for å få den første jobben etter studiene, og som blir videreflyttere, men som vi skal se er ikke jobb det eneste som styrer dem heller.

Flere steder i den vestlige verden har man sett en trend de siste tjue årene til at folk flytter ut av de store byene til mer rurale områder. En av grunnene hevdes å være at de vil leve et mer avslappet liv. De orker ikke storbyens jag og mas (Boyle & Halfacree 1998). En del av denne Acounterurbanisation@-trenden har dreiet seg om folk som vil Atilbake til naturen@ og mange flytter ut for å oppsøke den Arurale idyllen@. For å oppnå dette har de redusert kraftig på jobb og inntektskrav. Ofte har de også oppsparte midler og penger fra salg av bolig i byen. Little & Austin (1996) har påvist at det særlig er kvinnene i husholdet som går ned i yrkesstatus, de slutter og jobbe og blir husmødre, eller de går ned i stillingsbrøk, og i de aller fleste tilfeller arbeider de i jobber som de er overkvalifiserte for, innehar stillinger med lavere lønn og lavere status enn det de hadde der de kom fra.

Kanskje er det slik Kari også vil ende opp? Kari antyder at hun har fått nok av å jakte på bekreftelser på eget ego. Hun har oppnådd noe, sier hun, og er klar til å trekke seg tilbake for å søke andre sider av livet. Hun har hatt en utfordrende jobb i flere år, der hun har fått brukt sine ressurser og realisert seg selv. Jobben har gitt henne mening, selvbekreftelse og identitet. Kanskje er hun klar for en ny livsstil? Kanskje vil hun bruke sine evner på en ny måte.

3.10.2 Jeg vil være meg selv

De fraflyttede som ønsker seg tilbake, ville ikke tilbake til hjemstedskommunen. Mangel på jobb var *ikke* begrunnelsen. Tvert imot sier de at de alltid skulle fått seg en jobb på hjemstedet, og om de ikke hadde fått jobb, så kunne de ha laget seg en. I likhet med Kari, sier mange at det heller ikke står på størrelsen på hjemstedet - men det gjelder bare hvis de selv kommer fra relativt store tettsteder som Tynset, Otta, Dombås, Oppdal og Røros eller steder som ligger innenfor kort dagpendleavstand til disse, f.eks. Alvdal og Tolga. Kvinner fra mer griskrendte strøk vil gjerne tilbake til noe som er litt større.

Kari Fraflytt ville ikke tilbake til hjemstedet fordi hun har en familie som har markante posisjoner i lokalsamfunnet. Hun er redd hun ikke ville kunne være et selvstendig individ i en slik sammenheng. Hun er redd for å bli vurdert ut fra å være ”søster til” og ”datter til”. Men det er ikke bare de som har slike foreldre som tror de kommer til å bli vurdert ut fra at de er Asøstra til@, Adama til@ og Adatteren til@. Her kommer Bygdedyret inn i bildet. Bygdedyret har lang hukommelse, det kjenner alle generasjoner som har bodd i bygda, og sørger for å knytte hver og en til historien ved å plassere dem der de hører hjemme. Her nytter det ikke å slippe unna. (Noen vil hevde at det nettopp er dette trekket ved bygda som gjør den attraktiv, se avsnitt 3.11)

I et samfunn hvor individualismen ser ut til å stå stadig sterkere som overordnet ideologi framstår små bygdesamfunn som lite attraktive. Det å Afinne seg selv@ og Å være seg selv@ er blitt sentrale verdier, ikke det Å være til nytte for andre@ slik det var for en drøy generasjon siden, hevder Gullestad (1996). Siden det er blitt så viktig å være seg selv, er man samtidig blitt avhengig av å finne noen som kan og vil bekrefte det ønskede selvbildet. I bygda kan man risikere at Bygdedyret setter merkelapp på deg før du har fått levd ut din ønskede identitet.

3.10.3 ADet hadde vært lettere hvis jeg var mann@

Kari er også bekymret for hvordan hun vil bli møtt som forsker i hjembygda. Hun er redd for at Janteloven skal trå i kraft igjen. Når idealet er likhet, så blir håndteringen av forskjellighet vanskelig. Som forsker opplever Kari at hun er blitt sosialt forskjellig fra de hun vokste opp sammen med. Dette er problematisk for Kari, og for flere andre av de kvinnene som hadde høy utdanning eller høy status i arbeidslivet. Interessant er det at de mente at det sannsynligvis hadde vært lettere å komme tilbake hvis de hadde vært menn.

Det var en gjengs oppfatning blant kvinnene at det i større grad var tillatt for menn å ha høye posisjoner i samfunnet. Menn blir ikke oppfattet som en så ensartet kategori som kvinner, og derfor blir det lettere akseptert at de har forskjellige typer jobber, mente kvinnene jeg snakket med. Dette er noe som blant annet Borchgrevink (1992) også framhever. Hun sier at kvinner - i kjølvannet av kvinnebevegelsens kamp - har blitt oppfattet som en helhetlig kategori med felles interesser. Etter hvert som flere kvinner har tatt utdanning og gått inn i ulike posisjoner i samfunnet har denne kategorien blitt mer og mer uforutsigbar (Ellingsæter 1995). Likevel henger forestillingen om at kvinner skal ha noe felles igjen, kvinner helst skal stå for er det egalitære og skal ikke være opptatt av hierarki, makt og posisjoner. Fordi bygdemiljøene er så små og oversiktelige, blir kvinner som bryter det vanlige mønsteret tydeligere, og det kan kanskje være

vanskeligere å få aksept. Kvinner i markante posisjoner bryter en kvinnelig kodeks, samtidig som de tradisjonelle kjønnsrollemønstrene settes på prøve. Kvinnene jeg snakket med, mente at det først og fremst var andre kvinners vurderinger de fryktet. De mente at mannfolka hadde lettere for å akseptere de nye kvinnerollene - fordi de var mer vant til å skille person fra posisjon.

Som en illustrasjon på at menn også kan ha problemer med å håndtere kvinner med høy sosial status, presenteres et sitat fra en kvinne som har en ledende stilling i Staten. Hun bor i Oslo sammen med et barn hun har med en mann fra hjemsregionen. Problemet deres er at mannen ikke vil til Oslo, og hun vil ikke tilbake til hjemstedet sitt. Så dette med flytting og bosted er noe de ofte diskuterer:

En gang etter vi hadde spist og vi drev og danset på gulvet her og snakket om å flytte sammen sa jeg: Jeg skal flytte til xxx hvis stillingen som rådmann blir ledig. Han lo og lo og trodde det var en spøk. Han trodde liksom det var en ironisk måte å si Ajeg flytter i hvert fall ikke hjem til deg@ på. Jeg forklarte han at det var den stillingen i kommunen som liknet mest på den jeg har i Oslo. Da sa han: ja ja men sånn lønnsmessig så ligger den vel litt vel høyt. Høyt? sa jeg, jeg må regne med å gå ned 100.000 i lønn hvis jeg skulle fått den jobben. Du, da kjente jeg bare hvordan han visna! Vi slutta å danse og satt oss i hver vår stol.

Videre fortalte denne kvinnen meg at det der og da gikk opp for henne at de til tross for flere år som par aldri hadde pratet jobb sammen. Hun hadde bare fortalt hvor hun jobbet, ikke med hva. Dette gjorde at hun gikk i seg selv og prøvde å finne ut hvorfor det var blitt slik. Og det var fordi hun selv var altfor opptatt av kjønns- og klasseforskjeller, sa hun. Hun hadde prøvd å skjule for kjæresten sin at hun hadde en høyere status enn ham, fordi det var mot Anatures orden@ som hun ironisk sa. Det hadde ført til at hun hadde konstruert en ny personlighet som hun oppviste sammen med ham, der hun f.eks. la seg til et annet språk - ikke bare mht til dialekt, men også ordforrådet ble endret da de var sammen. Da dette gikk opp for henne, fant hun også ut at det var best at hun flyttet ut av Oslo, så hun kunne leve mer i takt med bygdejenta i seg.

3.10.4 Vil ikke bestemme over venner og kjente

Noen av kvinnene har yrker som lege og sykepleier, og synes det er problematisk å flytte hjem på tross av legemangel i hjembygda. Det er ikke enkelt å ha gamle klassekamerater og andre kjente som pasienter. Kvinner som ser for seg at de eventuelt kommer til å jobbe som i kommuneadministrasjonen, sier at det er enkelte posisjoner der som vil være vanskelig å ha som tilbakeflytter, f.eks. som saksbehandlere i sosialetaten.

Fosso (1997) fant i sin avhandling fra Årdal, at det ble opplevd som problematisk for folk å komme tilbake med sjefsposisjoner når de skal håndtere gamle skolekamerater og ta vanskelige beslutninger i forhold til disse. Det å ha avstand til underordnede kollegaer ble oppfattet som ønskelig. Dette kunne medføre at de som ønsket å flytte tilbake til distriktene etter utdanning heller flyttet til et annet sted enn hjemstedet.

3.11 Unntaket: Tilbake til bygda - der føler jeg meg fri!

Det var bare ei av kvinnene som ble intervjuet som ønsket seg tilbake til oppvekststedet. Hun er oppvokst på en gård i Oppdal, og bor nå i Trondheim med mann og to barn. Før hun traff mannen sin, hadde hun flyttet en del fram og tilbake, i likhet med mange av de andre som har tatt yrkesfaglig retning etter grunnskolen. Siv er sekretær.

Vi bodde først i Oslo i mange år fordi mannen min hadde en veldig god jobb der. Da det ble aktuelt med barn fant vi begge ut at det var best å flytte ut av Oslo, og nærmere slekt og venner. Vi ville tilbake til Trøndelag begge to egentlig. Jeg ville helst til Oppdal, men der var det ikke jobb å få for noen av oss. Eller - jeg hadde sikkert fått meg en jobb, og han også, men det var helst det at Oppdal ikke har den type jobber som mannen min vil ha. Han er siviløkonom og jobber i forsikringsbransjen. Så vi flytta til Trondheim, og her trives vi enormt bra. Vi har gode jobber begge to. Jeg jobber bare halv stilling nå som barna er såpass små. Det er mye som skal følges opp. Jeg synes jeg må være hjemme når de kommer fra skolen, passe på at de får i seg mat og at de gjør lekser. Og så skal de som regel noe på kveldstid også. Jeg synes det er ålreit å engasjere meg i det som barna mine driver med. Jeg jobber frivillig for korpset og for idrettslaget.

Jeg drømmer fortsatt om å flytte tilbake til Oppdal. Jeg er stolt over å komme fra Oppdal. Det er stas å være fra Oppdal. Alle vet om Oppdal, mange har vært der og stått på ski og har fått et positivt bilde av bygda på den måten. Jeg får ofte tilbakemeldinger på at Oppdal er ei fin bygd. Mannen min synes også at det er grådig fint på Oppdal. Men han har jo allerede sagt fra seg gode jobber i Oslo for at vi skal bo i Trondheim, så det er ikke sikkert at han vil gjøre det en gang til.

Jeg synes jeg opplever en stor grad av frihet på Oppdal. Jeg kjenner mange, mange i alle generasjoner - jeg kjenner hele familier med barn, foreldre og besteforeldre. Jeg kjenner historiene fra bak i tid. Det gjør at du føler deg tryggere på folk. Du vet hvem de er og de vet hvem du er. Jeg synes det er så deilig å snakke med folk hjemmefra for da jeg slipper å forklare så mye. Skjønner du? De kjenner meg fra jeg da var lita og vet mye om meg. Da kan jeg tillate meg å være mye mer direkte - jeg trenger ikke gjøre meg til eller skjule følelser. Jeg trenger ikke være redd for at de skal misforstå meg. Jeg føler meg kort sagt hjemme der. Siv f 1960

Det jeg synes er interessant ved Sivs historie er at hun føler seg fri på Oppdal, nettopp på grunn av Bygdedyrets omsorg for sine egne. De fleste fraflyttede beskriver dette med at Aalle kjenner alle@ som plagsomt, noe de flyktet fra, noe som hindret dem i å være seg selv og gjøre som de selv ville. Siv påstår på en overbevisende måte at det er motsatt. Nettopp fordi alle kjenner henne, kan hun være seg selv. Hun slipper å gjøre seg til, slik hun føler hun av og til må gjøre i byen for å bli akseptert.

Siv var den eneste jeg snakket med i Trondheim som ville ut av Trondheim. Dette med å slippe unna stresset i byen var ikke Siv opptatt av. Hun levde et tilsynelatende roligere liv enn de jeg snakket med i Oslo. Hun jobbet i halv stilling, og hadde som hobby å ta godt vare på barna sine. Siv ville tilbake fordi hun synes Oppdal er det beste stedet på jord. Hun føler seg hjemme der.

3.12 Tilbake? Aldri i verden!

Som tidligere nevnt, var det med ovennevnte unntak, ingen kvinner med lav utdannelse som ville flytte fra Trondheim og Oslo tilbake til hjemstedene sine. Alle kvinner med lav utdanning i kategorien fraflyttede slo nokså kategorisk fast at de ikke ønsket å flytte tilbake til hjemstedene sine. Det var imidlertid en del kvinner med høyere utdanning i som heller ikke ville tilbake, særlig fra kohortene 1968-70 - uten at det trenger bety så mye.

Jeg lar Line være et eksempel på denne gruppen. Line fortalte sin flyttehistorie i avsnitt 3.2, her fortsetter hun historien med å fortelle hvorfor hun ikke vil tilbake til Nord-Østerdalen. Det begynner imidlertid med et spørsmål om hun savner naturen:

Nei. Jeg liker meg bedre i byen. Jeg liker å shoppe, ikke bare kjøpe ting, men gå i gatene og se i butikkvindue. Liker meg best i Paris og London sånn sett. Før vi fikk barn var jeg mye i byen på kveldstid også: kino, teater og konserter. Jeg har aldri vært spesielt glad i naturen, har aldri skjont dette med å gå på tur. Det er rart dette med å gå på tur - det betyr å gå i naturen - og det er noe vi nordmenn skal gjøre. Bli med på tur, sier mannen min - så får du rørt deg litt. Akkurat som jeg ikke får rørt meg når jeg shopper! Jeg får minst like mye mosjon når jeg er på bytur, men det teller liksom ikke. Søndagstur i Norge har samme status som å gå i kirka i Irland - det er en moralsk forpliktelse. Men hvis man tar seg en bytur i stedet, så er det nærmest umoralsk.

Mannen min, han er en ekte Oslogutt, han skulle gjerne ha flyttet til hjemstedet mitt. Hvis han hadde vært oppvokst der hadde han aldri flyttet derifra, sier han. Han synes det er den fineste plassen på jord. Så mye natur og fine fjell. Han blir så

avslappa av å være der, sier han. Han mener vi burde flytte dit for barnas skyld. Han har en ide om at det er godt for barn og vokse opp i naturen. Da sier jeg at han er en romantiker. Det er forskjell å være på ferie der og å bo der. Jeg holdt på å dø av kjedsomhet da jeg vokste opp der, og det er ikke annerledes nå. Nå er det jo enda færre folk. Jeg tror ungene har større muligheter her i Oslo, hvor det er mye å ta seg til, og mange forskjellige miljøer. Nei, huff, jeg vil ikke at ungene mine skal vokse opp i en slik enfoldig bygd. Jeg ser jo de som bor der, de er jo såhva skal jeg si? Snevre? Nei det blir litt feil. Jeg mener at det er så få typer mennesker der. Alle virker helt like. Jeg tror de som vokser opp der, får et veldig snevert bilde av verden.

GMG: Hadde dere fått jobb der da?

Nei. Jo, det hadde vi sikkert. Men jeg har funnet min hylle her i Oslo, og jeg ville ikke hatt noen av de jobbene jeg vet om der oppe. Og mannen min han er økonomisk rådgiver i [et stort firma] og kunne jo ikke fått tilsvarende jobb oppi der, men han sier han ville ha starta sin egen bedrift hvis han hadde fått oss med dit. Men jeg vet ikke, jeg sier han kan jo starte bedrift her i Oslo hvis han absolutt har så lyst til det. Men det har han ikke. Det med å flytte til hjemstedet mitt er bare en romantisk drøm han har, og jeg venter på at han skal våkne.

Typisk for de kvinnene som ikke ønsker seg tilbake er at de setter pris på de urbane trekkene ved storbyen: Shopping, folkeliv, kafeer og kulturtilbud. Det er en god grunn til at de ikke vil bo på små steder. Videre trekker de fram hvor kjedelig de hadde det på hjemstedet før de flytta ut. De liker det sosiale livet i storbyen bedre enn det sosiale livet - eller mangelen på sådant - i hjembygdene sine. De trakk fram mange av de momentene som ble trukket fram i avsnittene foran, nemlig at bygda var for trang for dem og at de fryktet Bygdedyret. De ville ikke leve et slikt tradisjonelt liv som de mente at kvinnene i Bygde-Norge gjorde. Line nevnte f.eks. tidligere at hun ikke ville bli som moren sin, og beskrev et samfunn der kvinnen ikke hadde noen plass utenfor hjemmet.

Argumentet med at de ikke får jobber på hjemstedet, ble ofte brukt av de kvinnene som ikke hadde høyere utdanning, når de skulle forklare hvorfor de ikke ville tilbake. Men slik arbeidsmarkedssituasjonen var på intervjutidspunktet, er det svært sannsynlig at de hadde fått seg jobber som i alle fall i type ville ha liknet mye på den de har i storbyen, hvis de hadde gått inn for det (jf. Hagen 2000). Det er ikke sikkert Line ville funnet en antikviticsbutikk der hun kommer fra, men kanskje en annen butikk som selger fine ting? Og mannen hennes ville sågar etablere sin egen arbeidsplass. Men det er nok ikke mangelen på arbeid som er det viktigste, jeg fikk inntrykk av at det var noe de sa fordi det er en legitim grunn til å ikke ønske tilbakeflytting. Eller det kan også ha sammenheng med at de ikke har oversikt over arbeidsmarkedet i hjembygda, og tror det fortsatt er like vanskelig som da de forlot bygda for flere år siden.

Som nevnt var de kvinnene med lang utdanning som ikke ville tilbake til Bygde-Norge yngre enn de som ville tilbake. De er i en fase i livet hvor de bygger seg opp en yrkeskarriere, og hvor det beste stedet å gjøre det på synes å være Oslo eller Trondheim - der de bor. Disse kvinnene sa at de nok hadde fått seg jobb i hjembygda, men det var ikke interessant. Ikke bare fordi de hadde bedre karrieremuligheter og bedre lønn i storbyen, men fordi de foretrakk livet i by framfor livet i bygdene. Om det var fordi det var så mange kafeer i byen? *ANei, det er jo ikke kaffekoppen vi går her for, det er jo for å møte gamle venner og bli kjent med nye@.*

Heller ikke argumentet med at barna har det så mye bedre på landsbygda går hjem hos disse kvinnene. De stiller seg som Line skeptisk til dette med at barn ikke kan ha en bra oppvekst i Trondheim og Oslo. De trakk heller fram de positive sidene knyttet til valgfrihet, og trakk fram det negative i å oppdra barn i små og etter deres syn snevre bygdemiljøer.

Det kan tenkes at noen av disse kvinnene vil forandre mening når de blir litt eldre, når de har fått barn og har kommet lengre i sine karrierer. Kari Fraflytt ga f.eks. uttrykk for at hun for få år siden aldri ville ha vurdert tilbakeflytting som noe alternativ. Det var først etter at hun hadde oppnådd noe i yrkeslivet, og etter at hun ble mor at hun begynte å oppvurdere verdien av å bo på et mindre sted.

4 Tilbakeflytterne

En tilbakeflytter er en som har flyttet tilbake til oppvekstkommunen sin. Dette er den ”ekte” tilbakeflytteren (avsnitt 4.1). Mange kvinner har flyttet fra oppvekstkommunen, til f.eks. Oslo, og deretter tilbake til en annen kommune i oppvekstregionen. Disse regner seg selv som tilbakeflyttere, men er etter den definisjon vi har brukt i dette prosjektet internflyttere (avsnitt 4.2.). En gruppe som vi ikke har fokusert på tidligere i prosjektet er de som har flyttet tilbake til nærmeste småby, dvs. de som har flyttet fra studieområdet til f.eks. Oslo, og deretter har flyttet til Lillehammer, Hamar eller Trondheim. Disse regner seg også som tilbakeflyttere (avsnitt 4.3). I avsnitt 4.4 presenteres fenomenet kollektiv tilbakeflytting.

4.1 Tilbake til oppvekstkommunen

Jeg lar historien til Anne være et eksempel på de Aekte@ tilbakeflytterne i mitt materiale.

Jeg flyttet til Oslo da jeg var ferdig med ungdomskolen. Jeg hadde fått meg jobb på et hotell der og med den jobben fulgte det hybel. Jeg var lei av skolen og ville tjene penger. Jeg var dessuten ganske lei av hjemstedet mitt, jeg kjedet meg hele tida, husker jeg. De fleste jeg gikk sammen med på ungdomsskolen spilte fotball eller håndball. Jeg tror jeg var den eneste jenta som ikke var med på det. Da var det noen annet i Oslo. Jeg ble fort kjent med folk gjennom jobben og vi gikk veldig mye ut. Det var kinoer, diskotek og barer og gud vet hva. Jeg husker den enorme frihetsfølelsen det ga å kunne gjøre bare akkurat det jeg selv ville. Ingen å ta hensyn til. Jeg jobbet ved dette hotellet i fire år, før det skiftet eier og jeg ble oppsagt.

Da flyttet jeg hjem til foreldrene mine i Nord-Gudbrandsdalen for da hadde jeg plutselig ikke noe sted å bo lenger. Det husker jeg også som enormt kjedelig. Dette stedet er jo ikke noe for jenter i 20-årsalderen. Det var 3-4 andre 20-åringer også, men de hadde barn alle sammen. Jeg prøvde å få meg jobb hjemme; det er jo en del hoteller og reiselivsbedrifter her, men det var ikke noe å få. Eller jo - jeg ble oppringt noen ganger da det var krise, men det var ikke noe fast å få. Det var da jeg bestemte meg for å ta hotellfaglinja på videregående, for da trodde jeg at jeg ville stå sterkere når jeg skulle ha meg jobb. Dessuten lengtet jeg tilbake til Oslo. Heldigvis kom jeg inn i Oslo - ellers hadde det sikkert vært vanskelig å få det til. Jeg hadde ikke råd til egen hybel, derfor flyttet jeg inn sammen med ei venninne jeg hadde i Oslo fra før av. Det er noe de som bor i byen ikke tenker over - de kan jo bo hjemme hos foreldrene sine mens de går på skole, mens vi fra bygda må bo på hybel. Det er dyrt, og jeg ville ikke ta opp lån. Men etter ei stund måtte jeg flytte for

meg selv, for vi røk itottene på hverandre venninna mi og jeg. Dermed måtte jeg slutte på skolen etter første året og fikk jobb som koldjomfru på et hotell i Oslo. Det var et kjempehyggelig hotell, jeg trivdes så godt der - alle var omtrent på min alder og vi gikk mye ut sammen. Men jeg jobba der bare i to år. Dette var i den tida da cafene med c dukket opp som paddehatter i Oslo. Pengene satt løst blant folk, og det var store penger å tjene på tips i barer eller som servitør på disse stedene. Jeg fikk meg jobb på cafe x. Jobba der i halvannet år før cafeen av en eller annen grunn måtte legges ned. Men jeg fikk ny jobb samme dagen, i et hotell i samme gata. Det var lett på den tida - vi kunne bare velge og vrake i jobber. Men så etter skjedde det samme igjen bare etter et år: Hotellet skiftet eiere og skulle omorganiseres. Dermed sto jeg tilbake med en halv jobb som hovedsakelig skulle utføres på kveldstid. Det var nedtur. Jeg kunne ikke overleve på halv lønn, så jeg fikk meg ny jobb som servitør på en restaurant. Der forelsket jeg meg i kokken - som jeg flyttet sammen med. Etter et år ble jeg gravid, vi giftet oss og flyttet til en litt større leilighet på Nordstrand. Jeg var hjemme med ungen i to år. Jeg ville aldri overlate en så liten unge til vilt fremmede. Så fikk vi enda en gutt, og jeg var hjemme med barna i enda tre år. Jeg synes det var best, og dessuten var det vanskelig å få et familieliv til å fungere med to i restaurantbransjen - det er mye kveldsjobbing vet du. Jeg måtte fått meg noe på dagtid, og da måtte jeg hatt noen til å passe barna. Det var jo ikke så lett å få jobb heller på den tida - jeg tror jeg prøvde å få noe på deltid, men det gikk ikke bra - eller jeg ønsket det vel heller ikke. Jeg ville ikke sendt barna i barnehage - jeg tror ikke de har godt av det. Jeg tror så små barn har det best sammen med voksne - mine hadde i alle fall det - det er jeg sikker på. Og jeg visste egentlig ikke om noen som kunne være dagmamma. Vi fant i grunn ut at det ikke ville være så mye å tjene på at jeg begynte å jobbe igjen - det koster jo med barnepass også. Det hadde vært noe annet i dag - nå kunne vi fått kontantstøtte. Det må jo være rene luksus.

Så fant han seg en annen dame på restauranten - en ny servitør. Vi ble skilt. Og da hadde jeg ikke noe annet å gjøre enn å flytte hjem. Jeg hadde ikke råd til leilighet, jeg kunne ikke jobbe, jeg måtte ha noen til å passe barna. Det var en vanskelig periode. Det var mor mi som ba meg komme hjem. Jeg kunne få bo hos henne, hun skulle passe barna og hun hadde snakka med noen på hotellet som mente at jeg helt sikkert fikk jobb der. Ja, så nå bor jeg her da - på åttende året.

Jeg trives jo, men det var jo ikke slik jeg hadde tenkt meg livet. Jeg hadde ikke tenkt å bo her i bygda for eksempel. Men det er jo veldig praktisk da - å ha slekt og venner i nærheten. Det betyr enormt mye for meg som alenemor. Men det er jo ensomt også. Jeg er jo for ung til å være alene synes jeg. Og det er jo et helt håpløst sted å være alene på. Alle mannfolka her er jo opptatt. Og de som ikke er det - vel - det er lett å skjønne hvorfor. Jeg blir litt deppa av å tenke på det. Jeg drømmer om å treffe en mens jeg er på jobb. Men så begynner jeg å tenke praktisk. Ville han f.eks. slå seg ned her? Jeg tror ikke det er noen mannfolk som ikke er født og oppvokst her som vil bo her. Jeg kjenner ingen av dem i hvert fall. Jeg må jo bo her

så lenge guttene mine går på skolen. Jeg kan jo ikke bare tenke på meg selv. Jeg tror guttene mine har det mye bedre her enn de ville hatt det i Oslo. De stortrives. Kanskje savner de en pappa. De er jo de eneste barna her som ikke har en pappa. Faren deres har ikke vært spesielt ivrig på å ha kontakt med dem. Nei - livet er kanskje best uten mannfolk?.

Jobben er også ok. De er så greie med meg. Siden jeg er alenemor, får jeg velge vaktene mine slik at det skal passe meg best mulig. De andre tilpasser seg etterpå. Det hadde ikke gått i Oslo tror jeg. Nei det kan jeg aldri tenkte meg. Selv når det omtrent ikke er belegg får jeg jobbe - han som driver hotellet finner alltid en oppgave til meg. Han synes at han må gi jobb til meg siden jeg er eneforsørger.

GMG: Er det bare du som er eneforsørger?

Ja, alle de andre damene er gifte eller det er ungjenter som bor hjemme hos foreldrene sine.

GMG: Jobber det ingen menn der?

Joda, men de har jo andre jobber. De har slike jobber som må gjøres uansett om det er folk som bor på hotellet eller ikke.

GMG: Hva gjør du når du ikke jobber?

Stort sett er jeg hjemme og er mor. Jeg har en del kveldsvakter, for mor mi er jo her og passer guttungene. Det er jo ikke så mye annet å gjøre da. Jeg er litt sammen med barndomsvenner - vi er på besøk hos hverandre. Men stort sett dreier livet seg om jobb og unger. Vi bor litt avsides i forhold til skolen. Og det er på skolen de fleste aktivitetene for guttene foregår - så det blir en del kjøring til og fra. Med det synes jeg greit. Da får jeg fulgt med på hva de holder på med. Og jeg kan kanskje være med å hjelpe til litt av og til.

Anne har flyttet tilbake til hjemstedskommunen to ganger, den siste ble mer langvarig enn hun hadde håpet. Hun ville helst fortsette å bo i Oslo, for hun har alltid betraktet hjemstedet som et kjedelig sted. Første gang hun flyttet tilbake var etter hun hadde mistet jobb og bolig samtidig. Den gang var hun imidlertid bare 20 år, og hun vurderte tilbakeflyttingen som en tenkepause i livet. Hun visste hele tiden at hun skulle flytte ut igjen når sjansen bød seg. Tenkepausen den gang førte til at hun bestemte seg for å ta videregående skole likevel. At hun avbrøt skolegangen like etterpå på grunn av pengemangel, er en gjenganger blant de kvinnene som ikke har tatt høyere utdanning.

Slike tilbakeflyttinger - tenkepauser - er det mange som har hatt i løpet av livsløpet, også i de andre flyttegruppene. De har flyttet tilbake til hjemkommunen for en kortere periode. Noen er planlagte pauser der man f.eks. venter på at kjæresten skal bli ferdig med skolen eller venter på at høsten skal komme slik at man selv skal kunne begynne å

studere. Andre er pauser som er utløst av brudd med kjærester eller arbeidsledighet, eller skoletretthet. I slike tilfeller er det lett å flytte hjem til foreldrene - særlig hvis man fremdeles er forholdsvis ung - slik som Anne var da hun flyttet hjem første gangen. Også i de andre flyttegruppene finnes mange eksempler på at kvinnene har flyttet hjem etter havarerte prosjekter eller uheldige omstendigheter. Fraflytteren Line måtte f.eks. hjem fra et lykkelig liv i Oslo på grunn av sykdom. Nykommeren Frigg (kapittel 6) flyttet tilbake til Oslo for å slikke sårene etter et mislykket samboerskap. Felles for dem er at de har flyttet videre i ettertid, og således ikke havnet i kategorien ”ekte” tilbakeflytter.

Den siste gangen Anne flyttet tilbake var alt annerledes. Hun var eldre, hadde to barn og var i en slags livskrise. Når mannen gikk fra henne, kunne hun ikke se noen mulighet for å fortsette å bo i Oslo. Hun hadde ikke jobbet på flere år, hun måtte fått et billigere sted å bo og hun måtte ha fått noen til å passe barna. Hun innså at alt dette var lettere å få til på hjemstedet hvor hun hadde foreldrene og dessuten en bror og svigerinne som kunne hjelpe henne. Hun hadde kanskje også et ønske om å komme bort fra eks-mannen som hadde bedratt henne og sviktet på mange områder. Det går fram av historien til Anne at de økonomiske konjunkturer har svingt i løpet av hennes periode i Oslo. Kanskje ville ikke Anne ha flyttet tilbake til hjemstedet hvis denne krisen hadde oppstått tidligere - den tida det var lett å tjene penger i hennes bransje. Hun ble skilt i den tida arbeidsledigheten var på sitt høyeste, tidlig på 1990-tallet.

Men det var ikke bare negative sider ved å flytte hjem. Anne vurderte det Akjedelige hjemstedet@ sitt som et godt sted å vokse opp for barn. Dette er et viktig moment som trekkes fram av alle som har flyttet til bygda enten som tilbakeflyttere eller nykommere. Bygda skifter mening over livsfasen (Villa 2000), det som er negativt når du er tenåringsjente, er positivt når du er blitt mor. Anne er blitt værende åtte år denne gangen, hun føler seg bundet av barna, og av seg selv. Hun trives i bygda, men føler at hun har avskrevet muligheten til å bo sammen med en mann. Det er prisen hun betaler for å bo der hun bor.

Felles for tilbakeflytterne i dette prosjektet er at de er kommet tilbake til hjemkommunen på grunn av et havarert prosjekt; enten havarert ekteskap/samboerforhold eller havarerte jobb- eller skoleprosjekter. Ingen av dem hadde noe ønske om å flytte tilbake, men gjorde det som løsning på en krise. *Det betyr ikke at dette er representativt for alle tilbakeflyttere.* Men jeg mener å ha grunnlag for å si at tilbakeflytting på grunn av havarerte prosjekter er en vanlig grunn til at kvinner flytter tilbake til sine oppvekstkommuner. Det bekreftes også i de andre livsløpene som presenteres i denne rapporten.

Hvor omfattende denne retrett-flyttingen er, er vanskelig å si. Det er gjennomført få analyser av dette fenomenet, og de som er gjennomført har ofte definert tilbakeflytterne på forskjellig måte. En av de som opererer med samme definisjon som dette prosjektet er Eikeland (1988), og han fant at ekteskapsbrudd var den vanligste årsaken til at folk flyttet tilbake til Berlevåg. Wiborg (1990) viser også at mange unge jenter for kortere eller lengre tid trakk seg tilbake etter Aeventyrkarrierer@ eller havarerte Auteprosjekter@.

4.2 Internflyttere: Tilbakeflyttere og nykommere

En internflytter er en som har flyttet til og bor innenfor samme region som hun er oppvokst i, men ikke i samme kommune. I mitt materiale er det to kategorier internflyttere: de som betrakter seg som tilbakeflyttere og de som betrakter seg som nykommere.

4.2.1 Interne tilbakeflyttere

Tone fra Nord-Østerdal er et eksempel på en internflytter som oppfatter seg selv som tilbakeflytter.

Jeg flyttet først inn til Tynset for å gå på handel og kontor, og bodde der i to år på hybel. Så fant jeg ut at jeg skulle ta utdanning innenfor postverket. Vi var mange som gjorde det. Vi fant ut at det var lurt for da fikk vi betalt utdanning, og var dessuten sikret jobb etterpå. Postskolen var i Oslo, så jeg bodde der i 2 år. Men så var det jo plikttjeneste og den måtte jeg ta innenfor Oslos postdistrikt. Allerede da hadde jeg fått nok av storbyen, og jeg hadde fått nok av Posten. Dessuten lengtet jeg hjem, jeg bestemte meg for å flytte tilbake så snart jeg var ferdig med plikttjenesten. Jeg fant ut at det å fullføre 3. året på handel og kontor var permisjonsgrunn i Posten, derfor søkte jeg om det. På den måten havnet jeg på Hamar, det var jo litt nærmere dalen. Men jeg måtte altså tilbake til Oslo for å gjøre ferdig plikttjenesten. Da jeg omsider ble jeg ferdig med den, begynte jeg å søke etter jobber i dalen, men det gikk dårlig. Men det var like bra syntes jeg da, for i den perioden traff jeg min store kjærlighet i Oslo. Vi flytta sammen og jeg begynte å trives litt bedre i Oslo da. Men så ble det slutt etter tre år, og da var jeg ikke sein om å søke jobb her i dalen. Jeg fikk to jobber, og tok den som var nærmest hjemstedet mitt. Et år etter fikk jeg denne jobben og tok den fordi den var enda nærmere hjemstedet mitt.

Hvorfor ville du absolutt tilbake?

Jeg tror jeg alltid har hatt en forestilling om at jeg må bo langs riksveg 3. Det er noe med landskapet, noe med folkene. Jeg hører til her. Jeg synes f.eks. det var helt ok å bo på Hamar også - jeg synes det er et passe stort sted - mer ideelt enn her jeg

bor nå egentlig, om jeg skal tenke på mine interesser. Men det er noe med tilhørigheten. Det merket jeg det året jeg bodde lenger sør i dalen også - det var en annen mentalitet blant folk. Jeg kjenner dem bedre de folkene som bor her, derfor liker jeg meg her. Tone.

Utdraget fra Tones historie kan være et eksempel på at det er vanskelig å sette folk i bås, både etter flyttehistorie og etter flyttemotiv. De kategoriene vi opererer med i dette prosjektet (bofaste, tilbakeflyttere, internflyttere, nykommere, fraflyttede, nykommere og videreflyttere) er laget på grunnlag av statistikk, og passer ikke med folks egne vurderinger. Videre viser Tones historie at det er vanskelig å kategorisere folk etter dominerende flyttemotiv, slik det ofte blir gjort i flyttemotivundersøkelser. Jeg oppfatter Tone, og flere av intern-tilbakeflytterne, slik at hun flyttet tilbake til hjemstedsregionen hovedsakelig fordi hun føler seg hjemme der, men at flere andre forhold også spiller en vesentlig rolle (f.eks. de knyttet til jobb og kjærlighet). Men dette trenger ikke være den eneste tolkningen. Det skal jeg illustrere ved å vise til Orderud & Onsager (1998) som grupperer bl.a. tilbakeflytterne i tre grupper etter flyttemotiv. Grupperingen er gjort på bakgrunn av resultatene fra sju flytteanalyser¹ (hovedsakelig fra Nord-Norge) med ulike definisjoner av tilbakeflyttere og med ulikt forskningsdesign:

1) *Jobbtilbakeflyttere*: Har stått i kø for å få tilfredstillende jobb i arbeidsmarkedet på hjemstedet, og returnerer så fort en slik stilling blir ledig.

2) *Miljøtilbakeflytterne*: Flytter ofte i par, og disse reduserer kravene til attraktive jobber om man oppnår andre fordeler i form av nærhet til familie og venner, kjente omgivelser og livsformer, bedre oppvekstvilkår, bedre og billigere boliger og naturkvaliteter.

3) *Retrett-tilbakeflyttere* flytter tilbake på grunn av havarerte jobb-, utdannings- eller familieprosjekter. Ofte er det enslige, eller enslige forsørgere som kommer tilbake på denne måten, og får støtte fra slekt og venner til å Akomme tilbake@ etter slike kriser i livet.

De "ekte" tilbakeflytterne i dette prosjektet kan jeg relativt lett plassere i gruppen retrett-tilbakeflyttere etter det som synes å være den utløsende flyttefaktor. Likevel vil jeg understreke at retretten bare er en av faktorene her. Tilbakeflytter Anne vurderte hjemkommunen som bosted på grunn av miljøkvalitetene; dvs. hun hadde venner og kjente der, hun så det positive i at ungene hennes fikk et trygt og godt oppvekstmiljø, og

¹ Eikeland 1988, 1990, 1991, Imset m.fl. 1988, Nilsen 1988, Wiborg 1990, Villa 1998- referert i Orderud & Onsager (1998).

hun kunne bo bedre enn i Oslo. I tillegg hadde hun muligheter for jobb i hjemkommunen.

Tone er vanskeligere å plassere i bås. Hun er en slags tilbakeflytter, men har ikke flyttet tilbake til oppvekststedet. Vi ser av dette eksempelet at det som til slutt utløste Tones tilbakeflytting var bruddet med kjæresten, slik sett kan vi kalle henne en retrettflytter. Men hun forteller at hun lenge har ønsket seg tilbake til hjemstedsregionen, til venner og kjente. Hun kunne ha definert seg som *miljøflytter* fordi det var miljømessige kvaliteter ved hjemstedet hun ville tilbake til. Likevel kunne hun ikke ha flyttet uten jobb, hun flyttet så snart hun fikk seg en jobb - og til det første stedet som ga henne jobb. Der var hun i ”kø” for å få jobb enda nærmere hjemstedet.

Dette viser at det er vanskelig å plassere flytterne i kategorier, fordi det aldri er bare en type motiver som gjelder. Hvilken bås jeg plasserer dem i har sammenheng med hva jeg legger vekt på. Når jeg ikke finner klare ”jobbtilbakeflyttere” i mitt materiale, kan det være fordi jeg f.eks. legger mer vekt på det de forteller om tilhørighet. Men selv om de sier at de flyttet tilbake på grunn av at de ”hører til her”, så må de ha en jobb å gå til før de faktisk flytter. De må ha en periode der de sonderer mulighetene og venter på en mulighet - slik sett kunne de like gjerne plasseres blant Ajobbtilbakeflyttere@ som Amiljøtilbakeflyttere@.

4.2.2 Interne nykommere

Intern-nykommerne er de som har flyttet fra hjemstedskommunen sin og til en kommune i nærheten, og regner seg selv som nykommere i sin nye bostedskommune. Felles for intern-tilbakeflytterne jeg har snakket med er at de alle hadde funnet seg en mann i en av nabokommunene, og flyttet hjem til ham. Det betyr ikke at dette er representativt for større grupper av intern-flyttere. Her skal jeg presentere historien til Inga. Hun er fra Folldal, og nå bosatt et annet sted i Nord-Østerdalen.

Etter ungdomsskolen gikk jeg 10. klasse, samtidig som jeg tok kveldskurs i handelsfag. Vi var en del jenter som gjorde det, for det var mange av oss som synes at det var tidlig å flytte hjemmefra som 15 åringer. Eller det var vel helst foreldrene våre som syntes det. Etter 10. klasse gikk jeg på husmorskolen i Alvdal et år. Det var også en trygghet for foreldrene mine for vi bodde vi på internat og ble Aovervåket@. Men der tok de nok mye feil. Vi lærte først og fremst å snike oss stille på tå. For det var en landbruksskole også på Alvdal.

Vel, jeg flyttet tilbake til Folldal året etterpå og jobbet der i mange år, litt innenfor reiselivsnæring og litt i televerket. Så traff jeg mannen min, han var

anleggsarbeider og etter hvert så giftet vi oss og jeg flyttet hjem til han, og siden har jeg bodd her. Jeg har jobbet på Tynset de siste årene. Men etter at jeg fikk barn nummer to sluttet jeg. Nå har jeg tenkt å være hjemme så lenge vi får kontantstøtte. Kanskje jeg begynner å jobbe på deltid, det får tiden vise. Men jeg vil helst slippe. Vi synes det er viktig å være hjemme sammen med barna. Mannen min har sluttet å pendle etter at vi fikk barn. Nå har han overtatt familiebedriften og har en jobb som i alle fall ikke innebærer reising. Vi kommer ikke ti å flytte herifra. Vi trives her. Jeg synes det er fin natur her, og jeg liker folkene. Jeg kunne aldri tenkt meg å bo i en by. det virker for masete. Nei, vi har det godt her.

Felles for kvinnene i denne gruppen er at de alle har flyttet til mannens hjemsted. Bostedet har nærmest fulgt med mannen. Som regel har dette en økonomisk-rasjonell forklaring ved at mannen hadde gård eller en annen næringsvirksomhet som han hadde eller skulle overta på litt sikt. Men det var også eksempler på at mannens hjemsted var valgt fordi mannen i husholdet aldri kunne tenke seg å flytte fra hjembygda si. Det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret kommer også inn i bildet. Samme om mannen hadde et eierforhold til næringsvirksomheten eller ikke, så var det han som hadde den største inntekten - i kraft av å være eldre og ha kommet lengst i yrkeskarrieren, og i kraft av å ha ikke ha dårlig betalte Akvinnejobber®. I tillegg var det ofte slik at han ofte hadde et eget bosted som kvinnen kunne flytte inn i kjæresteperioden. Mange av disse kvinnene etablerte seg i relativt ung alder, og flyttet fra foreldrehjemmet inn i ekteskapsforhold.

De som kvinnene som har flyttet til egen gård, er på mange måter en særegen gruppe som det er skrevet mye om. Karakteristisk i for de tre i mitt materiale er at de tidlig i livsløpet antok at de kom til å gifte seg inn i en gård, og at de derfor har tilpasset utdanningen sin til et liv på bygda - de har valgt lærer og sykepleieryrket.

4.3 Tilbakeflytting til nærmeste småby

I løpet av den tiden som gikk mellom trekking av utvalg for intervjuing til intervjuene ble gjennomført, hadde ei av de fraflyttede kvinnene allerede flyttet fra Oslo og til Lillehammer. I denne sammenheng skulle hun derfor egentlig vært med som fraflyttet fra Nord-Gudbrandsdalen, men nå regner hun seg som tilbakeflytter - fordi hun har flyttet hjem til Gudbrandsdalen - ikke dit hun kom fra, men til Lillehammer. Hun fortalte meg at de var fire vennepar fra Nord-Gudbrandsdalen i Oslo som bestemte seg for å flytte tilbake til Lillehammer. Dette er kvinner som har gjennomført det mange av de kvinnene med høy utdannelse i Oslo også drømmer om: å flytte til en litt mer rolig tilværelse til et sted der en føler seg mer hjemme.

Kvinner som har flyttet fra Gudbrandsdalen til Lillehammer (ofte via Oslo) utgjør en betydelig del av Lillehammers befolkning. Om lag 15 prosent av de voksne kvinnene i Lillehammer kommer fra Gudbrandsdalen (Grimsrud & Hesthagen 1998).

I det følgende kommer livshistorien til Lise fra Nord-Gudbrandsdalen. Historien er nokså lang, og hun er innom flere av de tema som er tatt opp tidligere i rapporten.

Jeg tror ikke jeg hadde tenkt særlig mye over at jeg ville bort fra hjemstedet mitt mens jeg gikk på videregående. Men jeg så nok heller ikke for meg at jeg skulle bli i Nord-Gudbrandsdalen. Det eneste som var klart for meg, var at jeg skulle ha mer utdanning, men når og hva hadde jeg ikke helt klart for meg. Hvorfor? Nei, det er vanskelig å svare nøyaktig - det var bare noe vi skulle. Men jeg tror kanskje at lærerne på skolen var den største inspirasjonskilden. Det var noen lærere der som jeg beundret enormt - spesielt ei. Hun kunne så mye, hun var så flink. Slik hadde jeg også lyst til å bli.

Det siste året på skolen gikk jeg nesten bare og ventet på å bli ferdig slik at jeg kunne flytte til Trondheim et år, for kjæresten min hadde begynt på NTH. Dermed gikk det ikke så bra på skolen, og jeg måtte ta opp igjen noen fag. Jeg tenkte at det kunne jeg gjøre i Trondheim på kveldstid. Jeg flyttet til Trondheim og fikk jobb i en butikk. Butikkjobben var gørr kjedelig, og ikke nok med det - Trondheim hadde ikke tilbud om å ta opp igjen fag på kveldstid. Så etter et år måtte jeg faktisk flytte tilbake til Nord-Gudbrandsdalen, mens kjæresten min fortsatt var i Trondheim.

Hjemme fikk jeg tilbud om ekstrajobb på hotell, og kunne dessuten ta opp noen skolefag på den samme skolen som jeg hadde gått på tidligere. Dessuten kunne jeg bo hjemme hos foreldrene mine. Så på den måten fikk jeg både penger og bedre karakterer. Men dette året i Nord-Gudbrandsdalen - da begynte jeg å få sånne Fucking Åmål tendenser. Her skal jeg i hvert fall ikke være! Det var helt.....jeg fikk panikk, angst. Jeg synes folk, særlig gamle folk og de som drev med styre og stell, virket så uvitende. Det var som om de bodde på en annen planet. Jeg ser for meg Samvirkelaget og de som kommer og handler og har det som den store hendelsen den dagen. Du går på Samvirkelaget med dine gamle klær og gamle innstillinger. Det var tungt for meg at det var så lite nytenkning - det husker jeg. Jeg lot meg aldri imponere over de som satt i styre og stell. De gjorde så mye dumt - det er jo så oversiktlig - så jeg vet at de ofte ikke hadde peiling på hva de drev med.

Det var så mye likhet. Alle skulle på død og liv være så like. Jeg taklet ikke det. Jeg begynte å kle meg litt originalt bare for å markere litt avstand. Og det frydet meg litt når jeg merket at folk ikke likte det. En annen ting var at jeg følte sterkt dette her med at folk begynte å etablere seg og få unger. Det lå i lufta - hvis jeg ikke reiste da, så kunne det ende med at jeg ble sittende der. Det var det jeg var redd for. Derfor reiste jeg langt vekk; til Paris som au pair. Det var for å oppleve noe annet. Jeg bare måtte vekk.

Det var spennende i Paris, men da fikk jeg en sånn aha-opplevelse. Jeg savna dem hjemme mye mer enn jeg hadde tenkt. Etter dette året slo jeg meg helt til ro, for jeg erkjente at jeg savna kjæresten min mye mer enn jeg trodde, og vennene mine, og til og med mor og far min. Jeg savna dem virkelig. Så etter et år i Paris flytta jeg til Gjøvik, for der bodde kjæresten min da. Det høres kanskje ut som jeg har flytta etter samboeren hele tida, men slik er det ikke. Jeg hadde lyst til å gå på ingeniørhøgskolen på Gjøvik, og derfor hadde jeg påvirka samboeren min til å gjøre det samme. Derfor bodde vi begge der i tre år og utdannet oss.

Deretter bar det til Oslo. Oslo var helt sjølsagt, det var bare der det var jobb å få på den tida. I ettertid har det vært veldig lett å få jobb i IT-bransjen, men da vi var ferdige, da var det ikke slik vi kunne velge og vrake overalt. Dessuten var vi to som skulle ha jobb i samme bransje. Det fikk vi ikke til med en gang. Han var ferdig et år meg, men ble boende på Gjøvik for å ta noen ekstrakurs. Da jeg var ferdig flyttet vi sammen til Oslo.

I Oslo traff jeg igjen mine gamle venner, noen studerte og noen jobba. Så fikk vi barn, og vennene våre fikk barn. Vi hadde det veldig ålreit på mange måter. Sett utenfra måtte det i hvert fall sett vellykket ut: Vi hadde fått til alt; kjæresten, barn, jobb, penger og bolig. Men dette med barn.....det var et evig problem med barnepass. Vi hadde jo mange venner, men det var jo typisk de vi skulle ut sammen med da. Det var langt til familien. Det med barnepass ble egentlig mer og mer trøblete, vi hadde jo jobber som ikke akkurat var slike 9-4 jobber. Dessuten begynte jeg å irriterte meg veldig over å bruke så mye tid på å sitte i kø. Jeg ville ikke bruke livet mitt på å kjøre mange mil for å besøke folk eller for å handle. Sånn hadde vi det alle sammen, så når vi venninnene var sammen, begynte vi å snakke om fordelene med å flytte tilbake til Gudbrandsdalen. Så bestemte vi oss bare for å gjøre det. Det var et felles prosjekt, men det var litt tilfeldigheter likevel. For vi hadde ikke tenkt at det skulle skje så fort. Det var jobbmulighetene som avgjorde det - plutselig fikk vi jobb alle sammen omtrent samtidig.

Jeg mistrivdes ikke i Oslo, men det var så tungvint. Dessuten må jeg jo si at boligprisene var med i bildet. Vi betaler like mye her i Lillehammer som i Oslo, men størrelsen på huset, tomte, beliggenheten - det er jo himmelvid forskjell. Vi bor i enebolig sentralt her i Lillehammer, og det er klart at det betyr mye når du har barn. Også er det relativt kort vei til Nord-Gudbrandsdalen, hvor vi har familie. Nå er det for det meste familiene våre som kommer til oss på besøk. Det er så lett å bo her på Lillehammer. Jeg liker å kjøre på kino 10 minutter før det begynner og parkere rett utenfor. Alt er så lett tilgjengelig - ingen kører noe sted. Det høres jo helt banalt ut, men jeg synes det er så befriende å kjøre til jobb uten kø, og parkere rett utenfor døra.

Hva med jobb da? Hvis du er ambisiøs så er ikke Lillehammer stor nok til to EDB-ingeniører i samme familie. Nei. Lønnsnivået ble det samme etter at vi flytta til Lillehammer, men i ettertid har det tatt helt av i Oslo. Jeg hadde sikkert tjent 100.000 mer der nå. Men det hadde sikkert gått med til bolig og bensin. Så jeg hadde vel ikke hatt bedre råd.

Kunne du tenkt deg å flytte tilbake til hjemstedet ditt?

Tja, jeg har et helt annet syn på Nord-Gudbrandsdalen nå enn jeg hadde da jeg flyttet derifra. Jeg har erfart at hverdag er hverdag samme hvor du bor hen. Jeg kjente meg fryktelig godt igjen i Fucking Åmål; vi tror at ellers i verden, der er det bare artig, og at bostedet ditt er verste plassen på jord. Det må ha noe med ungdomsåra å gjøre. Jeg trodde Nord-Gudbrandsdalen var en fæl plass. Men ikke nå. Jeg kjenner reglene der. Jeg føler f.eks. at det ville vært lettere for meg å komme meg inn i styre og stell i Nord-Gudbrandsdalen enn det ville vært her. Jeg kunne godt tenke meg å drive med politikk, men for meg det et helt ukjent område. Jeg har ikke noe kontaktnettverk for slikt her. På hjemstedet mitt hadde jeg antakelig blitt mer involvert, fordi jeg kjenner folk og vet hvordan jeg skulle gjort det - der er det oversiktlig, og jeg ville følt meg helt trygg. Blant annet fordi jeg har mer kjennskap til alt med som har med lokalt styre og stell å gjøre - hvordan de tar beslutningene. Jeg har en mening om mye i Nord-Gudbrandsdalen - fordi jeg kjenner stedet. Slik har jeg det ikke her.

Jeg synes det du sier om gubbekultur nok er en god beskrivelse av det med styre og stell på hjemstedet mitt. Det var inntrykket jeg hadde allerede mens jeg bodde der som tenåring. Jeg tenkte ikke så mye over dette med kjønnsroller da jeg bodde der- ikke bevisst. Men du er åpenbart inne på noe der. Jeg ser det nå: Disse gamlingene i politikken - de er alle gubber. Og de på kommunen - de irriterte meg- de var også menn.

Men jeg tror at kvinnfolka er de verste - særlig de i min foreldregenerasjon. De har det typiske synet som jeg tror er representativt for damer i 50-60 åra. De reagerer negativt når folk er fine i klærne, men det er verre hvis de mener noe. Og det er det jeg har problemer med å godta: Man skal ikke mene noe. Hvis du mener noe så skal du i hvert fall ikke si det. Og hvis du går på møte så er det for å motta informasjon, ikke for å si noe.

Du skal heller ikke si imot voksne folk, eller folk som er eldre enn deg. Og spesielt ikke hvis du er jente, hvis det da ikke dreier seg om kvinne-ting. Men hvis det handler om styre og stell, eller tekniske ting - da hører de ikke på deg overhodet. Ikke på deg som er ingeniør engang? Nei, det tror jeg de har glemt. Antakelig vet de ikke at jeg har elektronikk som fag en gang.

Vi har ikke pratet seriøst om å flytte tilbake. Men en tilfeldighet kunne nok ha ført oss tilbake. Vi har ikke så mye mot Nord-Gudbrandsdalen nå, så hvis det hadde vært en jobb som hadde trekt oss dit, så hadde vi nok flytta dit.

Jeg elsker å reise til hjemstedet mitt nå. Jeg synes det er fryktelig koselig å snakke med folk jeg ikke har sett på lenge. Det som fascinerer meg nå, er i grunn det som irriterte meg før. Nå synes jeg det er artig å snakke med de som bor der nettopp fordi de har en annen bakgrunn enn meg. Når du studerer så går du i et bestemt miljø, folk holder på med det samme, og blir sosialisert på samme måten. Og det samme skjer når du begynner å jobbe, der går du sammen med folk som har omtrent den samme utdanningen som deg, og alle er veldig like. Vi har den samme kunnskapen. Jeg får nye impulser av folk som driver på med noe annet enn det jeg selv gjør, derfor det så artig å snakke med folk på hjemstedet mitt.

Det hadde bekymret meg hvis begge foreldrene mine hadde vært fra hjemstedet mitt. Da hadde jeg fått en annen oppvekst. Det kan ikke være sunt. Tankegangen blir for lik. Det virker på meg som den foreldregenerasjonen vår har de visse felles trekk. Jeg ser ikke på hjemstedet mitt som en spesielt tilbakestående plass lenger, jeg ser mer at det er spesielle generasjoner og noen familier som står for trangsynet. Det har ikke noe med stedet å gjøre. Jeg tror det er rom for større mangfold nå.

Jeg synes det var artig av Kolloen å ta fram dette Bygdedyret. Jeg kjenner det dyret. Det går bakover i mange ledd. Mange - spesielt i foreldregenerasjonen min - er veldig opptatt av hvilke familier folk har. Foreldre vil ikke at barna skal være sammen med den og den på grunn av tidligere konflikter, eller det trenger ikke være konflikter en gang. Man vet mye om hverandre.

For eksempel hadde jeg problemer med å bli akseptert av de voksne. Jeg var for mye rebell. Men jeg var jo ikke det, - jeg er ganske skikkelig av meg. Det var bare det at i den generasjonens bilde, var jeg for storkjefta. Jeg sa ifra. Det var ikke bra. Om det var fordi jeg var jente er jeg ikke sikker på. Jeg tror det har mer med ungdom versus voksne å gjøre. Eller det kan ha med min egen familie eller min egen omgangskrets å gjøre, det er ikke sikkert det er typisk. Jeg hadde en lærer på skolen som ga meg veldig ros for at jeg sa fra når jeg hadde sterke meninger om ting. Vær så snill, sa han, forsett med det. Ikke la dem ta knekken på det. Han var innflytter.

Men du, når jeg tenker over det så har det nok litt å gjøre med at jeg var jente. De guttene som utbasunerte sine meninger, ble oppfattet på en annen måte. Ja - jeg ser det nå... jeg var storkjefta - de hadde sterke meninger. Sånn var det.

Det var annerledes med innflytterne. Lærerne var stort sett innflyttere. De fikk være i fred, de ble ikke uglesett, men heller ikke integrert. Det var mye gjennomtrekk på hjemstedet mitt, sammenliknet med andre deler av Nord-Gudbrandsdalen. Det kommer mye positivt ut av denne

gjennomtrekken av folk. Det er ikke dette bygdesamholdet for en hver pris slik som du har i andre deler av dalen. Det gjør at folk ikke henger seg opp i småting. Du får ikke hele stedet til å engasjere seg i fillesaker. Det er ikke noe særlig motstand når noe nytt skal bygges eller noe skal endres på. Det synes jeg er positivt - vel og merke når det gjelder småsaker.

Maj-Britt Svastuen (sentral politiker i regionen) har nok måttet tåle mye fra sin egen generasjonene som mener at kvinner ikke skal drive med styre og stell. Jeg vet hva som er blitt sagt om henne, og det er stort sett negativt. Det er ikke så mange kvinner i politikken, og de som er blir bare omtalt i negative vendinger. Jeg tror det gjelder kvinnelige politikere mer enn mannlige. Hun hadde sikkert blitt bedre hørt om hun var mann, jeg tror sikkert hun hadde nådd høyere også da.

Jeg blir så sinna at jeg har lyst til å bli politiker selv. Men jeg vet ikke hvordan jeg skal få det til. Jeg kjenner ingen i min generasjon som driver politikk.

Innledningsvis forteller Lise om en ungdomstid som var litt preget av prøving og feiling, men likevel ser vi at hennes mål om å ta høyere utdanning har ”styrt” henne. Det ser ut til at Lise – og de av venninne hennes som jeg også snakket med – har hatt en stor inspirasjonkilde i en innflyttet kvinnelig lærer i så måte. Lise forteller hvordan kjærlighets-narrativet førte henne til Trondheim, og hvordan dette kom i konflikt med utdannings-narrativet slik at hun måtte flytte hjem igjen fordi det var viktig for henne å få bedre karakterer. Hun forteller hvordan tilbakeflyttertiden/ungdomstiden i hjemkommunen virket kvelende. Bygda virket trang, det sosiale miljøet var for lite variert for henne. Hun var redd for å bli værende på hjemstedet, redd for å etablere seg med mann og barn før hun hadde sett mer av verden, før hun hadde fått den utdanningen hun hele tiden hadde vært innstilt på å ta. Før hun tok fatt på utdanning flyktet hun et år til Paris. Til nå hadde hun hatt tre jobber: butikk, hotell og au pair. Jobbene har ikke vært viktige elementer i flyttehistorien så langt. De har vært nødvendig for å realisere flytting til kjæresten i Trondheim, tilbakeflyttingen, og videreflyttingen til Paris. Kjærlighet, utdanning og eventyrlyst ser ut til å ha vært styrende for Lises flyttinger så langt.

Etter tenkepausen i Paris begynte et tilsynelatende mer målrettet liv. Først utdanning og samboer på Gjøvik, attraktive jobber for begge i Oslo, og deretter tilbakeflytting til Lillehammer for å kombinere familieliv, jobbkarrierer, fritidsliv og nærhet til oppvekststed. At Lise og mannen hennes flyttet tilbake sammen med tre venner er såpass interessant at det er viet et eget avsnitt (4.4).

Videre viser historien til Lise tydelig at hun har endret syn på hjemstedet etter at hun er blitt eldre. Dette er et trekk som går igjen hos veldig mange av de kvinnene jeg snakket med. Det hun opplevde som en trangsynt bygd, der Bygdedyret sørget for at alle tenkte og oppførte seg likt, ble til en koselig bygd med mennesker som gir henne inspirasjon

fordi de er annerledes enn hennes byvenner. Til og med gubbeveldet i lokalt styre og stell har fått et positivt element etter at hun flyttet ut. Hun er så forbanna og lite imponert over lokalt styre og stell at hun selv kunne tenke seg å gå inn i politikken. Hun ser at mulighetene til å komme inn i styre og stell er langt bedre i hjemstedskommunen, enn andre steder som hun ikke kjenner like godt, eller som er så store at hun vanskelig kan oppnå den oversikt og lokalkunnskap som hun har knyttet til eget hjemsted.

Interessant er det også at Lise, i likhet med flere andre jeg snakket med, knyttet Bygdedyret til kvinner. Det er kvinner som står for sladderer, det er kvinner som lager og vedlikeholder normer og regler for akseptabel oppførsel. Gjennom eksempelet Mai-Britt Svastuen antyder hun også at det er kvinner som kritiserer andre kvinner i framskutte posisjoner. Kanskje er det et generasjonsfenomen, spør Lise, og mener at hjembygda er romsligere nå enn da hun var ungdom. Dette prosjektet gir ikke grunnlag for å svare på det. Men flere spørsmål kan stilles i kjølvannet av det. Er det f.eks. kvinner som opprettholder det vi innledningsvis kalte ”gubbekulturen”?

4.4 Tilbakeflytting i flokk

Et spesielt trekk ved de fire jentene fra avsnittet ovenfor, er at de *kollektivt* bestemte seg for å flytte tilbake - ikke dit de kom fra, men til dølabyen Lillehammer. Jentene flyttet tilbake sammen med sine familier: menn og barn.

Hvorfor ble det Lillehammer, og ikke f.eks. regionsenteret Otta? Forklaringen på dette ligger i jobbtilbudet. Flesteparten i denne vennegjengen hadde høyere utdanning og stilte visse krav til type jobb. Det hadde sannsynligvis vært vanskelig å få åtte slike jobber samtidig på Otta. Likevel sier Lise, i likhet med flere av de kvinnene som ønsker seg tilbake til småbyen, at de gjerne reduserer på jobbkravet til fordel for andre kvaliteter ved å flytte til en småby.

Jeg kom også over et annet tilfelle av kollektiv tilbakeflytting i dette prosjektet - og det var Aekte@ tilbakeflytting. Ei av de nykommer-kvinnene jeg snakket med hadde flyttet inn til Tydal fordi mannen hennes kom derfra. De hadde truffet hverandre i Trondheim mens de begge gikk på skole. Han var odelsgutt og fast bestemt på å flytte tilbake til Tydal for å overta familiegården. En annen viktig grunn til at han ville tilbake var det gode sosiale miljøet i Tydal – og det lokale fotballaget. Denne mannen var en av en vennegjeng på fem gutter som spilte sammen på Tydals fotballag. Da de var ferdig med skolen flyttet de alle til Trondheim for å gå på videre på skole, studere og/eller tjene penger.

Gjennom flere år i Trondheim holdt de god kontakt med Tydal fordi de spilte på det lokale fotballaget. Dette fotballaget var så viktig for dem at de etter sigende faktisk bestemte seg *kollektivt* for å flytte tilbake til Tydal. De flyttet ikke alle tilbake på samme tid, men etter tur og orden etter hvert som jobb, hus og kjærester som også ville bo Tydal falt på plass. I dag spiller de fortsatt på samme fotballag og har ellers mye sosial omgang.

Tilbakeflytting av hele venneflokker er interessant. Mange av de fraflyttede kvinnene pekte på at de ville mangle et sosialt miljø i hjembygda, hvis de skulle flytte tilbake dit. De gir uttrykk for å ha lite til felles med de vennene som er blitt boende i bygda (og nykommerne kjenner de ikke). En løsning på dette problemet kan altså være at hele venneflokker flytter samtidig.

5 Videreflyttere

Jeg har tidligere skrevet at det er problematisk å putte folk i båser etter flyttehistorie og flyttemotiver. Nå skal jeg likevel gjøre det fordi jeg syntes å se tre typer av videreflyttere i mitt materiale. Det betyr ikke at disse tre typene representerer de eneste formene for videreflytting, og heller ikke at de er gjensidig utelukkende.

1 Medflytterne

Hun flytter til området fordi hun har et forhold til en mann som har fått seg jobb, eller en skoleplass, i området.

Et eksempel på det er Nina fra Trondheim som for øvrig har flyttet veldig mye i sitt liv. Hun havnet tilfeldigvis i Røros som 21 åring fordi kjæresten hennes skulle gå på skole der. Hun fikk jobb på et hotell. Da kjæresten var ferdig på skolen flyttet hun videre sammen med ham. Røros var i utgangspunktet et midlertidig stoppested. På spørsmål om hun kunne ha tenkt seg og bodd lenger på Røros svarer hun:

Nei, Røros er et frikete sted for kunstnere, radikalere og romantikere. Jeg er ikke den typen. Da jeg flytta til Røros gikk jeg med rosa leppestift og øredobber. Det passet rimelig dårlig kan du si. De eneste jeg fikk kontakt med var de lokale Rørosguttene - men interessen deres dabbet jo fort ettersom jeg hadde samboer.

2 Eventyrflytterne

Eventyrflytterne er kvinner som hadde flyttet til området vårt Abare for å prøve@. De var ute på eventyr og ville prøve seg flere steder i landet. De flyttet rundt - gjerne to venninner sammen - og tok de jobbene de fikk, gjerne på hotell eller i næringsmiddelindustrien. De hadde i utgangspunktet ikke tenkt å bli værende på et sted mer enn et halvt år av gangen. Poenget med flyttingen var å oppleve mest mulig og flytte videre.

3 Karriereflytterne

Karriereflytterne har ofte høy utdanning, og er tilknyttet det nasjonale arbeidsmarkedet ved at de har jobber innenfor helse, skole og offentlig administrasjon. De tar jobb i distriktene for å opparbeide seg yrkeserfaring og kompetanse som de senere kan bruke for å oppnå mer attraktive stillinger i mer sentrale strøk. Ofte er disse kvinnene nyutdannede, mobile og uetablerte. De flytter dit jobbene finnes.

Et eksempel på det er Siri fra Skien som er videreflytter fra Tynset. Hun forteller hvorfor hun flyttet videre etter et snaut år:

Jeg likte meg over hodet ikke på Tynset. Det henger nok litt sammen med at jeg bare hadde tenkt å være der et års tid for å få litt praksis, så jeg bodde relativt dårlig. Også var det det at jeg ikke trivdes på sykehuset. Legene og sykepleierne - særlig damene gjorde mest mulig for at vi nykommerne skulle mestrer i jobben.

Nå bor jeg i Oslo, og det kommer jeg til å fortsette med. Det er ålreit å bo på et stort sted når du er lege for da får en større avstand til pasientene. Da jeg var turnuskandidat på et lite sted i Nord-Norge kunne jeg ikke gå på butikken uten at noen spurte meg om en eller annen sykdom. Men det handler om mer enn det. Oslo har alt. Natur og kultur. Og bokhandel; for det finner du bare i Oslo - en skikkelig en altså - en som har bøker og ikke bare nips og barneleker. Jeg elsker å gå og snoke i bokhandelen, lese litt i bøkene og ta meg god tid til å finne ei god bok.

Hadde jeg tenkt på karrieren skulle jeg nok ha satset på Tynset eller andre steder i Distrikts-Norge - der er det relativt lett å få gode jobber. Her i Oslo er det veldig mange om beinet. Det er mange leger som flytter til små sykehus i distriktene for å få en bra stilling, for deretter å bruke det som springbrett inn i en enda bedre stilling i Oslo.

Siri hadde i utgangspunktet ikke tenkt å bli værende, og da skal det antakelig mye til at man blir værende. Siri var som turnuskandidat "tvangsflyttet" til Tynset – hun hadde ikke valgt det selv. Andre karriereflyttere har tross alt selv valgt å flytte til vårt område, og mange av dem ga uttrykk for at de i utgangspunktet var åpent innstilt med hensyn til hvorvidt de skulle bli boende eller flytte videre. Selv karriereflytterne er ikke utelukkende opptatt av jobb og karriere. Noen ga uttrykk for at de ville bo på et lite sted, eller de ville prøve noe nytt. At de hadde flyttet videre handlet ikke bare om å komme seg videre i jobbkarrieren, men det handlet også om kjæresten, familieforhold og tilhørighet til andre steder.

Det hender faktisk at noen av disse karriereflytterne finner seg en kjæreste i distriktene, og dermed blir der lenger enn de hadde regnet med på grunn av det - kanskje så lenge at de havner i kategorien Anykommere@.

6 Nykommerne

Nykommere er nye innflyttere til regionen. De er oppvokst i andre deler av landet, men har havnet i vårt område. Det er ikke lett å peke på enkeltårsaker til at de har flyttet hit, det er alltid en kombinasjon av bl.a. kjærlighet, jobb og ønsket om å bo på et lite sted. Det de har felles er at de har fått nok av å bo i en storby. Det gjelder enten de selv er oppvokst i by eller bygd.

Historien til Frigg nedenfor illustrerer dette meget godt. Den viser hvor vanskelig det er å peke på én flytteårsak. Den viser hvordan ulike Amotiver@ har bygd seg opp og varierer i styrke gjennom livet, fra situasjon til situasjon:

Jeg er født og oppvokst i Oslo, og hadde det på alle måter bra i Oslo. Da jeg gikk på ungdomsskolen flyttet familien min til ei lita fjellbygd i Oppland. Mora mi kommer derifra og ville tilbake, og vi flyttet dit blant annet for å bygge oss hus. Jeg likte meg kjempegodt der - spesielt vintrene - de var så hvite og fine. Det var et slikt pent og hyggelig lite sted hvor vi kunne gjøre hva vi ville. Men omtrent samtidig med at jeg skulle begynne på gymnaset, flyttet familien til et litt større tettsted i nærheten. Der trivdes jeg ikke fullt så godt - jeg klarer ikke å tenke på det som hjemsted - enda foreldrene mine fortsatt bor der.

Det var i grunn ikke noe spørsmål om jeg skulle gå på videregående skole. Det var en selvfølge - alle gjorde det. Mora mi sa alltid Abli hva du vil, men ta i hvert fall en utdanning@. Hun hadde nok savnet det mange ganger. Jeg hadde allerede mens jeg gikk på ungdomsskolen begynt å tenke på at jeg ville bli sykepleier. Jeg ville jobbe med mennesker - jeg vet det er en klisjé - men slik var det. Jeg var veldig bevisst på dette valget og begynte å samle ekstrapoeng mens jeg gikk på gymnaset. Tanta mi jobbet på Ullevål sykehus, og i feriene bodde jeg hos henne og jobbet på sykehuset. Vaskejobber og slikt. Men da jeg omsider var ferdig på gymnaset, hadde jeg behov for et pusterom - hadde fått nok skole på ei stund. Jeg husker ikke om jeg søkte sykepleierskolen en gang.

Jeg flyttet i alle fall tilbake til Oslo og begynte å jobbe på Ullevål sykehus. Jeg ville jobbe et år for å se om helsevesenet virkelig var noe for meg, før jeg tok fatt på en lang utdanning. Tanta mi hadde hjulpet meg til en interessant stilling på kirurgisk avdeling. Det var en selvstendig jobb som innebar sterilisering og katalogisering av diverse kirurgisk utstyr. Dessuten fulgte det hybel med jobben. Kjæresten min fra gymnaset hadde også flyttet til Oslo etter militærtjenesten. Vi forlovet oss, bodde sammen og jeg trivdes så godt at jeg ikke tenkte på å skifte jobb før tre år var gått - men da var jeg skikkelig lei. Da var jeg klar for nye utfordringer.

Jeg begynte på sykepleierhøgskolen ved Aker sykehus. Jeg visste helt sikkert nå at jeg ville bli sykepleier. En av de tingene som spilte en rolle for meg da jeg valgte sykepleierutdanning var at jeg kunne få jobb hvor som helst. Jeg kunne bare peke på kartet og si - der vil jeg bo. Og så var det bare å sende en søknad - hvis en da ikke har spesielle preferanser for å jobbe på et sykehus da. Da blir det jo mer begrenset. Jeg hadde jo trivdes så godt i denne bygda i Oppland, og dessuten hadde jeg vært mye på besøk i Nord-Østerdalen for min forlovede kom opprinnelig derifra. Så allerede da hadde jeg nok en drøm om å bo på landet. Jeg husker f.eks. et falleferdig tømmerhus langs riksvegen - jeg tenkte alltid når jeg kjørte forbi at der vil jeg bo når jeg blir gammel. Hver gang jeg kjørte forbi la jeg nye planer om hvordan jeg ville pusse det opp.

Det ble slutt mellom meg og kjæresten min det første året jeg studerte. Det tok jeg innmari tungt. Jeg fortsatte imidlertid på sykepleierskolen og flyttet inn på en av hyblene til Aker sykehus. Etter at jeg var ferdig utdannet søkte jeg jobb 3-4 forskjellige steder i landet. I praksistiden min var jeg blant annet på Dikemark og fikk interesse for psykiatri. Jeg tenkte at jeg skulle satse på det, men først tenkte jeg det var lurt å ha noen års praksis fra en somatisk avdeling. På den tiden hadde jeg bare meg selv å ta hensyn til og kunne utelukkende ta hensyn til egne ønsker. Jeg var lei av det masete miljøet på Ullevål og Aker - jeg hadde fått jobb det hvis jeg hadde ønsket det. Jeg ville bort fra Oslo. Jeg ville til et mindre sted med et lite sykehus. Jeg fikk jobb i Hammerfest og på Tynset. Jeg valgte Tynset fordi jeg hadde en del venner i nabokommunen fra før av. Jeg trivdes kjempegodt på Tynset både på og utenfor jobb. Passe stort sted og passe stort sykehus. Jeg følte at jeg kunne gjøre en god jobb der og hadde lyst til å fortsette. Men så rotet jeg meg bort i en kar, og det kom det ikke noe positivt ut av akkurat. Han ville bort fra Tynset og jeg ble med. Vi flyttet til en kommune i Trøndelag der det skulle startes et bo- og behandlingssenter for psykisk syke. Det var jo psykiatri jeg hadde tenkt å satse på så det passet for så vidt bra. Av grunner som jeg ikke ønsker å komme inn på - ble det et kortvarig opphold for mitt vedkommende.

Jeg flyttet tilbake til Oslo etter dette. Bror min bodde der, jeg hadde venner og røtter der så det var et veldig enkelt valg. Jeg fikk jobb på psykiatrisk akuttavdeling på Ullevål, og trivdes innmari godt. Jobben var lærerik og jeg var der i tre år. Jeg var i grunn i ferd med å etablere meg for godt i Oslo på denne tiden. Jeg skulle endelig kjøpe meg egen leilighet. Det hadde jeg omsider fått råd til etter alle disse årene på hybel. Men så hadde det seg slik at jeg fikk ei nær og god venninne som absolutt ville reise til Sør-Amerika for et år. Hun ville at jeg skulle bli med. Jeg var sterkt i tvil om dette var noe for meg. Men hun klarte å overtale meg til slutt. Jeg er veldig lojal overfor vennene mine - de betyr mye for meg. Vi var borte i et år, og jeg angrer ikke. Det var lærerikt.

Da jeg kom tilbake hadde jeg tenkt å forsette i min gamle jobb, men søkte også Dikemark fordi jeg tenkte at jeg burde jo prøve en psykiatrisk langtidsavdeling

også. Dessuten var Dikemark villig til å betale etterutdanning innen psykiatri for meg, så jeg gikk på skole det første året jeg jobbet der. Etterpå måtte jeg jobbe der i 1 år. Da flyttet jeg til Asker, for jeg hadde jo tenkt å forsette å jobbe der ut over det ene året. Men mens jeg jobbet i Asker, var jeg på besøk i Nord-Østerdalen. Og vet du hva? Jeg forelsket meg altså så grådig i en mann herfra, at det ble forferdelig mange turer etter hvert. Han besøkte meg også altså.

Så ble jeg gravid. Jeg flyttet opp hit like før fødselen for å komme litt i orden før jeg fikk barn. Det var egentlig aldri et tema at han skulle flytte ned til meg. Jeg ville gjerne til Nord-Østerdalen; jeg hadde bodd i regionen tidligere og likte meg kjempegodt. Det første året jeg bodde her var jeg hjemme med babyen. Men jeg fikk jobb nesten med en gang, ikke den jeg først søkte på, men en annen. Nå pendler jeg til nabokommunen. Jeg jobber med psykiatri og synes jeg har en god jobb. Fordelen med å jobbe på en lite sted er at du kan forme stillingen din omtrent som du vil. Jeg er ikke en liten brikke i en stort sykehuspill. Jeg bestemmer selv innholdet i jobben. Jeg har hatt denne jobben i 5 år nå, med et avbrekk da jeg fikk barn nummer to. Jeg jobber deltid nå fordi det blir vanskelig å kombinere pendling og barnepass. Mannen min holder på å etablere en ny bedrift, så at jeg skulle jobbe hele dager i tillegg - det hadde ikke gått.

Jeg kommer ikke til å flytte herfra. Jeg synes det er så fint her - og vintrene er like vakre som i AOpplandsbygda@. Det var jo så stusslig i Oslo en periode - det var omtrent ikke snø. Og vet du, det tømmerhuset jeg snakket om det; står bare noen hundre meter lenger sør! Jeg slipper heldigvis å pusse det opp nå da, jeg bor her i stedet. Vi går mye på tur i fjellet - det synes jeg er en viktig kvalitet. Jeg er ikke så glad i skog - men fjell må jeg ha. Også er det folket da. De er så foretaksomme. De finner alltid på noe. Og så er det lettere å få folk til å stille opp hvis det er noe. Du finner ikke triveligere mennesker enn østerdøler - det er jeg sikker på. Jeg er rett og slett forelsket i dette stedet.

6.1 Noen kommer alene og finner kjærligheten i Bygde-Norge

Kjærlighet er en viktig årsak til at enslige nykommerne er blitt boende i området vårt. Enten er det kjærlighetsforhold som har fått dem til å flytte til bygda, eller så har kjærligheten vært sterkt medvirkende til at de er blitt værende. Selv om denne undersøkelsen ikke kan gi noe representativt bilde av kvinnelige nykommere, må jeg si det er påfallende hvor viktig kjærlighet til lokale menn er som flyttegrunn blant nykommerne.

Frigg flyttet til Nord-Østerdalen fordi hun traff en mann derfra. Han var det utløsende elementet, men like viktig var det kanskje at hun lenge hadde hatt en drøm om å bo i landlige omgivelser. Hun hadde også bevisst valgt et yrke som ikke ville hindre henne i

å realisere denne drømmen. Frigg hadde til og med en viss tilknytning til sitt nåværende bosted før hun traff mannen sin. Alt klaffet for Frigg da hun flyttet til Nord-Østerdalen – flere av narrativenene hennes får økt mening samtidig. Hun flytter sammen med sin store kjærlighet og får barn, hun har en tilfredsstillende jobb og hun får realisert drømmen om å bo i ei lita bygd.

Slik jeg oppfattet Frigg var utdanning og jobb veldig viktig for henne. Det har vært en ledetråd gjennom livet og gjennom alle flyttingene. Helt siden ungdomsskolen hadde hun ønsket om å bli sykepleier. Hennes flytting til Oslo var primært motivert ut fra dette. Denne flyttingen kom heller ikke i konflikt med kjærlighetslivet: Kjæresten hennes flyttet etter. Flytting til Tynset var også jobbmotivert, men uten kjæreste sto hun friere til å velge sted. Da kom drømmen om bygda sterkere inn i bildet - for jobb kunne hun få flere steder. Da hun flyttet til Nord-Trøndelag var det imidlertid kjærlighetsnarrativet som var dominerende, både jobbnarrativet og det faktum at hun trivdes veldig godt på Tynset kom i bakgrunnen - men det ble ikke helt forlatt; hun flyttet til ei bygd i Nord-Trøndelag i stedet og begynte tross alt med psykiatri som hun hadde planer om. Nord-Trøndelag prosjektet havarerte og hun flyttet tilbake til Oslo og deretter til Asker - begge fornuftige valg i jobbsammenheng. Et år på eventyr i Sør-Amerika bryter med disse ”rasjonelle” fortellingene om yrkeskarrieren.

Plutselig fikk kjærlighetsnarrativet en større plass i livet hennes. Det kan synes som en tilfeldighet, men hun reiste altså til Nord-Østerdalen for å besøke gamle vennene og for å gå tur i fjellet. Hun hadde en tilknytning. Det er noen av nykommere som har en eller annen tilknytning fra før, men langt fra alle av de jeg har snakket med. Det de har felles er et ønske om å bo landlig, eller de har sans for bygdelivets kvaliteter, og ofte er det en kjæreste som for alvor trekker dem dit.

Frigg hadde bodd i Nord-Østerdalen tidligere - da var det en bestemt jobb som tiltrakk henne. Den gangen ble hun ikke værende selv om hun likte seg veldig godt, for hun traff nemlig en mann som ikke ville bo der. Også denne gangen var det kjærligheten som var utslagsgivende for flyttingen. Kjærlighetsnarrativet var det viktigste.

Frigg hadde vært innflytter flere steder, men hun har alltid flyttet videre. Det avgjørende for valget om å bli der hun er nå synes å ha vært kjærligheten. Dessuten hadde hun kommet såpass langt i sin egen karriere, hun hadde realisert sine ønsker å bo på et lite sted og hun sto mer fritt til å velge. Hun vet i større grad enn tidligere hva hun velger bort. Hun har skaffet seg en helhet i tilværelsen som hun er fornøyd med.

En vanlig variant av denne historien er hun som flytter til bygda på grunn av et jobbtilbud (samme som karriereflytterne), som regel i kommuneadministrasjonen eller

som lærere. Ofte er det den første eller en av de første jobbene etter studietida. Flyttingen er sterkt motivert ut fra behovet for jobberfaring, men er alltid kombinert med en nysgjerrighet med hensyn til det å bo på et nytt sted. De jeg har snakket med flyttet dit som enslige – det at de ikke hadde kjærester gjorde at de sto friere til å velge bosted. De var åpne ikke bare for jobbpraksis, men også for personlige erfaringer og eventyr. I utgangspunktet hadde ingen tenkt å bli værende der mer enn 1-2 år, men så har de truffet lokale menn som de har blitt kjærester med, eller stiftet familie sammen med, og slik har de blitt boende lenger enn de i utgangspunktet hadde tenkt. De ser på seg selv som etablerte - i alle fall de eldste i materialet og mener de ikke kommer til å flytte videre. De yngste i materialet er ikke like entydige med hensyn til dette, de har som regel lyst til å prøve litt flere jobber og litt flere steder før de slår seg ned. Ikke alle har gitt opp håpet om flytte til sitt drømmested:.

AJeg trives veldig godt her nå, har fått meg en kjæreste herfra og greier. Jobben er innmari bra - mye bedre enn jeg noensinne ville ha fått i Trondheim med min utdannelse. Men jeg har ikke gitt opp drømmen om å flytte til Trondheim. Å det er så fint i Trondheim! Jeg holdt på å flytte dit for fem år siden - da hadde jeg fått meg en tilsvarende jobb der. Men da de fikk vite det her i kommunen ble jeg forfremmet med en gang. Siden er jeg blitt forfremmet enda en gang - og nå har jeg så bra jobb at det blir vanskelig å matche den i Trondheim. Det synes jeg er fint med å bo her: de tar vare på folk. Min forrige sjef var helt fantastisk sønn. Hun stolte på meg og ga meg frie tøyler. Jeg har fortsatt lyst til å flytte til Trondheim, men gjør det bare om det skulle dukke opp en idealjobb. Jeg gidder ikke lenger flytte til Trondheim for en hvilken som helst jobb. Jeg prøver å overtale kjæresten min, jeg synes han ville ha godt av å flytte litt på seg.@

Dette er et eksempel på ei jente som etter noen år som karriereinnflytter, fant seg en mann og flyttet sammen med han – derfor regner hun seg som etablert i bygda. Hadde hun ikke blitt forfremmet, ville hun ha flyttet ut tidligere. Forfremmelsen gjorde at hun ble lenge nok til å innlede et forhold til mannen sin. Nå mener hun det er vanskeligere å flytte, nå har de felles venner, hus og to gode jobber.

6.2 Andre kommer i par

Ikke alle kvinnelige nykommere kommer alene. Det er også eksempler på par som flytter til vårt studieområde og blir boende.

Eksempel 1

En kvinne fra Trondheim, frisør, flyttet til en av de større tettstedene i området vårt fordi hun så at stedet kunne trenge en frisørsalong. Hun oppdaget markedsmulighetene der

under et ferieopphold. Et par år senere fikk hun med seg mann og to små barn, og siden er de blitt boende. I dette tilfellet var det næringsmulighetene som var utslagsgivende, men hun hadde ikke flyttet dersom mannen ikke hadde fått arbeid, eller om barna ikke hadde fått barnehageplass.

Eksempel 2

To lærerpar som flyttet til hver si bygd i området vårt. De skulle ha jobb begge to etter utdannelsen og havnet rett og slett i området fordi det var der de fikk jobb. De trivdes og ble der ei stund, fikk barn og kjøpte hus. Nå regner de seg som så godt etablert i lokalsamfunnet at tanken på å flytte tilbake til henholdsvis Hamar og Oslo er utelukket. Disse lærerparene setter pris på bygdelivet – de føler at de lever alternativt, de lever på en annen og bedre måte enn de ville gjort i byen. *”Vi kunne ikke bodd så bra i Oslo på en og en halv lærerlønning - det er helt sikkert”.*

De understreker at de også er lærere på en helt annen måte enn i byen. *”Vi er lærere hele døgnet, og har god kontakt med elevene også utenom skolen. Vi føler også at vi er mer til nytte her. Det handler vel om at vi ikke får flere tilbud enn de vi lager sjøl her ute i bushen. Vi har stilt kjelleretasjen i huset vårt til disposisjon for elevene. Der er det musikk og andre aktiviteter nesten døgnet rundt. Det kunne vi aldri gjort i by=n!”*

Disse eksemplene på nykommere, enten de kommer enkeltvis eller i par, viser at nykommerne har forskjellige historier. Det er vanskelig å se klare felles trekk, annet enn det som er felles for de fleste: nemlig at utdanning, jobb, kjærlighet og tilhørighet betyr mye. Riktignok sa jeg at det var påfallende hvor viktig kjærlighet var for de kvinnelige nykommerne som flyttet alene til vårt område. Samtidig er det imidlertid klart at de ikke kunne ha flyttet eller blitt boende uten jobb. Noen har sågar i utgangspunktet flyttet dit på grunn av en jobb. I tillegg understreker alle at de også er tiltrukket av selve stedet, de har hatt et ønske – eller de har i alle fall ikke hatt noe imot - å bo på små steder i distriktene.

Jeg har ikke intervjuet noen som oppgir å ha flyttet til området på grunn av ønsket om å komme nærmere naturen, leve mer i takt med naturen, eller har andre ønsker om å leve ”alternativt”. Det nærmeste jeg kommer slike nykommere er lærerparene, men de flyttet av dit av hensyn til karrieren, og ble boende fordi de satt pris på bygdelivet.

Internasjonalt har det vært en tilbake-til-naturen trend knyttet til flytting til rurale områder. ”Alternative” innflyttere har vært oppfattet som et problem for bygdefolk fordi de ofte har et konservativt syn på bygda, og er imot de fleste moderniserings- eller

endringsprosjekter. De alternative har ofte blitt skuffet over sin nye rurale tilværelse fordi den ikke ble like idyllisk som de hadde tenkt seg. Men i likhet med Berg (1998) og Villa (1998), vil jeg hevde at norske nykommere ser ut til å ha et mer realistisk syn på hva livet på landet innebærer.

7 Avslutning

7.1 Hvor ble det av gubbekulturen?

Et viktig utgangspunkt for denne undersøkelsen var antakelsen om at det fantes en maskulint dominert bygdekultur - eller en gubbekultur – i Bygde-Norge, og at denne kunne påvirke kvinners flytte- og bostedsvalg. Vi ønsket å undersøke hvorvidt kvinner fra vårt studieområde flyttet fra det på grunn av en slik gubbekultur, og vi ønsket å undersøke hvorvidt de som flyttet inn til området oppfattet gubbekulturen som problematisk.

Hovedkonklusjonen er at gubbekulturen betyr svært lite som skyvfaktor for kvinner som har flyttet fra vårt område, og den betyr enda mindre for de som har flyttet til området. Dette betyr ikke at bygdene ikke er preget av patriarkalske maktstrukturer eller at de ikke er dominert av tradisjonelle kjønnsrollemønstre – det har ikke vært vår hensikt å undersøke dette. Det betyr bare at de kvinnene vi har snakket med og som har flyttet til eller fra disse områdene ikke har vurdert disse forholdene som særlig viktig for sine flyttinger.

I den grad gubbekulturen spiller en viktig rolle så er det som en integrert del av bygdekulturen. Mange av de fraflyttede kvinnene mente at bygda var trang, preget av et lite og snevert miljø, der Bygdedyr og Jantelov rådet. Mange var også inne på at det var stedets kvinner som bidro til å begrense utfoldelsesmulighetene i ungdomstiden. Bygdekulturen oppfattes altså som kjønnet. Mon tro om unge menn føler at kvinnene begrenser deres muligheter?

Denne undersøkelsen undervurderer trolig betydningen av kjønnsmaktsstrukturer i bygdekulturen. Undersøkelsen ble ikke lagt opp på en slik måte at slike strukturer kunne avdekkes. Det er flyttehistoriene som har vært i sentrum for undersøkelsen, og en ”avsløring” av gubbekulturen som skyvfaktor måtte eventuelt ha skjedd gjennom at de som ble intervjuet selv tillot dette stor betydning. I intervjuene ønsket jeg ikke å påvirke kvinnene særlig mye med hensyn til hva de la vekt på i sine historier, derfor ble temaet gubbekultur, tradisjonelle kjønnsrollemønstre og kjønnsmaktstrukturer i bygdene ikke introdusert før helt mot slutten av intervjuet – som et slags påheng. Mitt inntrykk er at de fleste kvinnene syntes dette var lite relevant i forhold til flytting og bostedsvalg. De fleste var av den oppfatning at det ikke var noe særlig forskjell på bygd og by når det gjaldt likestilling, kjønnsroller og maktforskjeller mellom kjønnene. Mange var opptatt av å understreke at Adet i alle fall aldri har stoppet dem i noen ting@. Likevel mener jeg

å ha funnet noen eksempler på hvordan tradisjonelle kjønnsroller har virket negativt på rekruttering av kvinner til studieområdet (se avsnitt 7.2)

Det kan være verdt å reflektere over om de hadde svart annerledes dersom de hadde vært mer forberedt på spørsmål om kjønnsroller og mannlig dominans i bygdene. Hva om problemstillingene hadde vært mer framhevet i forespørselen om intervju, eller om mine spørsmål hadde vært sterkere innrettet mot slike tema? Jeg tror at disse problemstillingene knyttet til kjønnsmaktstrukturer krever refleksjon, de krever at man har et bevisst og aktivt forhold til dem før man kan vurdere hvilken betydning dette eventuelt skulle ha hatt i forhold til flytting. Et eksempel på at dette kan være tilfelle, er at en av de intervjuede ringte meg etter intervjuet, og fortalte at hun hadde tenkt litt nærmere gjennom dette med kjønnsroller og maskulin dominans, og kunne fortelle meg om mange forhold, episoder og hendelser fra hennes hjembygd som var preget av tradisjonelle holdninger til kjønnsroller. Hun hadde ikke kommet på dem i intervjuet fordi hun aldri tidligere hadde vurdert disse hendelsene i lys av "gubbekulturen".

Kjønnsrelasjonene i samfunnet tas ofte for gitt. Så lenge ingen blir direkte eller åpenlyst utsatt for kjønnsdiskriminering, kan det synes som kjønnene er likestilte og at kjønn ikke er av betydning. Det at samfunnet er androsentrisk, dvs. at mannen og det maskuline oppfattes som norm, og at kvinnen og det kvinnelige er avvik fra dette, er vanskelig å få øye på. Selv en selverklært feminist som denne forfatteren, har vanskelig for å gjennomskue androsentrismen i det daglige. Jeg kan lese overskrifter i avisene som f.eks. "Dovringer, ta med dere koner og barn" - uten å reagere på at journalisten her implisitt sier at det bare er menn som er dovringer, og uten å reagere på at han utelukkende henvender seg til menn. Det er fordi det er dette som er normalen, vi er vant til at menn setter normalen, og at kvinner er avviket i de fleste sammenhenger (i disse juletider snakker man om nisser og *damenisser*). Poenget er at de spørsmålene som ble tatt opp i forbindelse med gubbekulturen, er vanskelige å svare på, og dersom en skal komme nærmere svar på disse spørsmålene, må undersøkelsen legges opp på en annen måte enn det vi har gjort her.

7.2 Her er gubbekulturen

Vi fant antydning til at gubbekultur, forstått som tradisjonelle kjønnsroller, har virket negativt inn på kvinners vilje til å bosette seg i hjemstedskommune på tre områder:

7.2.1 Mangler kvinnelige rollemodeller

Fraflyttede Line forteller at hun tidlig var bevisst på at hun ikke ville bli avhengig av noen mann, slik som moren hennes og de andre mødrene var. Dette var en viktig grunn til at hun tidlig bestemte seg for å flytte fra bygda. Det er mange flere enn Line som forteller om lite attraktive kvinneroller fra hjemstedet sitt. Mødrene deres var som regel hjemmeværende eller de hadde deltidsjobber som heller ikke framsto som særlig attraktive. For mange ble det svært viktig å ta utdanning for å bli bedre stillet i arbeidslivet og bli mer uavhengig enn deres mødre hadde vært. Det var heller ikke noe alternativ til det å flytte, forteller mange, for det var ingen ting å gjøre, annet enn å passe barn, på hjemstedet etter at de hadde avsluttet ungdomsskolen.

Lise som har flyttet tilbake til Lillehammer, forteller at hun og hennes venninner hadde en kvinnelig lærer som de så opp til fordi hun imponerte dem med sin kunnskap på flere områder, og dessuten levde hun et liv som de syntes virket spennende. Kanskje har denne rollemodellen gjort at Lise hele tiden har visst at det går an å bo i hjembygda, selv for kvinner med høy utdanning, og på den måten bidratt til at hun selv er positivt innstilt til å flytte hjem?

7.2.2 Det hadde vært lettere å flytte tilbake hvis jeg var mann

De kvinnene som ønsket å flytte ut av Oslo, ønsket ikke å flytte tilbake til oppvekstkommunen. Et av momentene i den forbindelse var at de syntes det var vanskelig å komme tilbake som ”vellykket”, høyt utdannet og i et høystatusyrke. De var redd for Janteloven eller Bygdedyret. Det kom fram at de trodde det hadde vært lettere om de hadde vært menn, fordi de hadde en oppfatning at det ble lettere akseptert i bygda at menn hadde slike posisjoner. Dette er altså et eksempel på at det er uskrevne regler for hva kvinner kan gjøre og hva menn kan gjøre, som virker på en slik måte at kvinner opplever å ha et mer begrenset mulighetsområde enn menn når det gjelder makt- eller statusposisjoner i bygda.

7.2.3 Kjærringkultur?

I den grad bygdekulturen ble omtalt i negative vendinger, var det som regel kvinner – helst fra mødregenerasjonen deres – som fikk skylda. Sladderkjærringene er velkjente. I tillegg fortelles det at det er mødre, svigermødre og venninners mødre som lager og vedlikeholder regler for hva som er akseptabel atferd og hva som er godtatte meninger og holdninger. Hvorvidt disse reglene også gjelder for menn, er mer tvilsomt. Fedrene på sin side, synes ut fra de historiene jeg har fått høre, å ha vært fraværende i den forstand at de ikke har gitt klart uttrykk for hva de syntes var passende for sin døtre.

Kanskje er kjærringkultur mer dekkende enn gubbekultur, når det gjelder å beskrive bygdas kjønnsmaktstrukturer?

Mødregenerasjon ble tillagt holdninger som: unge kvinner skal ikke kle seg utfordrende, de skal ikke ha andre kjæresten enn den de skal gifte seg med, kvinner skal ikke blande seg inn i styre og stell, kvinner skal ikke jobbe når de har små barn, kvinner bør ikke jobbe heltid, de bør ikke ha statusyrker, eller maktposisjoner i lokalsamfunnet. Kvinner bør stelle hus og heim, og bidra positivt i lokalsamfunnet ved å stille opp gratis i alle sammenhenger som krever det.

Dette gir assosiasjoner til Little & Austins (1996) undersøkelse av kjønnsroller i den engelske landsbygda, som viser hvordan den tradisjonelle, idylliske, bygdekulturen, nærmest forutsetter tradisjonelle kjønnsrollemønstre – og omvendt: tradisjonelle kjønnsroller forutsetter ”bygdeverdier”. Vårt bilde av den trygge bygda, der alle bryr seg om hverandre, og der kultur- og mattradisjoner blir tatt vare på, forutsetter at det er noen gratisarbeidende omsorgspersoner som har tid til å ivareta disse funksjonene. Kvinner lager mat, baker, lager husflidprodukter og dekorasjoner ikke bare for sin nærmeste familie, men tar også initiativet til, eller stiller opp for hele bygda ved lokale tilstelninger av ulike slag. Videre er det kvinner som ivaretar omsorgsfunksjoner for egne barn og slektninger så vel som andre innbyggere i bygda. Kvinnene går på besøk og sørger også på andre måter for at folk rundt dem har det bra. Little & Austin peker på at disse funksjonene vanskelig kan ivaretas hvis det ikke finnes husmødre. Bildet av den tradisjonelle, idylliske landsbygda blir truet av en ny generasjon kvinner som ønsker å leve sine liv på andre måter, der f.eks. selvstendige yrkeskarrierer inngår som en viktig del. Dette kan skape konflikter mellom mor og datter, og mellom et bygdeliv og byliv.

Menn har også sine roller i opprettholdelsen av den idylliske bygda, de jobber i bygdenæringene, tjener penger, reparerer maskiner og går på jakt. Spørsmålet er om ikke disse aktivitetene framstår som positive og uproblematisk i forhold til individuell livsutfoldelse og konstruksjon av den moderne manns identitet, mens kvinners tradisjonelle bygdeoppgaver, som har et preg av innsats for fellesskapet, ikke gjør det og dermed heller ikke passer med den identitet som moderne kvinner ønsker (Wiborg 1999). Forenklet, kan en stille spørsmål om bygdene dermed framstår som attraktive bosteder både for tradisjonelle og moderne menn, mens for kvinner blir bygda bare attraktiv for de som identifiserer seg med tradisjonelle kjønnsroller.

Mange av de fraflyttede kvinnene mente at hjemstedene deres var preget av gammeldagse verdier og holdninger. De hadde selv erfart dette da de bodde i studieområdet vårt. Flere av dem pekte imidlertid på at dette kunne ha endret seg – vel vitende om at de sammenliknet sitt nåværende byliv, med det bygdelivet de forlot for

opptil 10-20 år siden. Denne undersøkelsen gir i alle fall ikke grunnlag for å si at de kvinnene som i dag bor i området er mer tradisjonelle i sine levemåter enn andre kvinner.

7.3 Noen lærdommer

I andre rapporter fra dette prosjektet har vi vist at flesteparten av kvinnene – om lag 80 prosent av årskullene – flytter minst en gang fra oppvekstkommunen sin. I denne rapporten har jeg snakket med et lite antall kvinner (37) og hørt hvordan flytting inngår i kvinnenenes livshistorier, og hvordan flytting er med på å skape mening og sammenheng i tilværelsen.

Det som først og fremst kommer tydelig fram er at det virker lite meningsfylt å klassifisere kvinnene etter flyttemotiv. Når flytting forklares som del av livshistorien, blir det åpenbart at flere forhold spiller inn samtidig, og det hører til unntakene at en kan single ut ett motiv som viktigere enn andre. Noen mener også at flyttingene deres er helt tilfeldige. Videre kommer det fram at kvinnene vurderer et begrenset antall steder når de skal flytte. Det dreier seg om Oslo, nabokommuner eller nærmeste småby (Hamar, Gjøvik, Lillehammer, Trondheim), eller det stedet samboer/ektefelle kommer fra. Bildet av kvinnene som rasjonelle aktører som til enhver tid scanner og veier steder opp mot hverandre etter hvordan de skårer på ulike faktorer (jobbmuligheter, service, kultur etc) passer ikke inn i dette materialet.

Kvinnenenes livshistorier er presentert etter ”flyttestatus”, dvs. om de er tilbakeflyttere, fraflyttede, nykommere, internflyttere eller videreflyttere. Gjennomgangen har vist at disse kategoriene ikke nødvendigvis stemmer med kvinnenenes egne oppfatninger av ”flyttestatus”. I det følgende skal jeg summere opp noen lærdommer om de enkelte flyttegruppene med hensyn til hvilket potensial de utgjør for å bedre flyttebalansen for kvinner i området.

Lærdom nr 1: Det har ingen hensikt å forsøke å stanse jenter på veg ut av bygda

Dette fordi:

- å flytte hjemmefra er noe alle må gjøre for å bli voksne. Her hjelper det lite med utleieboliger, arbeidsplasser og gode fritidstilbud. Jentene vil ut av bygda for å oppleve noe nytt og/eller for å ta utdanning.
- Bygdejenter flytter ikke ut i større grad enn byjenter. (med unntak av Oslo-jenter) F.eks. har Lillehammer større andel utflyttede jenter enn Nord-

Gudbrandsdalen. Det Lillehammer har som ikke Nord-Gudbrandsdalen har, er høy andel innflyttere.

- I tilværelsen som ung voksen setter jentene pris på det storbyen kan tilby, ikke bare av utdanning og jobbtilbud, men også av et fritidsliv bestående av f.eks. konserter, kafeer, kino, shopping, teater, klubber og diverse andre utesteder. Hjembygda kan ikke konkurrere med storbyen når det gjelder arenaer for å bli kjent med nye mennesker og potensielle partnere.

Lærdom nr 2. "Ekte" tilbakeflyttere er en problematisk målgruppe

Fordi:

- De som flytter tilbake til oppvekstkommunen utgjør knappe 20 prosent av årskullene og andelen synker stadig
- Jeg stiller meg tvilende til at kvinnene egentlig ønsker seg tilbake til oppvekstkommunen. De jeg har snakket med i dette prosjektet, har valgt oppvekstkommunen som "en siste utveg" – de er retrettflyttere med mislykkede byprosjekter bak seg.
- De som ønsker seg ut av Oslo og tilbake til regionen de kom fra, understreker at de ikke vil til hjemkommunen fordi de er redd de bare blir "søsteren til", "kona til" eller "datteren til", og dermed ikke får være seg selv.
- Videre er de redd for at bygda ikke vil akseptere at de som kvinner, i kraft av utdanning og yrke, har høyere sosial status enn de fleste andre de kjenner på hjemstedet. De antar at det er lettere for menn å flytte tilbake til oppvekstkommunen.
- I tillegg vil mange oppleve det som problematisk å inneha yrker som kan ha betydning for velferden til f.eks. tidligere klassekamerater (f.eks. saksbehandlere i offentlig sektor, ulike ledelsesfunksjoner, leger).
- Men likevel finnes det potensial, f.eks. gjennom *kollektiv tilbakeflytting*. Ofte er det slik at hele venninneflokker fra en kommune har flyttet til Trondheim eller Oslo, og fortsetter å være venner der. Å flytte tilbake til oppvekstkommunen som de fleste vennene også har flyttet fra kan, er ikke attraktivt. Da kan det kanskje være en ide å få hele gjengen tilbake igjen noenlunde samtidig.

Lærdom nr 3:

Det er smartere å satse på flyttere fra nabokommunene (internflyttere)

Fordi:

- I Oslo bor det mange gudbrandsdøler, østerdøler og sør-trøndere som ønsker seg ut av Oslo. De ønsker seg et roligere liv, de ønsker seg trygge omgivelser for

sine barn, de ønsker seg enebolig, de ønsker nærhet til familie, osv. De ønsker seg tilbake til regionen de kommer fra, de føler tilhørighet til et område som er større enn eget oppvekststed.

- Jeg vet at enkelte kommuner henvender seg direkte til unge voksne som har flyttet fra kommunen. Det de bør gjøre er å bytte "utflyttingslister" med nabokommunen, siden det er så få som kan tenke seg tilbake til samme kommune som de kommer fra. Hjemstedsregionen har imidlertid en tiltrekningskraft som sjelden overgås av andre steder. Dessuten har disse regionene svært mye av det slitne, trangbodde, yrkesaktive småbarnsfamilier etterspør.
- Mange internflyttere har allerede gjort dette; de har flyttet ut fra Oslo eller Trondheim og tilbake til *hjemstedsregionen* (men unngått oppvekstkommunen).

Lærdom nr 4: Småbyene Lillehammer, Hamar og Trondheim er sterke konkurrenter i kampen om tilbakeflytterne

Fordi:

- For Oslo-boere framstår småbyene som steder med mindre stress, jag og mas
- Småbyene har jobbmuligheter for to eller flere med høy utdannelse
- Småbyene har også noen av storbyens kulturelle goder
- Småbyene har lavere boligpriser og gode oppvekstvilkår for barn
- Småbyene ligger nærmere oppvekststedene deres

Lærdom nr 5: Nykommere er den viktigste gruppen

- Det som skiller kommuner med negativ flyttebalanse fra de med positiv flyttebalanse er andelen nykommere. Utkantkommuners problem er ikke at folk flytter ut, men at så få flytter inn.
- En viktig årsak til at nye kvinner blir boende i kommunene er kjærlighet – de flytter sammen med en mann fra området.
- Det er imidlertid langt mellom de kvinnene som bare er opptatt av mannen sin. De har barn å ta vare på, egne yrkeskarrierer å ta vare på, egne interesser å ta vare på. Dette er områder som også må tilfredsstilles for at det skal være aktuelt å bli boende.
- Noen nykommere er "karriereflyttere", de har flyttet først og fremst på grunn av et jobbtilbud – de har hatt med seg mann og familie, eller de har skaffet det på stedet etter hvert.
- Jobber i offentlig sektor har vært den i særklasse viktigste rekrutteringskanalen for kvinnelige nykommere

- Kvinnelige nykommere kan være entreprenører – nye bedrifter kan oppstå som følge av lokale markedsmuligheter.
- Lærdom: ta godt vare på nye innflyttere, og stimuler private bedrifter til å rekruttere folk som kommer utenfra. Arbeidmarkedsundersøkelsen vår (Hagen 2000) viste at private bedrifter sjelden orienterer seg utenfor det lokale arbeidsmarked når nye folk skal rekrutteres.

Lærdom 6: Du vet aldri hvem som flytter videre og hvem som blir

derfor:

- Må alle nykommere behandles godt, selv om de er unge, enslige jenter, som etter all erfaring sannsynligvis vil flytte videre. Det hender at de blir! Den hender at de trives godt på stedet. Sørg for at de bor godt og får nok utfordringer i jobben, integrer dem i bygdas sosiale liv, og la dem forelske seg.

Referanser

Berg, N.G. (1998): *Kjærringer mot strømmen –ruralitet, kvinnelighet og mannlighet*. Paper presentert på 18. Nordiske symposium i kritisk samfundsgeografi, 24-27. september 1998. Holbæk. Danmark.

Borchgrevink, T. (1994): Høydeskrekk? Perspektiver på kjønn i endring. I Hageman, G. & A. Krogstad (red.): *Høydeskrekk – kvinner og offentlighet*. Ad notam, Gyldendal, Oslo.

Boyle, P. & K. Halfacree (eds.) 1998: *Migration into rural areas*. Wiley

Brox, O. (1998): Som møll mot byens lys. Kronikk. *Dagbladet* 21.4.98

Bugge, L. J- & G.Wikan (1988): *Bære je' ser asfalt - : en studie av bostedspreferanser og bomotiv*. ØF-rapport 16/88. Østlandsforskning

Bøe, L. (1991): "Det kjem an på alt, det..." Ein studie av ungdoms planar for utdanning, yrke og lokalisering i Møre og Romsdal. Rapport nr, 9105, Møreforking. Volda.

Bøe, L.; Båtevik, F. & K. Heggen (1992): *Ungdommens ferjereiser. Utdanning, arbeid og busetjing blant distriktsungdom i Møre og Romsdal*. Rapport nr. 9203 Møreforskning. Volda.

Dahlström, M. (1996): Young Women in a Male Periphery - Experiences from the Scandinavian North, *Journal of Rural Studies*, Vol 12, nr 3. s.259-271.

Eikeland, S. (1988): Flyttemotiv og flyttekarrierer I Berlevåg. I : R. Nilsen (red.): *Flyttemotiv og flyttekarrierer i Nord-Norge*. Delrapport 1.Arbeidsnotat 1028/88, Nordlandsforskning. Bodø.

Eikeland, S. (1991): Kva fortel livsløpsanalyserom utviklingsproblema på Finnmarkskysten. I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, årgang 32, s 229-248

Ellingsæter, A.L. (1995): Ulikhet I det postindustrielle samfunnet: Klasse, kjønn og generasjon. *Sosiologisk tidsskrift* 4, 263-284.

Fauske, H. (1993): "Lokal forankring og global orientering? Holdninger til heimstaden blant unge i Oppland" i Heggen, K., J.O. Myklebust og T. Øia (red.): *Ungdom i lokalmiljø. Perspektiv frå pedagogikk, sosiologi, antropologi og demografi*. Det norske Samlaget.

Forsberg, G. (1991): Samhällsgeografi och konstruktive analyser. I :Berger, S. (red). *Samhällets Geografi*. Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift. Uppsala.

Forsberg, G. (1996): Är landsbygden en kvinnofälla? I: Dokumentation från forskarsymposiet *AKvinnor och män i dialog om regionernas framtid*, Östersund 2-4 oktober 1996. Working paper 5b. Institutet för regionalforskning. Östersund.

Forsberg, G. (1998): Regional variations in the gender contract: gendered relations in labour markets, local politics and everyday life in Swedish regions. *Innovation* 11:2, pp. 191-209.

Fosso, E. (1997): *Industristederes arbeidstilbud og generasjoners forhold til utdanning, arbeid og sted - eksempelet Årdal*. Dr.polit-avhandling. Institutt for geografi. NHH og Universitetet i Bergen.

Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Polity Press. Cambridge

Grimsrud G.M., I. Guldvik og H. Fauske (1997): *Kvinner og bosetting i Nord-Gudbrandsdalen*. ØF-rapport nr. 10/1997. Østlandsforskning. Lillehammer

Grimsrud, G.M & N.Hesthagen (1998): *Levekårstatus for Lillehammer*. ØF-notat 03/1998. Østlandsforskning, Lillehammer

Grimsrud, G.M (1999a): *Kvinnefluketen - en saga blott? Kartlegging av flyttestrømmer og flyttemønstre i sju innlandsregioner*. ØF-rapport 13/1999. Lillehammer.

Grimsrud, G.M (1999b): *Utdanning og flytting. En kartlegging av utdanningsnivå blant flyttere og bofaste i Nord-Gudbrandsdalen, Nord-Østerdalen og Gauldal-/Rørosområdet*. ØF-rapport 21/1999. Lillehammer.

Gullesen, B.H. (1999): *Hvorfor bo i Snillfjord? En kvalitativ studie av noen innflytteres bostedsvalg og bostedsopplevelser*. Hovedfagsoppgave i geografi. geografisk institutt. NTNU. Trondheim

- Gullestad, M. (1989): *Kultur og hverdagsliv*. Universitetsforlaget. Oslo
- Gullestad, M. (1996): *Hverdagsfilosofier*. Universitetsforlaget. Oslo
- Gutting, D. (1996): Narrative identity and residential history. *Area* 28:482-90
- Hagen, S.E. (2000): Distriktsarbeidsmarkedet – segmentert og fleksibelt. ØF-rapport 12/2000. Østlandsforskning, Lillehammer.
- Hagen, K.;Djuve, A.B. & Vogt, P. (1994): *Oslo, den delte byen*. Fafo-rapprt 161. Forskningsstiftelsen Fafo. Oslo
- Haveraaen, M. (1992): Norske bostedspreferanser. I *Plan og Arbeid*, nr 6 1992.
- Hompland, A. (2000): Bygdedyret er dødt! Leve Bygdedyret! Kronikk. *Dagbladet* 25.februar 2000
- Hughes, A. (1997): Rurality and Acultures of womanhood@. Domestic identities and moral order in village life. In Cloke, P. & J. Little (eds.). *Contested Countryside Cultures. Otherness, marginalisation and rurality*. Routledge. London and New York
- Haaland, T. (1994): *Arbeidslivets juniorer – på banen eller reservebenken*. NIBR-rapport 1994:3. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo
- Imset, Ø.; Onsager.K. & Wiborg.A. (1988): *Flyttemotiver og flyttekarrierer i Vågan*. Notat n2 1028/88. Nordlandsforskning, Bodø.
- Jørgensen, G. (1994): *To ungdomskulturer. Om vedlikehold og kulturelle ulikheter i Bygdeby*. Vestlandsforskning. Rapport 1/94. Sogndal.
- Kolloen, I.S. (1999): *Berre kjærleik og død : ein biografi om Tor Jonsson*. Oslo : Samlaget
- Lee, E.C. (1969): A theory of migration. I: Jackson, J.A. (ed.) *Migration*. University Press, Cambridge
- Lilleng, P.O. (1995): Spørreundersøkelse blant elever på 7.-9. trinn i ungdomsskolen i Alvdal.

Little, J. & Austin, P. (1996):@ Women and the rural idyll@. *Journal of Rural Studies* Vol. 12 nr. 2. s. 101-111.

Löfgren, A. (1990): *Att flytta hemifrån. Boendets roll i ungdomars vuxenblivande ur et situasjonsanalytisk perspektiv*. Meddelanden från Lunds universitets geografiska institusjoner. Avhandlingar 111. Lund University Press.

Nationen/Norsk Gallup 1993. "300 000 vil flytte fra norske storbyer". *Nationen* 20.12.1993

Oldervold, J. (1980): Det store oppbruddet. I Langholm, S. & Seierstad, F. (red.): *Vandringer*. Festskrift til Ingrid Semmingsen. Aschehoug.

Orderud, G.I. (1994): Distrikts-Norge og internasjonalisering. En undersøkelse av holdninger blant ungdom. NIBR-notat 1994:103. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo

Orderud, G.I. & Onsager, K. (1998): *Flytting - mønstre og årsaker. En kunnskapsoversikt*. Prosjektrapport 1998:6. Norsk institutt for by- og regionforskning. Oslo

Simonsen, K. (1993): *Byteori og hverdagspraksis*. Akademisk forlag. Danmark

SSB, Statistisk Sentralbyrå 1999. *Likestillingsindeksen*:
<http://www.ssb.no/emner/00/01/20/valgaktuelt/art-1999-08-24-01.html>

Storvik, G.E. (1996): *Ungdom og sentralisering i bygde-Norge*. UNGforsk rapport 5/96. Oslo

Sørli, K. (1993): *Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene. Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år*. Rapport 93/28, 93/29, 93/30. Statistisk sentralbyrå

Sørli, K. (1998): Bosetting, sysselsetting og flytting I livsløpsperspektiv. *Søkelys på arbeidsmarkedet 1998, årgang 15*, 9-23

Teather, E. (1994): Contesting Rurality: Country Women=s Social and Political Networks. I: Whatmore, Marsden & Lowe (eds.): *Gender and Rurality*. David Fulton Publishers. London

Verstad, B. & Brandth, B. (1996): Kvinner i landsbruket. hvor langt kom vi? I *Kvinne og kjønnsforskning innen kyst- og bygdeutvikling*. Rapport fra temaseminar i Oslo 20. november 1996. Norges forskningsråd.

Vestel, V. (1996): *Rena leir - oppvekstmiljøet i Åmot*. UNGforsk rapport 2/96. Oslo

Villa, M. (1998): *Bygda og tilbakeflytteren*. Upublisert innlegg på flytteseminar i Kommunal- og Regionaldepartementet, Oslo 19.1.98.

Villa, M. (2000): Livsfasebygda. I Husmo, M. & Johnsen, J.P. (red.): *Fra bygd og fjord til kafébord?* Tapir Akademisk Forlag. Trondheim

Waraa, P. (1996): *Ungdom i Gränsland*. Boréa. Umeå.

Wiborg, A. (1990): *Jenters utdanning: enveisbillett ut av distriktene?* Rapport /Arbeidsforskningsinstituttene ; 3/90.

Wiborg, A. (1999): *Identitetshåndtering, moderniseringsprosesser og kulturelle distinksjoner : distriktsungdom i høyere utdanning : en teoretisk gjennomgang*. NF-arbeidsnotat ; nr 1002/99. Bodø : Nordlandsforskning

Wikan, G. (1988): *Hvem, hva, hvor: kompetansepersoneells bostedspreferanser og bomotiv*. Rapport 14/88. / Østlandsforskning

Aasbrenn, K. (1991): "Stedsutvikling – nøkkelen til utvikling av livskraftige stedssamfunn". I NLVF-publikasjon 3/91: *Åtte perspektiver på bygdeutvikling*. Norges Landbruksvitenskapelige forskingsråd.

Aasbrenn, K. (1994): Undersøkelse på ungdomsskolen i Rendalen. Upublisert notat, gjengitt i Storvik (1996).

Vedlegg 1 Likestillingsindeksen

Kommune	Rangering	Indeks	Indikatorer					
			Barnehagedekning 1-5 år	Andel kvinnelige kommunestyrerepr.	Kvinner pr 100 menn 20-39 år	Andel kvin. med høyere utd.	Andel kv. i arbeidsstyrken	Kv. inntekt vs. menns inntekt
Tolga	1	3,9	4	4	4	4	4	3,5
Tynset	14	3,5	4	1	4	4	4	4
Alvdal	20	3,4	2	4	4	3,5	3	4
Tydal	20	3,4	4	2	4	3	4	3,5
Røros	52	3,2	4	1	3	3	4	4
Skjåk	77	3	4	3	3	2,5	3,5	2
Folldal	141	2,8	4	4	1	1,5	3	3
Holtålen	141	2,8	3	2	4	1	4	2,5
Rennebu	168	2,7	3	4	2	3	2	2
Rendalen	187	2,6	4	4	2	2	1	2,5
Lesja	187	2,6	3	2	2	2	3,5	3
Oppdal	187	2,6	4	2	2	2	3	2,5
Os	213	2,5	2	1	3	2,5	2	1,5
Dovre	253	2,3	3	1	2	1,5	3	3,5
Vågå	293	2,2	3	3	2	2	1	2
Midtre Gauldal	293	2,2	2	1	1	3	3	3
Lom	313	2,1	2	1	1	3	3	2,5
Sel	313	2,1	2	3	2	2	1	2,5

Kilde: SSB

Om indeksen

For de tre første indikatorene (barnehager, kvinnelige kommunestyrerepresentanter og kvinneandel) er kommunene rangert og deretter gruppert i kvartiler (firedeler) og gitt poengverdi slik: 4, 3, 2, 1. Det vil si at kommuner som tilhører de beste 25 prosentene gis verdien 4, mens de 25 prosentene som scorer lavest, får verdien 1. Når det gjelder utdanning, arbeidsstyrken og inntekt er spørsmålet: Skal vi her måle nivået for

kvinnene, eller er det kvinnes verdier i forhold til mennenes som gir det beste bildet? Eksempelvis: Skal kvinners utdanningsnivå sammenliknes med kvinners utdanning i andre kommuner, eller er det forholdet mellom kvinners og menns utdanningsnivå som skal sammenliknes med andre kommuner? Her har vi valgt en kombinasjon: Det vil si at vi eksempelvis for utdanning har rangert kommune både etter kvinnes utdanningsnivå og etter forholdet mellom kvinners og menns utdanning. Deretter er summen dividert på 2, slik at maksimum og minimumpoeng også her er 4 og 1.

Den samlede verdien er deretter dividert på antallet indikatorer; det vil si seks. (Denne sammenveilingen er selvsagt skjønnsmessig, i og med at de seks indikatorene dermed veier like tungt i indeksen). Indeksen får dermed en maksimumsverdi på 4, mens minimumsverdien blir 1.

Det må understrekes at denne indeksen er relativ: At en kommune scorer 4 på for eksempel inntekt, betyr ikke at kvinner og menn har like høy inntekt, bare at kommunen tilhører den fjerdedelen som kommer best ut.
